

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA PODIPLOMSKI ŠTUDIJ

**SVOBODNI IN SKUPNOSTNI MEDIJI SKOZI PRIZMO
POLITIČNEGA PROSTORA**

MAGISTRSKO DELO

MOJCA PLANŠAK

Mentorici:izr. prof. dr. Marina Gržinić Mauhler
prof. dr. Zala Volčič

Nova Gorica, 2008

Hvala mentoricama za njuno podporo in pomoč.

Zlasti hvala SoOglednicam Jasmini Založnik, Ani Pečar in Petri Kapš; Kseniji Berk in Zali Volčič za njuno iskrivo prijateljstvo, vztrajnost, sodelovanje, vzpodbudo in pronicljivost.

Iskrena hvala Snežani Trpevski za pomoč in delo pri terenskem raziskovanju v Republiki Makedoniji ter Makedonskemu medijskemu inštitutu za plodno sodelovanje. Posebej hvala za dragoceno izkušnjo tudi Centru za medijske in komunikacijske študije (CMCS) na Centralni evropski univerzi v Budimpešti (CEU), zlasti Kate Coyer za učinkovite in plodne razprave.

Hvala Andreju Hrvatinu za vztrajno hojo po najini poti ter družinama Planšak in Hrvatini za vse dobre vitaminske obroke ter za neizmerno podporo, razumevanje in spoštovanje do mojega dela.

Terensko raziskovanje v Republiki Makedoniji so delno finančno podprli: Nova KBM, ZRC SAZU in Logmar, d. o. o.

UVOD	1
I. DEL: OPREDELITEV POJMOV	15
I. A) Pomen (svobodne) javnosti za delovanje medijev danes	15
I. A) 1. Sprejemanje odločitev v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil	25
I. A) 2. »Dogodek« in politično; opredelitev političnega v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil.....	28
I. B) Možnost politike v globalnem svetu (konstitucija javnosti in demokracije v tranzicijskem obdobju).....	32
I. B) 1. Politika kot postopek resnice.....	36
I. B) 2. Sledi »načelnega oportunitizma« znotraj Radia Študent in Radia Marš	39
I. B) 3. Odgovornost na različnih področjih družbenega delovanja, zlasti medijskega	45
I. C) Javnost/sfera javnosti/civilna družba.....	50
I. C) 1. Kapital in informacijski ideološki aparati države.....	53
II. DEL: GENEALOGIJA; OD ALTERNATIVE DO ZAMETKOV SVOBODNIH IN SKUPNOSTNIH MEDIJEV	55
II. A) Alternativa: zgodovinski oris	57
II. B) Namembnost svobodnih in skupnostnih medijev.....	63
II. C) Zakaj svobodnih in skupnostnih medijev NI znotraj medijskih raziskav in teorij?	65
I. D) Pomembnost svobodnih in skupnostnih medijev	68
II. E) Zakon o medijih ter njegova skrb za svobodne in skupnostne medije v Sloveniji	74
III. DEL: TERENSKA RAZISKAVA, INTERVJUJI IN ANALIZA.....	78
III. A) Intervjuji: delo na terenu.....	81
III. B) Sinteza terenske raziskave	85
IV. DEL: PRIHODNOST SVOBODNIH IN SKUPNOSTNIH MEDIJEV	86
V. DEL: SKLEP.....	96

»Od preostalih radijskih postaj se razlikujemo po tem, da smo popolni v vseh pogledih« (povzeto iz jingla Radia Študent).....	96
VI. DEL: POVZETEK.....	103
VII. DEL: SUMMARY	105
VIII. DEL: PRILOGE.....	115
Priloga 1:.....	115
Priloga 2:.....	117
Priloga 3:.....	119
Priloga 4:.....	121
IX. DEL: VIRI IN LITERATURA.....	122

UVOD

Za magistrsko nalogo sem izbrala temo z naslovom *svobodni in skupnostni mediji skozi prizmo političnega prostora*. Umestitev svobodnih in skupnostnih medijev me zanima v kontekstu sodobnih teorij, množičnih medijev in novih tehnologij (ki so v povezavi z novodobno informacijsko tehnologijo in postopki digitalizacije). Namen magistrske naloge je pokazati in reartikulirati pomembnost svobodnih in skupnostnih medijev znotraj sodobnih družb, posebej tistih, ki jih imenujemo tranzicijske (postsocialistične družbe), in prav tako v kontekstu globalnega, neoliberalnega kapitalizma. V današnjem globalnem, neoliberalnem kapitalizmu se namreč zdi, da je univerzalna in primarna samo ena stvar, in to je trg.¹ Kajti kapitalizmu devetnajstega stoletja je bila lastna koncentracija, produkcija in lastnina. Danes pa morda že lahko govorimo o »kapitalizmu nadprodukcije«.² Ta ne kupuje več samo surovin in ne prodaja zgolj izgotovljenih izdelkov. Tisto, kar hoče prodati, so storitve, tisto, kar hoče kupiti, so delnice. To ni več kapitalizem za produkcijo, temveč za produkt, drugače rečeno, za prodajo ali za trg. Marketing je sedaj instrument družbenega nadzora in tvori nesramno raso naših gospodarjev.³

Neoliberalizem na splošno vključuje prepričanje, da »prosto sprejeti tržni mehanizmi pomenijo optimalen način organiziranja vseh izmenjav dobrin in storitev«⁴ oziroma da danes lahko govorimo o »kanibalski matrici neoliberalnega kapitalizma«.⁵ Po Marini Gržinić je »neoliberalni kapitalizem kanibal, ki vse vsrka

---

¹ Povzeto po intervjuju Antonia Negrija z Gillesom Deleuzom, *Družba Nadzora*, Imperij in družba nadzora, Filozofski vestnik, ur. Rado Riha, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 2002/3, str. 170. Prevedel Peter Klepec.

² Glej Peter Klepec, *Imperij proti množici*, Imperij in družba nadzora, Filozofski vestnik, ur. Rado Riha, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 2002/3, str. 163.

³ Povzeto po intervjuju Antonia Negrija z Gillesom Deleuzom, *Družba Nadzora*, op. cit., str. 176.

⁴ Dag Einar Thorsen and Amund Lie, *What is Neoliberalism?*, Department of Political Science, University of Oslo, Oslo 2006, str. 14.

⁵ Ibid.

vase, da deluje po njegovih načelih in normah, ali obsodi na golo življenje kot edino 'alternativno' možnost, s čimer marginalne kulturne in druge družbene prakse sili v opustitev uporništva ter iskanje preživetvenih strategij prilagoditve. Tako uporniške družbene prakse postanejo blago, ki je, tako kot vsako drugo blago, vključeno v kapitalistično blagovno proizvodnjo. V tem procesu si kapitalizem lahko nadene celo paleto obrazov: od zelo inventivnega, napredkarskega, do socialnega, s čimer zakriva dejstvo, da v ozadju vedno deluje, kot opozarja Marina Gržinić, kanibalistična (in ne utilitarna) matrica, kajti ne glede na raznolikost, ki jo sistem navidezno proizvaja, gre v temelju samo za en princip – ustvarjanje presežne vrednosti prek eksploatacije.«⁶ Ali povedano drugače: »Verjeti v svet, tega nam najbolj manjka; popolnoma smo izgubili svet, razlastili so nas sveta. Verjeti v svet, pomeni podpirati dogodke, naj so še tako majhni, ki uhajajo nadzoru, oziroma povzročiti rojstvo novih prostorov – časov, četudi so površinski ali v zmanjšanem obsegu.«⁷

Zato ko govorimo o svobodnih in skupnostnih medijih, ne smemo pozabiti na dejstvo, da danes, ko opozarjamo na ugotovitve sprememb, govorimo o mutaciji kapitalizma, ki se ji tudi tovrstni mediji ne morejo izogniti, oziroma bi se temu lahko izognili zgolj in le z ustrežno medijsko zakonodajo ter z ureditvijo vodenja tovrstnih medijev.

Z magistrsko nalogo se želim osredotočiti na opis tega, kaj svobodni in skupnostni mediji so in pomenijo za njihove ustvarjalce in prostor, v katerem se nahajajo in delujejo ter ne nazadnje, kaj pomenijo za njihove prejemnike (poslušalce oziroma gledalce). Ali kot pravi David Verbuč, predstavnik sodelavcev v svetu Radia Študent in nekdanji glasbeni urednik:

---

⁶ Citirano po: Lidija Radojević, *Zvodništvo kapitala in aporije kulturne produkcije*, Borec, revija za zgodovino, antropologijo in književnost, ur. Tanja Velagić, št. 639–643. Publicistično društvo ZAK, Ljubljana LIX/2007, str. 236. Glej tudi Marina Gržinić, *Estetika kibersveta in učinki derealizacije*, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2003.

⁷ Cf. P. Klepec, *Imperij proti množici*, op. cit., str. 162.

»Radio Študent mi na profesionalni ravni predstavlja eno redkih zatočišč, kjer lahko javno, kritično in brez zadržkov artikuliram svoje ideje in mnenja, ki so v mojem primeru povezane predvsem z glasbo in kulturo, posredno tudi z družbo in politiko. Na osebni ravni pa je to prostor, ki mi, obratno, edini v neki poenoteni, skoncentrirani obliki ponuja na ta način ustvarjene in posredovane vsebine. Pri tem ni pomemben zgolj specifičen način ustvarjanja sporočil in vsebin, temveč tudi sam izbor in selekcija, saj Radio Študent ponuja vsebine, ki jih v drugih medijih, razen razpršenih na internetu in drugje, ni mogoče zaslediti.«⁸

Zakaj prav ti mediji sami iščejo druge vire, se nanašajo na drugačne ustvarjalce kot javni in komercialni mediji in svoje »zgodbe« oblikujejo na drugi način, bom poskušala razložiti v pričujoči magistrski nalogi. Težava svobodnih in skupnostnih medijev je namreč ta, da ne poznajo skupne definicije, kar je glede na njihovo funkcijo, boje in poreklo nekako tudi razumljivo. Namreč vsaka država ima svoja medijska, socialna in družbena pravila. Ta so še kako regulirana skozi medijsko zakonodajo⁹ in njeno regulativo. Ta »neenakost« oziroma »nepoenotenost« se navezuje na državne meje, preteklost posameznih držav, institucionalne strukture, pravne in ekonomske sisteme, družbeno strukturo ter zlasti celotni spekter univerzuma, znotraj katerega se posamezni pomen svobodnih in skupnostnih medijev ustvari in artikulira. Pri tej razlagi se bom naslanjala na zgodovinske in družbene spremembe, ki se nanašajo na kompleksne povezave, diskurze in medijsko participatornost posamezne družbe in posameznika. Kakorkoli, želim se izogniti pomanjševanju in slabšanju pomena svobodnih in skupnostnih medijev, kar pa tudi sami nemalokrat, zaradi specifične situacije, v kateri se nahajajo, počno.

V precep analize sem vzela paleto uradnih, formalnih, javnih diskurzov o svobodnih in skupnostnih medijih, da bi lahko opredelila, kateri diskurzi dejansko

---

⁸ Citat je povzet iz vprašalnika, ki je bil julija 2007 poslan vsem svetnikom, delujočim v letu 2007, na Zavod Radia Študent in Zavod Radia Marš, pri čemer se je sestava svetnikov pri Radiu Marš septembra leta 2007 zaradi novih volitev predstavnikov sodelavcev spremenila. Od tega so do dogovorjenega roka z Radia Študent odgovorili trije od sedmih svetnikov, z Radia Marš prav tako trije od petih.

⁹ Kot primer navajam Nemčijo, kjer ima vsaka deželna pokrajina svoj medijski zakon.

organizirajo politični kontekst piscev in sprejemalcev medijskih zakonov, ter da bi proučila njihove implikacije na akterje, pobudnike svobodnih in skupnostnih medijev; ti diskurzi so nemalokrat, kakor bo vidno tudi v magistrski nalogi, prav za svobodne in skupnostne medije pogubni. Prizadevam si za analizo političnega in kapitalskega konteksta ter za definiranje pogojev obstoja, znotraj katerega tovrstni mediji delujejo in se razvijajo, ter za oblike oziroma kontekste, ki se uporabljajo za onemogočanje delovanja svobodnih in skupnostnih medijev. Ali, če se navežem na misel Alaina Badiouja: »Katastrofa je torej prakticiranje izničenja drugega v imenu istega ali vsaj šteti kot nič kogar koli, ki se ne ravna po normi Istega.«¹⁰ Pri čemer, ko govorim o istosti, mislim na današnji ustroj kapitala in neoliberalizma, ki briše pravzaprav vse, kar ni »Isto«, kar ni vključeno v kapitalizem, produkcijo in proizvodnjo kapitala oziroma trga. Lahko zapišem, da se opredelitev pomena, vloga in zgodovina ter sedanjost svobodnih in skupnostnih medijev – v enaindvajsetem stoletju prav zaradi postopkov »izničenja« svobodnih in skupnostnih medijev – predstavlja kot težka, skorajda nemogoča naloga.¹¹

---

¹⁰ Alain Badiou, *Politika kot postopek resnice*, Filozofki vestnik, ur. Rado Riha, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 1/1998, str. 74.

¹¹ Kot primer takšnih postopkov navajam dogodek na madridski skupnostni televiziji TELE K v letu 2005. Namreč po več kakor 12 letih delovanja tega skupnostnega medija se je tamkajšnja konzervativna politična oblast odločila, da bo televizijsko licenco te skupnostne televizije preprosto, brez vsakršnih povpraševanj, usklajevanj in posvetov dodelila svojim najbližjim in katoliški medijski skupini (<http://www.nodo50.org/telek/>). Naj pojasnim, TELE K ni bila niti javna niti komercialna televizijska postaja, temveč je pripadala lokalni skupnosti in tamkaj živečemu prebivalstvu. Kot drugi primer navajam svetovno medijsko organizacijo Indymedia (www.indymedia.org), ki je oktobra 2004 doživela enormni politični vdor FBI-ja na svoje strežnike po nalogu angleških, ameriških, italijanskih in švicarskih oblasti. Te so se namreč odločile odvzeti svobodo svobodnim medijem pod pretvezo, da naj bi ti pomagali terorističnim organizacijam (tako imenovan »data retention«). Programska škoda je bila nepopravljiva, saj so Indymedia centri v Urugvaju, Italiji, zahodnem Massachusettsu in Nantesu izgubili skorajda vse podatke kot rezultat vladne skrbi (politike) za nacionalno varnost. Pomembno pri tem je, da kljub pomembnosti teh medijev za civilno družbo o brutalnem kratenju osnovnih človekovih pravic tamkajšnji javni mediji niso poročali. Kot primer, kako so tovrstni mediji teoretsko omalovaževani, pa navajam dejstvo, da v Sloveniji in v Makedoniji od osamosvojitve teh dveh držav v začetku devetdesetih ni bila opravljena nikakršna konkretna študija in analiza o svobodnih in skupnostnih medijih (pri čemer mislim na Radio Študent, Radio Marš in Kanal 103). Prva pregledna svetovna študija skupnostnih medijev je ugledala luč šele leta 2006, avtorice Ellie Rennie, z naslovom *Community Media – A Global Introduction*, izdane pri založbi Rowmand, Littlefield Publishers, ZDA.

Svobodne in skupnostne medije pojmem kot osrednjo medijsko platformo in kot nadgradnjo, s katero lahko opredelimo informacijske tehnologije ter razmere prekarizacije, življenja in dela v času, v katerem živimo. Svobodni in skupnostni mediji nam omogočajo raziskovanje bistva medijske pluralizacije, učinke prekarizacije, ki so še danes vidni – zlasti nanašajoč se posredno na vprašanje posledic medijskega globalizma.

Magistrska naloga se tako loteva tudi vprašanja posameznih medijskih akterjev znotraj svobodnih in skupnostnih medijev – od njihovega odnosa in delovanja tovrstnih medijev do dejanske pomembnosti tovrstne medijske sporočilnosti znotraj današnje družbe, države in ne nazadnje kritičnega odnosa do njih. Kajti svobodni in skupnostni mediji »lahko premagajo absolutistično interpretacijo medijske nevtralnosti in nepristranosti ter ponudijo različnim družbenim skupinam in skupnostim priložnost za razširjeno participacijo v javni razpravi ter samorepresentacijo v sferi javnosti in tako omogočajo in pospešujejo makroparticipiranje«. ¹² Tukaj je znotraj medijev pomembno uveljavljanje načela »demokracije«. Skozi to načelo se kreira in uveljavlja medijska politika ter nemalokrat deli svet na vzhodni medijsko nerazviti in zahodni medijsko razviti svet. Kot zapiše Zala Volčič: »Fantastične ideje o 'vzhodu' in 'zahodu' kreirajo in oblikujejo *zaznavo* vpletenih prostorov in s tem tudi držav bivše Jugoslavije.« ¹³

Preteklost in sedanost svobodnih in skupnostnih medijev predstavljata znotraj medijske sfere enega izmed pomembnih političnih nazorov, oblik dejavnosti in organiziranja družbenega in političnega življenja enaindvajsetega stoletja. Zaradi različnih (re)interpretacij in hegemonizacij teh nazorov se njihova »zgodba«

---

¹² Nico Carpentier, Rico Lie and Jan Servaes, *Community media – Muting the democratic media discourse?*, Centre for Critical Studies in Communication and Culture, Session »Social theory and discourse«. The international Social Theory Consortium, Second annual conference, Brighton 2001, str. 11; dostopno tudi na <http://homepages.vub.ac.be/~jteurlin/Koccc.html>.

¹³ Zala Volčič, *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor 2008, str. 147.

nenehno potiska v ozadje. Neanaliziranje o preizpraševanju in pomembnosti svobodnih in skupnostnih medijev ni definirano. Premnogokrat so označeni za »alternativne«. Gledano zgodovinsko, na neki način tudi so alternativni, saj so prav ti mediji zmeraj vzpostavljali nove, »alternativne« medijske prakse znotraj javnih in komercialnih medijev. Ob tem pa ne smemo pozabiti zastaviti ključna vprašanja, kaj oziroma kdo znotraj družbene lestvice jih je okarakteriziral (postavil in označil) za alternativne in kaj je tisto, kar jih dela alternativne, drugačne od javnih in komercialnih medijev, ter ne nazadnje zakaj se mnogi tovrstni mediji tudi sami označujejo za alternativne. Pojem alternativnosti bo v nalogi opredeljen v luči specifičnega »ideološkega« razumevanje alternative v času enaindvajsetega stoletja.

Da bi lahko razumeli svobodne in skupnostne medije, si je treba predstavljati njihove povezovalne, pa tudi diferencialne/razločevalne vezi. Vendar ne v smislu posamezne, ene same velike pripovedi, temveč v smislu več analiz, v njihovi mnogovrstni odprtosti, raznolikosti in specifičnosti. Tudi zato magistrsko nalogo razumem kot obliko konstrukcije skozi analizo konteksta, paradigme in pomena svobodnih in skupnostnih medijev. To gradim v neposrednem sodelovanju z aktivnimi udeleženci, akterji svobodnih in skupnostnih medijev.

Razvoj svobodnih in skupnostnih medijev je treba gledati večplastno, predvsem skozi razprave, oblike in dejanja, ki se nanašajo na kategorično razlikovanje med državo in civilno družbo (oba pola sta v tesni povezavi ali soobstajata s trgom in kapitalom), prav tako pa je tukaj dejavna tretja, še kako pomembna družbena raven ali sfera: javnost. Ta je »umeščena« med državo in civilno družbo z zakonodajnim aparatom, ki to urejuje in med tema dvema poloma tudi posreduje.

V javnosti je potrebna tudi civilna »razprava«, ki jo je v tej nalogi natančneje šele treba določiti. Javnost je »prostor«, kjer se izpeljuje posredovanje med državo in civilno družbo. Civilna razprava je tista oblika posredovanja, ki deluje med

tehnologijo, ekonomijo in javnim mnenjem pri determiniranju družbenega razvoja in oblikovanju mehanizmov politične demokracije. Treba si je zastaviti vprašanje o vlogi in moči javne, še zlasti civilne razprave. Prav tako se je treba dotakniti tudi vprašanj skupnostne integracije, javne participacije in družbene stabilnosti ter o nepravilno prerazporejenih oblikah, ko govorimo o različnih lastninah; tukaj mislim na razmerje med javno in zasebno lastnino, prav tako pa tudi na razmerje med lastnino v kapitalizmu in socializmu.

Namen magistrske naloge je sistematično opisati dominantne teme, ob katerih se svobodni in skupnostni mediji artikulirajo ter zakaj. Številne, ključne teme so se pojavile že prej, bile so del mojega preteklega in dosedanjega aktivnega novinarskega in raziskovalnega dela. Prav te konkretne teme pa so dobile še večjo težo, ko sem v analizo vključila vsakokratno očitno politično intervencijo države (predvsem skozi medijski zakon) na ustanovitelje svobodnih in skupnostnih medijev.

V precep sem vzela dva prostora: slovenskega in makedonskega, ki sta tudi osrednji predmet mojega terenskega raziskovanja. Glavno vlogo imajo intervjuji (delo na terenu/*field research*), ki sem jih za to raziskovalno delo opravila v Makedoniji in v Sloveniji. Tako imajo pogloblitve topike pogovorov in izpolnjenih vprašalnikov z mojimi intervjuvanci o svobodnih in skupnostnih medijih na slovenskih, makedonskih pa tudi evropskih tleh različne teme. Pri čemer naj poudarim, da sem pri pisanju te naloge imela kar številne težave pri formiranju in formuliranju prvobitnosti svobodnih in skupnostnih medijev znotraj nekdanjega, skupnega jugoslovanskega prostora. Ali povedano drugače, teme, ki jih obravnavam, so prisotne na vseh nivojih. Nemalokrat se zgodi, da se te teme ne obravnavajo v izbranih sredinah na enakopravnem političnem nivoju, kakor bi si svobodni in skupnostni mediji kot institucije zaslužili. Večinoma so bili prav ti mediji in njihovi ustvarjalci izpostavljeni šikaniranju in podcenjevanju. Zato je moj

namen analizirati in popeljati do razumevanja ter do razlogov za odločitve in argumentacije, ki sem jih skozi pisanje te naloge sprejela.

Premišljevanje o svobodnih in skupnostnih medijih znotraj slovenskega in makedonskega prostora je poskus širšega in jasnega razumevanja tovrstnih medijev ter doprinos k analizi teh medijev, znotraj družbe in časa, v katerem živimo. Ideja naloge je njihova analiza (predvsem v Republiki Makedoniji) in tudi njihova širša umeščenost in razumevanje znotraj evropskega prostora. Prepričana sem, da tovrstno razumevanje in razlaga manjkata, saj prav s to temo znotraj nekdanjega jugoslovanskega prostora ni mogoče najti nikakršnih konkretnih analiz in študij, znotraj evropskega prostora pa so te raziskave in analize v manjšini, niso pa popolnoma prisotne. Študije se ukvarjajo s procesom lastninjenja in (do)kapitalizacije javnih in komercialnih medijev, ne pa s problematiko, kako ti procesi vplivajo na status svobodnih in skupnostnih medijev nekoč in danes. Analiza o svobodnih in skupnostnih medijih tudi na podlagi konkretnega raziskovanja namerava razkriti oziroma vsaj poskušati navesti razloge za tovrstno drugorazredno umestitev v kontekstu medijskega diskurza in medijske teorije enaindvajsetega stoletja. Izhodišče je doseči razumevanje procesov, s katerimi so se svobodni in skupnostni mediji artikulirali in vzpostavili znotraj slovenskega in makedonskega prostora, ter analiza njihove pomembnosti na različnih zgodovinskih in političnih prelomih. Ni le pomembno prepoznanje, da so svobodni in skupnostni mediji prisotni, temveč kje in kako so prisotni, kar mora biti raziskano, če želimo resnično razumeti transformacijo evropskih medijskih družb enaindvajsetega stoletja, ki se zdi, da je čedalje bolj nadzorovana in regulirana z močjo, ki nosi ime kapital. Ali povedano drugače, proučujoč te medije danes, se zdi, da je vse tisto, kar ni »Isto«, treba tako ali drugače kaznovati in potem tudi eliminirati.

Konkretna analiza magistrske naloge je osredotočena zlasti na območje nekdanje Jugoslavije, na radijsko postajo Kanal 103 v Skopju, Makedoniji, ter v povezavi s

slovenskim medijskim prostorom. Kot slovenska primera sta prikazana (orisana) ljubljanski Radio Študent ter Mariborski radio Študent – Marš.

Za makedonski prostor sem se odločila zaradi možne primerljivosti s Slovenijo in tranzicijskega prostora, po padcu socializma, znotraj katerega sta se obe državi bolj ali manj uspešno nahajali, Makedonija pa se morda celo še zmeraj nahaja. Slovenija je neoliberalna kapitalistična država, ki je dokončala svoje tranzicijsko obdobje, medtem ko se v Makedoniji to obdobje, zaradi njene ne vključenosti v Evropsko unijo in Nato še ni končalo.¹⁴ Naj opomnim, da je Kanal 103 nastal v času osamosvajanja Makedonije in v razpadanju takratne skupne Jugoslavije, ko so se začele vojne na celotnem jugoslovanskem območju. Moč Kanala 103, medijska in tudi politična, je bila v tem času izjemna. Eden izmed prvih članov ekipe Kanala 103 se spominja:

»To je bila eksperimentalna frekvenca makedonske javne RTV-hiše (MRTV), ki je niso uporabljali. MRTV je imela načrt skreirati mestni radio, ki naj bi se ukvarjal s težavami mesta, poročili in športom. Vendar pa smo mi ubrali glasbeno pot in v roku dvanajstih mesecev dosegli največjo poslušanost v Skopju. To je bilo leta 1991. To je bil čas, ko so v Makedoniji šle stvari navzgor. Ne v finančnem, temveč v duhovnem smislu. Imeli smo svojo državo. Dejstvo je, da je Kanal 103 bil zmeraj ekspliciten in kritičen radio. Ta kanal se nikoli ni ukvarjal z dnevno politiko, zmeraj se je ukvarjal s sociološkim, nacionalnim vidikom življenja, kulturo itn. in zmeraj je bil kritičen do oblasti.«

Tukaj gre za proces, ki ga lahko imenujem »konstitucija javnosti«.¹⁵ To ponazarjam z naslednjim primerom iz Kanala 103:

---

¹⁴ Drugi razlog za podrobnejšo analizo radijske postaje Kanal 103 pa je dejstvo, da slovenskega medijskega prostora, navezujoč se na svobodne in skupnostne medije, ne morem do potankosti raziskovati. Naj zapišem, da sem kot nekdanja odgovorna urednica Radia Marš (funkcijo odgovorne urednice sem opravljala od decembra 2003 do decembra 2005), službo zaradi profesionalnih in etičnih prepričanj predčasno pustila.

¹⁵ Glej članek Žarane Papić, *Europe after 1989: ethnic wars, the fascisation of social life and body politics in Serbia*. The Body/Le corps/Der Körper, Filozofski vestnik, uredila Marina Gržinić Mauhler, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 2002/2, str. 191.

»Največji škandal, ki smo ga uprizorili, je bila radijska drama; namreč takrat so se začele vojne na vseh območjih nekdanje Jugoslavije razen pri nas. Tako je tedanja JNA bila še zmeraj prisotna v Makedoniji. Morala bi bila oditi, vendar ji naša država ni dovolila odhoda, dokler nam ne bi predala orožja. V tem času smo uprizorili radijsko dramo, ki je bila simulacija dejanske vojne. Pomeni, da smo to, kar je Orson Welles naredil z zelenimi, naredili z našimi. Bil je pravi trenutek za takšno uprizoritev, saj so vsi pričakovali vojno. Po tej uprizoritvi je prišla inšpekcija, policija in sledile so razprave. Sicer nas niso priprli, vendar so material in oddaja izginili.«

Pričujoča izjava dejansko nakazuje na dejstvo, ki ga zaznava Žarana Papić, namreč, da je »osebno politično v najbolj ironičnem smislu, a postane del uradne, državne nacionalistične politike. Osebno [danes, op. M. P.] pripada državni politiki«,¹⁶ pa čeprav si to dejansko ne želi, niti ni to njegov namen. Država si skozi javnost, skozi medije, preprosto lasti stvari in jih jemlje osebno, kar ponovno nakazuje moč medijev. Ali, če se na tem mestu navežem še na Bourdieujevo definicijo polja moči, ko pravi, da »je prostor strukturiran s položaji, v katerem so prav ti položaji in njihove interrelacije definirane z distribucijo različnih oblik virov ali 'kapitala'«. ¹⁷ Današnja neoliberalizem in kapital močno vplivata ne posamezni ustroj države in s tem tudi na ustroj medijev – ne smemo pozabiti, da so vse države nekdanje Jugoslavije nastale na sadovih nacionalizma. Tudi Slovenija.

Že prej sem se bežno dotaknila vprašanja civilne družbe in politične javnosti, ter možnosti njunega sodelovanja in participiranja. Gledano s širše perspektive so »medelitne komunikacije, prav tako tudi njihova kultura, ta celo bolj, signifikantne za podporo političnim in ekonomskim oblikam moči v družbi. V tej alternativni paradigmi je večina pogajanj zunaj javne sfere množičnih medijev ter brez referenc na množico potrošniki državljani.«¹⁸ Iz kateregakoli zornega kota pogledamo, dejstvo je, da se nahajamo v družbi, ki je tako ali drugače nadzorovana s kapitalom.

---

¹⁶ Ibid., str. 193.

¹⁷ David Hesmondhalgh, *Bourdieu, the media and cultural production*, v *Media, Culture and Society*, Vol.28(2), Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2006, str. 212.

¹⁸ Aeron Davis, *Whither Mass Media and Power? Evidence for a Critical Elite Theory Alternative*, v *Media, Culture and Society*, Vol. 25., London, Thousand Oaks, New Delhi 2003, str. 669.

Zato je vloga civilne družbe še kako pomembna. Civilna družba je namreč tista, ki spodbuja, da svobodni in skupnostni mediji so in še nastajajo. Težava pa se pojavi ravno pri definiranju civilne družbe in njeni vlogi v neoliberalnem kapitalizmu in s tem tudi v medijih nasploh, saj ima večino medijev v lasti prav kapital, s tem posredno pa tudi politika.¹⁹ Kapital pa prav po medijih neposredno narekuje pravila igre, po katerih naj bi se javnost in s tem tudi civilna družba ravnali. In prav zato »občutek mladih državljanov, kako moč deluje, ne prihaja iz demokratične teorije, v kateri participirajo kot državljani v državi, ki investira moč v strukture zakonodajnih teles in izvršnih oblastnikov. Namesto tega adaptirajo definicijo, ki je zelo blizu Foucaultovi – seveda ne, da bi ga citirali – kjer je oblast prej izvrševalka na nivoju življenja kot pa na nivoju zakona. Razvijajo intenzivne odnose z medijskimi vsebinami in ikonami, pri čemer jih uporabljajo za kreiranje lastnih teles kot oporišč, politično suverenih, vendar medsebojno odvisnih.«²⁰

Pomen civilne družbe in njeno bivanje je za svobodne in skupnostne medije še kako pomemben. Pomembno je imeti v mislih, da civilna družba brez sfere javnosti ne obstaja, sfera javnosti pa je še kako prisotna znotraj obstoječega političnega prostora. Sfera javnosti in s tem nastavki civilne družbe so se dokončno izoblikovali v osemnajstem stoletju, saj je takratna civilna družba pomenila srž politično aktivnih državljanov kot nasprotje državi.²¹ Ali kot pravi David Berry:²²

---

¹⁹ Kot primer navajam časopisno hišo Delo in njenega večinskega lastnika Pivovarno Laško. Zaradi kapitalsko-političnih pritiskov je časopisna hiša Delo v letih 2006–2008 doživela turbulentne spremembe pri urednikovanju in pristojnosti posameznih novinarjev (za podrobnosti glej sekcijo/arhiv informativnih oddaj v letu 2007 na www.rtvsllo.si in www.24.ur.com).

²⁰ Kevin G. Barnhurst, *Politics in the fine meshes: young citizens, power and media* v *Media, Culture and Society*, Vol. 20, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 1998, str. 216.

²¹ Temeljni predstavniki za teorijo civilne družbe so: John Locke (1632–1704), Adam Ferguson (1723–1816), Adam Smith (1723–1790), Tom Paine (1737–1809), G. W. F. Hegel (1770–1831), Alexis de Tocqueville (1805–1859), Karl Marx (1818–1883), Antonio Gramsci (1891–1937), Mary Kaldor, Michael Hardt in Antonio Negri, John Keane (21. stoletje).

»Civilno družbo razumemo kot družbeno areno, ločeno od demokratičnih in družbenih praks države. Institucije civilne družbe lahko razumemo kot cerkve, šole, množične medije, delavska gibanja in druge organizacije. Državljanstvo je odvisno od aktivne participacije v nedržavnih institucijah kot osnova za 'formalno' participacijo v političnih institucijah. Lahko ima izobraževalno dimenzijo, saj se lahko ljudje na ta način naučijo političnih dejanj z drugimi.«²³

Prav zato je treba vpeljati vlogo informacijskih ideoloških aparatov države, ki imajo neposredni vpliv na sfero medijev, po medijski zakonodaji in kapitalu. Za razumevanje nam bo služila teorija Louisa Althusserja. Althusser je znotraj teorije stavba/nadstavba razvil specifične in zelo sofisticirane ideološke artikulacije. Namesto preprostega odnosa med stavbo/nadstavbo; ideologijo ter ekonomsko osnovo vsake družbe, kjer en razred vsiljuje svoje vrednote drugim, je Althusser redefiniral ideologijo kot kontinuiran niz praks, znotraj katerih lahko participira vsaka razredna skupina. Althusserjevo delo dejansko pomeni oddaljenost od preobremenjenosti z ekonomsko določnostjo.²⁴ Zatorej althusserjevsko pojmovanje medijev kot ideoloških aparatov države na prioriteto mesto postavlja informacije, ki so izredno pomembne za delovanje ideoloških aparatov države in prav zato so mediji »relativno avtonomni«.²⁵ Z relativno avtonomnostjo mislim na dejstvo, da država s kontroliranjem informacij, ki jih medijem posreduje, medije kontrolira (tako imenovani *gate keeping*) in nadzira in prav zato so mediji relativno

---

²² David Berry, *The Public Sphere. Media, Politics and Democracy*, Media and Film Dept. University of Sussex. Avtorjeva power point prezentacija, dne 13.06.2006, dostopna na <http://www.sussex.ac.uk/Users/hbp17/MP-ThePublicSphere.pdf>.

²³ Ibid., power point 08.

²⁴ Glej delo Althusser, Balibar, Macherey, Pêcheux, *Ideologija in estetski učinek*, zbornik Marksistična teorija kulture in umetnosti, izbrala in uredila Zoja Skušek Močnik, Cankarjeva založba, Ljubljana 1980.

²⁵ Povzeto po: Zala Volčič, *A Critical Historical Overview of Media Approaches*, Medijska istraživanja, Croatian Journal for Journalism and the Media, University of Zagreb, Croatia 2001, str. 45–69.

avtonomni, kar je bilo še zlasti vidno v času Miloševićeve vladavine in minulih vojnah na Balkanu.

Magistrska naloga predstavlja samo nekatere aspekte medijskega terena. Množični mediji so družbene institucije, delujoče v družbi, s svojimi lastnimi, specifičnimi, predpisanimi normami ter praksami, vendar z območjem lastnih delovanj, definiranih s širšo družbo in medijsko zakonodajo. Določena medijska teorija je lahko tako več kot le specifična aplikacija širše družbene teorije. Medijske prakse zato proučujem na konkretnih primerih svobodnih in skupnostnih medijev, zlasti radijskih. Sinteza mi tako omogoča opredelitev nekaterih ključnih pojmov za razumevanje teme magistrske naloge. Ti so:

- pomen svobodne javnosti za delovanje medijev danes,
- sprejemanje odločitev v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil,
- problem možnosti politike v globalnem svetu (konstitucija javnosti in demokracije v tranzicijskem obdobju),
- odgovornost na različnih področjih družbenega delovanja, zlasti medijskega.

Posebnost svobodnih in skupnostnih medijev je prav njihovo definiranje, ki ga bom na podlagi primerljivih, obstoječih tovrstnih medijev poskušala orisati in prikazati. Dosedanje medijske prakse kažejo, da posamezne države znotraj Evropske unije in tudi znotraj območja nekdanje Jugoslavije tovrstne medije klasificirajo z drugačnim, različnim in svojstvenim pojmovanjem, glede na predmet in razlog ustanovitve. Cilj tovrstnih medijev pa ostaja in je skupen (kar bo vidno tudi iz pričujočih opravljenih raziskav (intervjujev) na terenu)). Ta se glasi, pomagati in omogočiti medijski dostop posameznim skupinam, pa naj gre za dijake, študente, manjšine, etnične skupine, alternativno kulturo, različne skupnosti itn., ki zaradi takšnih ali drugačnih medijskih vzorcev in pravil nimajo možnosti dostopa do

medijev in s tem prav tako tudi ne možnosti izražanja in participiranja v javnem (medijskem) diskurzu, ki je po ustavni zakonodaji osnovna pravica slehernega posameznika. David Verbuč iz Radia Študent pravi:

»Skupnostni mediji naj bi omogočali glas vsem različnim skupinam, ki živijo v obsegu medija. Poudarek naj bi bil na marginaliziranih skupnostih, na skupnostih, ki predstavljajo zdravo in kritično družbeno jedro, ter na skupnostih, ki se soočajo z določenimi problemi. Svobodni mediji naj bi se zavzemali za čim višjo stopnjo avtonomnosti in neodvisnosti.«²⁶

S postavitvijo svobodnih in skupnostnih medijev v ospredje raziskovanja in analiziranja in z razumevanjem argumentov, podanih v različnih pogovorih, dokazujem, da je medijski ustroj svobodnih in skupnostnih medijev pomemben za razumevanje že obstoječe in aktualne medijske (družbene) in politične sfere. Saj sta prav ti sferi, s pomočjo in veljavo minule in obstoječe medijske zakonodaje v današnji, globalizirani družbi še kako »vnaprej« kreirani in določeni, kar bom v naslednjih poglavjih, s kritičnim diskurzom in analizami, tudi poskušala prikazati. Poudarek raziskovanja je na opazovanju svobodnih in skupnostnih medijev znotraj družbe, medijske in politične, ter njihova dejanska pomembnost, participatornost in veljavnost. Ali kot pravi Hannah Arendt: »Brez politično zagotovljenega javnega področja svoboda nima svetnega prostora, kjer bi se pokazala.«²⁷ Če je Foucault nekoč govoril o družbi Nadzorovanja in kaznovanja,²⁸ je Deleuze označil dodatne družbene prakse discipliniranja s postopki nadzorovanja in ne toliko kaznovanja. Prav Joughin, ki v *Postscript on the societies of control (Postscript k nadzorovanim družbam)* poudarja, da obstaja veliko drugih »postfoucaultovskih« gibanj, celo

---

²⁶ Glej opombo 8.

²⁷ Hannah Arendt, *Med preteklostjo in prihodnostjo. Šest vaj v političnem mišljenju*, Založba temeljna dela, Ljubljana 2006, str. 156.

²⁸ Michel Foucault govori o proizvodnji krotkih teles (*Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*). Knjiga je bila originalno objavljena leta 1975 v Franciji z naslovom *Surveiller et punir: Naissance de la prison*. V slovenščino je bila prevedena leta 1984. Gre za raziskovanje družbenih in teoretičnih mehanizmov množičnih sprememb, ki so se pojavile v zahodnih kazenskih sistemih moderne dobe. Osredotoča se na francoske zgodovinske dokumente, vendar pa je prav to raziskovanje relevantno za vsakršno moderno, zahodno družbo.

znotraj študij o nadzorovanju. Giles Deleuze pa v kratkem delu z naslovom (*A Postscript on the Societies of Control*) podaja ključni kažipot do analiz transformacij obeh; nadzorovanja in kaznovanja, ki potekata s pomočjo novodobnih tehnologij.²⁹

Z magistrsko nalogo želim pokazati, da so prav svobodni in skupnostni mediji tisti, ki odpirajo in dajejo možnost rojstvu novih prostorov in časov. Z veliko gotovostjo lahko rečem, da so ti mediji znotraj slovenske in makedonske medijske sfere v manjšini. Vendar ne zaradi svoje presoje, namere ali želje, temveč zaradi medijskega ustroja in njegove zakonodaje, obema pa vlada kapital, ki vpliva na specifično »umeščenost« svobodnih in skupnostnih medijev znotraj medijske ureditve in zakonodaje.

I. DEL: OPREDELITEV POJMOV

V prvem delu magistrske naloge bom opredelila:

- pomen (svobodne) javnosti za delovanje medijev danes
- sprejemanje odločitev v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil
- problem možnosti politike v globalnem svetu (konstitucija javnosti in demokracije v tranzicijskem obdobju)
- odgovornost na različnih področjih družbenega delovanja, zlasti medijskega

I. A) Pomen (svobodne) javnosti za delovanje medijev danes

Pri pojmovanju svobodne javnosti se je treba vprašati, kaj sploh javnost je. Namreč skozi zgodovino in medijsko teorijo Jürgena Habermasa, Johna Keana, Marshalla McLuhana, Denisa McQuaila in drugih mediji spreminjajo svojo namembnost,

---

²⁹ Glej Cf. G. Deleuze, *Post-scriptum sur les sociétés de contrôle*, *L'autre journal* 1; 1990, trans M. Joughin, *Postscript on the societies of control*. October 59, 1992, str. 3-7.

tehnološkost in kulturno držo. Mediji naj bi, v svoji prvobitnosti, služili javnosti, civilni družbi, družbenosti. Pomenili naj bi prostor javnosti, kjer bi se državljani lahko svobodno pogovarjali ter razpravljali o kakršnikoli temi, še zlasti politični. Spremljajoč razvoj medijev in njihovih vsebin, pa postaja čedalje bolj očitno, da mediji dejansko ne služijo javnosti, temveč moči kapitala; ta se uresničuje po medijski politiki in njenih učinkih. Že Jürgen Habermas v svojem delu *Strukturwandel der Öffentlichkeit* iz leta 1962 pravi, da so »predpostavke klasične ekonomije znane. Klasična ekonomija je koncipirala sistem, katerega imanentni zakoni bi posamezniku ponudili trdno podlago za racionalno kalkulacijo svoje gospodarske dejavnosti v smislu maksimizacije profita.«³⁰ Zavedajoč se tega, morda svobodni in skupnostni mediji predstavljajo poslednjo rešitev za civilno družbo ter njeno možno participacijo v medijih. Na neki način bi lahko dejala, da si mora civilna družba ponovno priboriti svojo svobodo oziroma »svet«, v katerem bi vladali demokracija in demokratična ureditev. Vendar pa, kot pravi Badiou, »ta svet, naš svet, standardizira in komercializira interese takšne svobode. Uklanja jo monetarni uniformiranosti, in to s takšnim uspehom, da se našemu svetu ni treba več bojevati za svobodo, saj mu je ta zagotovljena. Ne zagotavlja pa nam rabe te svobode, saj je v realnosti ta raba že zakodirana, orientirana in izzvana z neskončno bleščečnostjo prodajne politike.«³¹ Na nekaj podobnega je nakazovala že Bourdieujeva teorija kulturne porabe, ki pravi, da »dominantni razred nekatere dobrine favorizira. Ta razred kaže na visoke nivoje ekonomskega kapitala, vendar na nizke nivoje kulturnega kapitala.«³²

---

³⁰ Jürgen Habermas, *Strukturne spremembe javnosti*, Studia Humanitatis, tretji letnik, založba ŠKUC, Ljubljana 1989, str. 102. Za celoten zgodovinski, ter pomenski pregled razvoja in sociološko-politično konotacijo sprememb javnosti glej prav to delo, ki je ključno za razumevanje delovanja sfere javnosti in medijev danes.

³¹ Alain Badiou, *Infinite Thought, Truth and the Return to Philosophy*, Oliver Feltham and Justin Clemens (Ed.), Continuum, London, New York 2005, str. 30.

³² Cf. D. Hesmondhalgh, *Bourdieu, the media and cultural production*, op. cit., str. 214.

Če želimo danes razumeti medije ter njihov prostor oziroma se želimo z njimi spoprijeti, je treba razumeti, »da vlogo medijev v sodobni družbi opredeljuje javnost (sfera javnosti)«,³³ vprašanje pa je, koliko je ta javnost še svobodna in ni pod vplivom kapitala in politike. Upoštevajoč to dejstvo, je treba vedeti, da je »sfera javnosti prostor, kjer se meščani, državljani lahko srečajo, razpravljajo, debatirajo in se kritično vključujejo v politiko. Danes o tem razmišljamo kot o medijih.«³⁴ Ali še bolje, kot pravi Berry, gre za množične medije, ki so »prodorni, poceni in izjemno močni.«³⁵ Danes »javno mnenje ni več racionalno in kritično, temveč je zmanipulirano od politikov in organizacij.«³⁶ Neizogibno zgodovinsko dejstvo za razumevanje javnosti predstavlja tako imenovana »politična javna sfera«, večinoma skupina posameznikov, ki so se zbrali »kot javnost« z namenom kritičnega razmišljanja. V preteklosti je politična javna sfera predstavljal kritični glas, ki je analiziral in pogosto nasprotoval vladnim odločitvam ter preprečeval dominantnost državne oblasti. V modernih časih pa se javna sfera spreminja v manipulativni obliki, ki jo politiki, oglaševalne agencije in eksperti za stike z javnostjo poskušajo kreirati in manipulirati v varljivo javnost.³⁷ Demokratična sfera javnosti namreč zahteva strogo ločitev med civilno družbo in državo, z vzpostavitvijo demokracije pa se je črta ločitve med civilno družbo in državo zameglila, kar bo vidno tudi v nadaljevanju analize.

Na tem mestu si prav tako lahko zastavimo vprašanje, kje in kaj je sfera javnosti danes. Naj se ponovno navežem na Berryja, ki pravi, da se je »sfera javnosti transformirala skozi kapitalizem in z rastjo multinacionalnih medijskih

---

³³ Razmere poznega 20. stoletja so omogočile razvoj liberalnega modela sfere javnosti. Cf. D. Berry, *The Public Sphere. Media, Politics and Democracy*, op. cit., power point 02.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., power point 20.

³⁷ Povzeto po: Ibid, power point 17.

korporacij«³⁸ ter da »se vloga medijev prav tako spreminja zaradi pritiska interneta in novih medijev« [novih tehnologij, op. M. P.].³⁹ Kajti »objavljanje materialov na internetu sicer odstrani finančna in psihična bremena tiskanja in distribuiranja alternativnih časopisov, vendar pa še zmeraj zahteva oboje; kapital in čas«. ⁴⁰ Pri čemer seveda ne moremo pozabiti na globalizacijo ter neoliberalizacijo in njen vpliv na medije, katerih končni rezultat je komercialni pritisk ter njegovo oblikovanje naših želja in potreb. Povedano z drugimi besedami, mediji »nam raje prodajajo stvari kot pa da bi nas informirali in izobraževali«. ⁴¹ In nadalje, današnja »komunikacija prenaša univerzalno izmišljotino nepovezanih podob, opomb, izjav in komentarjev, katerih sprejemljivost je medsebojno neodvisna. Še bolj skrb zbujajoče je, da nam množični mediji prezentirajo svet kot spektakel, oropan spomina, spektakel, v katerem nove podobe ter nove opombe prekrivajo, brišejo in spregledujejo taiste podobe in opombe, ki so jih pravkar pokazali in povedali.«⁴²

Tukaj se je treba navezati na Guyja Deborda in njegovo *Družbo spektakla*, kjer kritizira spektakel in blago reče, da »spektakel prikazuje svet, ki je obenem prisoten in odsoten, svet blaga, ki obvladuje vsako živo izkustvo. Svet blaga se v spektaklu pokaže, kakršen je, giblje ga ista logika, ki večja razdalje med ljudmi in jih vse bolj oddaljuje od celote tega, kar proizvajajo.«⁴³ Povedano drugače »spektakel sovpada s trenutkom, ko blago doseže totalno kolonizacijo družbenega življenja. Ne samo, da zveza z blagom postane vidna, vse, kar vidimo, je blago:

---

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid, power point 25-26.

⁴⁰ Tony Harcup, *The unspoken – said; The journalism of alternative media* v *Journalism*, Vol. 4(3), Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2003, str. 368.

⁴¹ Cf. D. Berry, *The Public Sphere. Media, Politics and Democracy*, op. cit., power point 28.

⁴² Cf. A. Badiou, *Infinite Thought, Truth and the Return to Philosophy*, op. cit., str. 30.

⁴³ Guy Debord, *Družba spektakla; Komentarji k družbi spektakla; Panegirik: prvi del*, Knjižna zbirka Koda, Ljubljana 1999, str. 41–42.

svet, ki ga gledamo, je svet blaga.«⁴⁴ Kot potrošniki in gledalci se pravzaprav nahajamo v osrčju medijske realnosti ali bolje rečeno konstruirane medijske realnosti (prostora). Ko danes govorimo o potrošništvu, se ne moremo izogniti dejstvu, da se je vanj preselil tudi nadzor. Nadzor, ki ga je treba videti skozi perspektivo širših družbenih sprememb, v našem primeru kot rast potrošniškega kapitalizma. Današnji kapitalizem je »disperziven, tovarna je prepustila mesto poslu, podjetju. Sedaj je instrument družbenega nadzora marketing, človek pa ni več zaprt človek, sedaj se več ne pošilja v zapor, norišnico ali vojašnico, ampak se nekoga zadolži – ljudi nadziraš tako, da jim odobriš kredit.«⁴⁵

Govoriti o svobodni javnosti je danes pravzaprav skorajda nemogoče, saj nam kapitalski stroji žugajo tako rekoč z vseh strani. Kako se kot posamezniki ali kreatorji medijskih vsebin znotraj tega borimo, pa je seveda drugo vprašanje. V nadaljevanju bom poskušala razložiti kapitalski medijski stroj skozi predhodnika neoliberalizma in liberalizma, pri čemer si bom pomagala s konstitucijo liberalnega pragmatizma in čikaške šole.⁴⁶ Zala Volčič pravi: »Klasična liberalna misel se je pojavila z reformacijo v 17. stoletju. Protestantsko/puritanski pogled nas uči, da je posameznik sam kot individuum neposredno odgovoren Bogu za svojo dušo. Liberalizem je prvič postavil posameznika za osrednjega igralca v ekonomskih, političnih in kulturnih sferah. Liberalizem se je rodil iz političnih bojev, z vzponom modernosti (in buržoazije!), da bi lahko pobegnil izpod oblasti monarhije in cerkve. Dvig liberalizma gre z roko v roki z vzponom *srednjega razreda, kapitalizma, nacionalizma, individualizma in množičnih komunikacij*. V liberalizmu so na prvo mesto postavljene civilne svoboščine, individualizem,

---

⁴⁴ Ibid., str. 43–44.

⁴⁵ Cf. P. Klepec, *Imperij proti množici*, op. cit., str. 163.

⁴⁶ Za celoten pregled poizvedovanja in preiskovanja poglobitnih (medijskih/družbenih) teoretičnih diskurzov glej Cf. Z. Volčič, *Mediji in Identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, op. cit., str. 74–88.

kapitalizem, samoodločanje in svoboda.«⁴⁷ Zakaj se je torej sfera javnosti dodatno podredila kapitalu? Odgovor je morda mogoče najti v dejstvu, da so pragmatisti »na družbo gledali kot na agregat posameznikov, pri čemer so poudarjali komunikacijo kot orodje teh posameznikov za ustvarjanja 'popolne' družbe. Da bi posamezniki lahko delili med seboj mnenja, bi se lahko zgodilo le s pomočjo medijev.«⁴⁸ Mnenja so po Alainu Badiouju predstave brez resnice, anarhični drobci vednosti v obtoku. Po Badiouju je mnenje onstran resničnega in neresničnega prav zato, ker je njegovo edino opravilo to, da je sporočljivo. Tisto, kar izvira iz procesa resnice, pa se, ne sporoča. Resnice zahtevajo srečanje. Kajti maksima mnenja je: »Ljubite samo tisto, kar ste zmerom verjeli.«⁴⁹ To maksimo je v dobi neoliberalizma vsekakor treba brati v luči kapitala. Da je mnenje zares zgolj in le sporočljivo, nam nakazuje tudi Laswellov komunikološki model, ki označuje komunikacijsko strukturo, ki zajema pet tipičnih vprašanj, po katerih se ravna tudi večina medijev. Ta so: kdo; reče kaj; po katerem kanalu; komu; s kakšnim učinkom.⁵⁰ Tako se na tem mestu strinjam z Volčičevo, ko pravi, da »tovrstna vprašanja izredno malo povedo o bistvenih zadevah, kot na primer, zakaj so nekateri kanali dostopni, drugi pa ne. Napačna vključitev vprašanja kdo na ta način dobi možnost, da nadomesti različice vprašanja kaj. Ta vprašanja prav tako ne naslavlajo vprašanja, kakšni so 'kajevi' cilji, komu so namenjeni, čigavim interesom služijo ter zakaj. Takšna vprašanja bi namreč lahko pripeljala do nelagodnih tem o strukturi in operiranju množičnih medijev, medtem ko formirana vprašanja pravzaprav operirajo znotraj že obstoječega niza (neizprašanih) relacij moči.«⁵¹ To jasno nakazuje novinar in nekdanji odgovorni urednik Zoran Ivanov

---

⁴⁷ Ibid., str. 74.

⁴⁸ Ibid., str. 75.

⁴⁹ Povzeto po: Alain Badiou, *Etika: razprava o zavesti o zlu*, Zbirka Problemi, Analecta, Ljubljana, I/1996, str. 41–42. Širša razprava o postopku resnice sledi v poglavju prvega dela ad C2.

⁵⁰ V novinarstvu znano pod imenom 4K + Z (kdo; kaj; kje; kdaj; ter dodatni kako; na kakšen način; zakaj). Če novinar zadosti tem vprašanjem/kriterijem, naj bi zadostil kriteriju »objektivnosti«.

⁵¹ Cf. Z. Volčič, *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, op. cit., str. 80.

makedonskega javnega radia MRT (Makedonska radio in televizija), ko komentira klasičen primer makedonske situacije; namreč ko

»se na eni od znanih makedonskih televizij voditelj TV-dnevnikarja hkrati pojavlja še v oglasih za kozmetiko in celo majonezo, in to med oddajo, pri tem pa društvo novinarjev ne stori nič. Na tem primeru se dobro vidi, kako nizko padejo novinarji. Ali pa tipična porazdelitev moči, ko gre za vlogo civilnega vpliva v medijih. Nimate teoretične možnosti, da dobite svoj glas, razen če me kot prijateljica zaprosite, da vam omogočim objavo v časopisu. V Makedoniji, v kateri formalno obstaja 500 nevladnih organizacij, je civilna družba šele v fazi embria. Politične stranke so bile zelo pametne in so se na tak ali drugačen način etablirale v civilni družbi. Tako je prvi človek Open Society Sorosa, dobesedno do včeraj bil član največjega organa vladajoče stranke. Soros ima največ denarja, kontrolira največje število nevladnih organizacij, prvi človek Sorosa pa je bil vedno v vrhu ene stranke.«

A vendarle govori o določeni dostopnosti in možnosti participacije civilne družbe v medijih, kot jo vidi sam. Namreč, po njegovem

»so klasične medijske institucije, še zlasti makedonska javna RTV-hiša, okosteneli, zaprti vase. Kljub temu da Kanala 103 ne poslušam zelo pogosto, menim, da je dobro, da obstaja, da se razvija in da tej družbi pokaže, da obstaja še nekaj drugega poleg klasičnega institucionalnega medija in privatnih radijskih postaj. Bila bi velika škoda, če bi Kanal 103 ugasnil. Če govorimo o demokraciji, o, kot je sedaj moderno reči, evropskih vrednotah, so te radijske postaje, s takšno uredniško politiko in takšnim konceptom, potrebne. V Makedoniji ni ne elektronskega ali tiskanega medija, ki svoj oddajni čas ali prostor v časopisu namenja marginalnim skupinam, kot na primer za istospolno usmerjene. Kot da to ne obstaja, pa še kako obstaja! Kanal 103 to ima in to je dobro, saj so ti ljudje del naše družbe, ki žal ne prodrejo v vsebine klasičnih medijev.«

A vprašanje, ki ostaja, je, s kakšnimi postopki in metodami mediji določeno informacijo plasirajo in delijo mnenja, če vemo, da so danes popolnoma podrejeni kapitalu in lastnikom. Kot je leta 2005 na slovenskih novinarskih dnevih v Ankaranu povedal tedaj nekdanji odgovorni urednik Dela, Darijan Košir: »Če je

osrednji slovenski dnevni časopis v lasti finančne korporacije, ki dopoldne prodaja pivo, popoldne pa trguje z lastninskimi deleži, je to problem.«⁵²

Če nadaljujem s čikaško šolo⁵³ in se še nadalje navezujem na Volčičevo, gre pri liberalizmu za pragmatizme, ki so »poglobili prepričanja o izboljšanju komunikacij. Vera v množične komunikacije je vidna v Parkovem pisanju, kjer zapiše, da moramo samo 'izboljšati' časopise, in ti bodo sami izobrazili ljudi in organizirali politične informacije. Nadalje, če se pojavijo težave znotraj družbe, jih je treba odpraviti z izboljšanjem izobraževalnih in komunikacijskih procesov. Ne z revolucijo, ne s spremembo obstoječih struktur, temveč s prepričanjem, da bo *evolucija* tista, ki bo razrešila konfliktna zadeva. Lippmann in Dewey verjameta, da od državljanov ne moremo pričakovati aktivnega javnega delovanja v smislu dobro informirane javnosti. Oba trdita, da je pomanjkanje ustvarjalne politične debate med tistimi, ki participirajo v javnosti, posledica 'cirkuške igre', ki odvrta pozornost od javnih zadev. Vendar oba kažeta prepričanje v obstoječi sistem. Lippmann (1922) na primer je želel rešiti težavo komunikacije z 'eksperti', 'elitnimi strokovnjaki', ki bodo informirali na kakovosten način. Njegov poglavitni argument je bil vzpostaviti demokratični model, ki ne bi zahteval preveč od povprečnih državljanov. Od njih ne moremo pričakovati aktivnosti in vključenosti v vse pomembne dnevne javne zadeve. Del težave je po Lippmanovi oceni splošna, javna ravnodušnost in pomanjkanje zanimanja za politične zadeve. Politični svet je za

---

⁵² Oddaja MediaMarš, november 2005, www.radiomars.si. Jeseni leta 2008 Darijan Košir ponovno postane odgovorni urednik Dela.

⁵³ Raziskovanje komunikacij v ZDA ima svoje začetke v letu 1880, ko je John Dewey ustanovil čikaško šolo pragmatizma. Tu gre za ameriški pristop k raziskovanju komunikacij, kar ima odločilno vlogo, saj pomeni antipode evropski komunikološki šoli. Svoj pogled je čikaška šola zasnovala na bistvenem pojmovanju družbe po Herbertu Spencerju, saj ta predpostavlja idejo, da so komunikacija in transport kot živci in arterije družbe. Čikaška šola je videla nove komunikacije kot način za ustvarjanje poenotene nacije in kulture. Komunikacije so videli kot nekaj več kot le cirkulacijo informacij. Prav tako je čikaška šola razvila koncept komunikacij kot proces, znotraj katerega ljudje ustvarjajo kulturo. (Povzeto po: Zala Volčič, *The End of national media?*, A presentation to the Tim Brennan and Jacqui Alexander Research Review panel at the Postcolonial Anxieties and the Unmaking of Postcolonial Theory Symposium, University of Colorado at Boulder, USA 2000, October, 14–15).

Lippmana proč od dosega, proč od vidnega, proč od misli. Ne obstaja obveščeno javno mnenje.«⁵⁴ Poglejmo, kje gre iskati razloge za to ravnodušnost. Gre za kritiko parlamentarne suverenosti in demokracije, saj ta posledično zamegljuje ločitev med civilno družbo in državo s pomočjo demokratičnega napredovanja v zgodnjih političnih ureditvah. Gre za že tedanjo terminologijo »močne in šibke javnosti«, ki nakazuje, da je moč javnega mnenja okrepljena in pride v veljavo šele takrat, ko je neko telo pooblaščen za prevod takšnih mnenj v avtoritativne odločitve. Na splošno bi lahko dejala, da takšni razvoji zastavljajo nekatera pomembna in zanimiva vprašanja o relativnih prednostih šibke in močne javnosti, ter o individualnih vlogah, ki jih instituciji obeh vrst [civilne družbe in države, op. M. P.] lahko igrata v demokratični in egalitarni družbi.⁵⁵

Naj v nadaljevanju ostanem pri civilni družbi kot »potencialnem« subjektu pri konstituciji javnosti. Že prej sem ugotovila, da civilna družba pomeni neke vrste paralelne strukture, od države neodvisno sfero javnosti in kulturo, ki naj bi bila kritična do moči, oblasti in kapitala. Civilna družba je prvotno dejansko predstavljala postopno in na neki način samoomejujočo (re)konstrukcijo družbene realnosti od spodaj. Njeni principialni akterji so bili državljani, skupine in iniciative, predstavljajoč nova družbena gibanja, ki so ta tako imenovani antipolitični pol vzeli za svojo ideologijo in etiko. V času neoliberalizma, ko se civilna družba dejansko spoprijema z vprašanjem nove vzpostavitve. Samoumevno bi namreč bilo, da je civilna družba sama po sebi neomejena. Njene omejitve bi lahko kvečjemu postavili in definirali v relaciji z državo. Civilna družba bi morala na novo artikulirati sfero javnosti. Dogaja pa se ravno nasprotno, saj je ogromen segment aktualne civilne družbe nereprezentiran ali podcenjen. Nekateri subjekte so ponovno marginalizirali (kot na primer delavski razredi, vloga žensk, vloga istospolno usmerjenih ter druge kulturne, družbene in etnične skupine). Ali

---

⁵⁴ Cf. Z. Volčič, *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, op. cit., str. 75–76.

⁵⁵ Simon During, ed., *The Cultural Studies Reader*, Routledge, London, New York 1999, povzeto po Fraserjevi v During, str. 535.

povedano drugače, tradicionalne, nedemokratske ali antidemokratske sile so z na novo vzpostavljenimi političnimi strankami vstopile v javno življenje in postajajo dominantne, na kar nakazuje tudi politična orientiranost Slovenije in Makedonije. V Sloveniji se je na jesenskih parlamentarnih volitvah leta 2008 politična tehnika sicer z desne obrnila na levo, medtem ko je v Makedoniji na zadnjih parlamentarnih volitvah poletja 2006 zmagala celo skrajno desna politična opcija VMRO DPMNE (*Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska partija za makedonsko nacionalno edinstvo*). V tako zarisanem desnem političnem kontekstu v Republiki Makedoniji bi lahko dejali, da »je bila civilna družba v svojem lastnem prostoru dezertirana, fragmentirana in demobilizirana; poslednji boj proti komunistični moči je suspendiral svojo notranjo pluralnost; volitve so zbrisale svoje specifične, distinktivne načine dejanj«⁵⁶ ali povedano zelo jasno in preprosto, »tisti, ki se niso pridružili močnim, so bili marginalizirani – če ne eliminirani – iz javnega življenja«.⁵⁷ In prav to se je tudi zgodilo svobodnim in skupnostnim medijem, vendar ne zaradi njihove nevednosti, temveč zaradi logike na novo konstituirane politične identitete in politične moči v času neoliberalizma. Oziroma kot zelo evidentno v *Totemskih maskah demokracije* nakazuje Jelica Šumič Riha, ko opominja na dejstvo, da »kako udoben in za vse pripraven alibi je sklicevanje na demokracijo, nam dokazujeta obstoj in rojevanje vedno novih 'očetov naroda', 'vodij' ali 'inkarnacij slovenske pomladi'. A če nam ni prihranjena demokracija, 'kakršno so sanjali oni' – ta demokracija 'po njihovi meri' je namreč v večji ali manjši meri postala del našega političnega vsakdanjika«,⁵⁸ potem je treba najti mehanizme, ki nas bodo »odrešili« tega političnega vsakdanjika in njihovih norm ter pravil, ki nam jih demokracija, tudi skozi medijske vsebine, dnevno ponuja.

---

⁵⁶ Tomaž Mastnak, *The powerless in power: political identity in post-communist Eastern Europe*, v *Media, Culture and Society*, Vol. 13, Sage Publications, London, Newbury Park and New Delhi 1999, str. 404.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Za celotno izpeljavo teze glej delo Jelice Šumič Riha, *Totemske maske demokracije*, Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia, Ljubljana 1996, str. 35.

Če sklenem z mislijo Volčičeve, je liberalizem dejansko posledica konzervativne sociologije pragmatistov, ki so želeli nasloviti problematične zadeve in njihove rešitve znotraj družbenega sistema/rede, in ne postaviti pod vprašaj družbeni sistem/red sam.⁵⁹ Prav to preizpraševanje družbenega reda in sistema samega, zlasti političnega, pa je ključni moment za reartikulacijo in vzpostavitev svobodnih in skupnostnih medijev, v luči enaindvajsetega stoletja, ki nas vodi v naslednji razdelek.

I. A) 1. Sprejemanje odločitev v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil

V današnji dobi, ki ne pozna trdnih norm in pravil, gre za vrsto vprašanj, ki zadevajo neoliberalni, kapitalistični in globalizirani svet, kjer se zaradi razvoja in napredka novomedijskih tehnologij zdi, da ne moremo ločevati med »golo« realnostjo in njeno konstruirano medijsko podobo. Zdi se nam, da s pritiskom na gumb »daljinca« lahko teleparticipiramo⁶⁰ v svetu in s svetom. Toda ta demokratična teleparticipativnost je navidezna, njena lažna krožnost vodi v stanje popolne apolitičnosti javnega prostora, kar se bo kratkoročno pokazalo tudi z realizacijo uvedbe tretjega, parlamentarnega kanala v Slovenji.⁶¹ Ta nova oblika teleparticipativne demokracije je v osnovi radikalnega preoblikovanja političnega prostora, prav z udeležbo množičnih medijev – apolitična. V navezavi na makedonski prostor, kjer parlamentarni kanal že obstaja, podajam ugotovitve Mirča Adamčevskega,⁶² nekdanjega predsednika sveta za radiodifuzijo:

---

⁵⁹ Povzeto po: Cf. Z. Volčič, *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, op. cit., str. 74–76.

⁶⁰ »Tele« pomeni interaktivnost na daljavo oziroma gre za participiranje posameznika na daljavo ali kakor to pojmuje Mark Andrejevic, ko govori o *resničnostni televiziji* ter *interaktivni revoluciji*, ki »je nepredvidljiva na način, da dokumentira in posreduje/oddaja vsebino oziroma situacijo v trenutku dogajanja« (glej Mark Andrejevic, *Reality TV. The Work of Being Watched*, Rowmand & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford 2004, str. 12).

⁶¹ Glej prilogo 1.

⁶² Predsednik sveta za radiodifuzijo je bil od aprila 2006 do februarja 2008.

»Parlamentarni kanal se pri nas imenuje MTV3. Na tem kanalu se, poleg rednih parlamentarnih zasedanj, predvajajo še druge informativne oddaje, ki ne sodijo v sklop parlamentarnega kanala. Svet za radiodifuzijo je temu seveda nasprotoval, saj tovrstno zlorabo ne nazadnje prepoveduje celo zakon! Vodilne smo opozorili na dejstvo, da zakon prepoveduje, da se parlamentarni kanal uporablja za predvajanje informativnih oddaj makedonske televizije. Na primer, ko je zasedala komisija za politični sistem, je to pomenilo, da smo lahko tri ure gledali, kako poteka diskusija na parlamentarnem kanalu. Koga to zanima? Če želi vlada medijem finančno pomagati, naj sofinancira javno televizijo, ne pa da je ustanovila tretji kanal. Tako se parlamentarni kanal v času volitev koristi za informativni program, dejansko kot redni program, ki bi ga morali predvajati na prvem kanalu! Sicer pa boste to izkusili tudi v Sloveniji.«

Gre za nič več kot za »značilno krepitev političnih in ekonomskih oblik moči v družbi. V tej alternativni paradigmi je večina pogojanj zunaj sfere javnosti množičnih medijev in brez referenc na množičnost relacij potrošnik (uporabnik) – državljan. Tam, kjer so vključeni mediji, je pomembna teža namenjena razpravam na ravni uveljavljenih mešetarskih elit. Kar nakazuje na nujnost raziskovanja nekaterih oblik teorije elit.«⁶³ Takšno je na primer ravno teoretiziranje in zagovarjanje demokratičnih teorij za nujnost uvedbe parlamentarnega kanala kot postopek za boljšo ozaveščenost, politično participacijo in demokratičnost posameznega državljana, pri čemer se pozablja na dejansko možnost posameznikove demokratične participacije, ki je parlamentarni kanal ne omogoča. Način, ko ima posameznik po (televizijskega) mediju možnost spremljati, kaj se na političnem podiju dogaja, še ne zagotavlja dejanske demokratičnosti in aktivne participacije posameznika. Gre zgolj za pasivno vključevanje posameznika, ki naj bi opravičevalo zagotavljanje medijskega pluralizma in demokratičnosti.

Ali, če zastavim vprašanje drugače; ali kot posamezniki in civilna družba danes sploh vemo, kaj so naše osnovne demokratične pravice, kaj smemo in kaj ne zahtevati znotraj politične javnosti, katere del neposredno smo? Po Tomu Holertu,

---

⁶³ Aeron Davis, *Whither Mass Media and Power? Evidence for a Critical Elite Theory Alternative*, op. cit., str. 670.

nemškem teoretiku, »je takšna oblika neposredne udeležbe proces prostovoljnega izročanja ljudi veliki množičnomedijski galeriji obrazov, proces manipulacije in evakuacije diskurzivne moči množice. Namesto, da bi tako imenovana 'neposredna udeležba' zagotavljala demokracijo, predstavlja v resnici prav nasprotno: izgubo politične moči ljudstva in njegovo potopitev v brezoblično kolektivnost.«⁶⁴ Tukaj se sklicujem na tekst Marine Gržinić,⁶⁵ od koder citiram tudi naslednje: »Robert Pfaller zapiše, da je danes oblika neposredne udeležbe oblika razumevanja demokracije kot nečesa, v kar smo sami neposredno vključeni, in prav ta redukcija predstavlja neoliberalno strategijo za ukinitvev politične javnosti.«⁶⁶ Torej, naj bi šlo za to, ali sploh še smo del neposredne udeležbe in demokracije ali ne oziroma ali sploh vemo, kaj je demokracija. Gržinićeva zapiše tudi sledeče: »Podobno navidezno interaktivnost ponujajo danes številne umetniške predstave, ki v svoji zasnovi skrbno negujejo možnost ukinitve razmejitvene črte med prizoriščem in gledalci, ko se zdi, da zmorejo igralci in obiskovalci predstav kot v nekem magičnem transu preseči mejo in si izmenjati mesta, z ene ali druge strani razmejitvene črte. Jean Baudrillard v svoji kritiki takega pristopa izpostavi krožnost kot konverzijo strani, kjer obe izgubljata svojo vlogo in specifično mesto. Ta krožnost namreč po Jeanu Baudrillardu označuje konec političnega subjekta.«⁶⁷ Morda se na tem mestu lahko navežemo tudi na resničnostne šove, kjer se prav tako obljublja iluzorna participativnost in možnost odločanja gledalcev o zmagovalcu in poteku igre, dejansko pa imajo »gledalci zelo malo priložnosti za direktno participacijo, ki bi imela v šovu kakršenkoli politični naboj.«⁶⁸

---

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Marina Gržinić Mauhler, *O repolitizaciji umetnosti skozi kontaminacijo*, Transformacije moderne misli, Filozofski vestnik, ur. Peter Klepec, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 3/2005, str. 130.

⁶⁶ Glej Robert Pfaller, *Die philosophischen Irrtümer der Kunst* (intervju z Justinom Hoffmannom), Kunstforum International, št. 164, marec–maj 2003, str. 386.

⁶⁷ Cf. M. Gržinić, *O repolitizaciji umetnosti skozi kontaminacijo*, op. cit., str. 131, po: Roger Celestin, *From Popular Culture to Mass Culture* (intervju z Jeanom Baudrillardom), Sites, zv. 1, št. 1, pomlad 1997, str. 12.

⁶⁸ Cf. M. Andrejevic, *Reality TV. The Work of Being Watched*, op. cit., str. 153.

I. A) 2. »Dogodek« in politično; opredelitev političnega v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil

V dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil, je treba odgovoriti na vprašanje, ali je pojem »dogodka«⁶⁹ v današnjem času hipermedializacije sploh še mogoč, če se zavedamo Viriliove predpostavke, da »se ob koncu tega stoletja vse maje: ne samo geopolitične meje«. ⁷⁰ Tam, kjer je socialistični režim še zmeraj prisoten, je vplivnost politike na javne medije še danes izjemno močna. Kot primer navajam Belorusijo, kjer se po zakonu mediji delijo na *državne* (ti so nadzorovani s strani države), *neodvisne* in *komercialne*. Pri čemer dejanskih neodvisnih medijev v tej državi ni, kot je na mednarodni konferenci v Budimpešti, z naslovom *Community Broadcasting Policy in Europe* maja 2007, v organizaciji Centralne Evropske univerze (www.ceu.hu), Centra za medijske in komunikacijske študije (CMCS), zatrjeval eden izmed tamkajšnjih aktivistov. Poskus izdaje neodvisnega časopisa je bil vzpostavljen tako, da se ga je tiskalo na Poljskem, poskus neodvisnosti od državnega vpliva poskušajo doseči tudi s tiskanjem časopisov v Rusiji. V Belorusiji namreč velja, da je licenco za registracijo časopisa izredno težko dobiti, izgubi pa se jo lahko čez noč. Komercialni mediji na tem področju prav tako ne pomenijo »alternativnega« vira informacij. Edino »neodvisno« obliko pomenijo informacije, dostopne po svetovnem spletu, a žal je dostop do interneta le redko komu omogočen. Prav zaradi blokiranja informacij se je organizacija CDMAG (Multimedijski magazin) odločila za mesečne produkcije informacij za mlade, zlasti v izobraževalnem smislu. CDMAG se tako prostovoljno in zastonj

---

⁶⁹ Gre za dogodek, kot ga pojmuje francoski filozof Alain Badiou, ko se v *Svetem Pavlu* sprašuje, ali je dogodek realen oziroma kaj je tisto, kar pojem dogodka še definira v njegovi zadnji instanci nemožnega, če vemo, da je dogodek po Badiouju za dano situacijo njeno nemožno. Se pravi, da dogodek dejansko prekinja dano situacijo. Ali je zato možno znotraj medijskega delovanja uporabiti Badioujev pojem dogodka kot zadnjo možno instanco medijske svobode? Kaj je torej tisto, kar še dejansko prekine neko medijsko situacijo? Prevzem kapitala nad mediji, nekonsistentno novinarstvo, ki se čedalje bolj poslužuje metode »kopiraj prilepi« in PR-»novinarske« metode – kar je posledica prav prevzema kapitala nad mediji. Za definicijo in celostno razlago »dogodka« glej delo Alaina Badiouja, *Sveti Pavel*, založba Analecta, Ljubljana 1998.

⁷⁰ Paul Virilio, *Hitrost osvoboditve*, Študentska založba, Ljubljana 1996, str. 16.

deli po mladinskih in drugih klubih, velikokrat pa se zgodi, da raznašalce tudi priprejo in z zaporno kaznijo obsodijo. Maje se celotni medijski prostor. Trenutno desnosredinska evropska oblast dejansko onemogoča delovanje javnih medijev, kar pa je jasno samo posledica prejšnjih političnih vodstev, ki so si po definiciji lastila javne RTV-servise, zlasti v nekdanjih postsocialističnih državah. Temu so podvržene tudi sodobne informacijske tehnologije ter spremljanje aktualnega in polpreteklega dogajanja medijev v neoliberalni in globalizirani družbi – v medijih, okoli medijev. Primer: civilna iniciativa Evropskega foruma skupnostnih medijev (*Community Media Forum Europe – www.cmfe.eu*),⁷¹ katere osnovno vodilo je nadaljevanje aktivnega političnega delovanja v sklopu Sveta Evrope, oddelka za medije Generalnega direktorata za človekove pravice, opirajoč se na Kavkaško konferenco radijskih sodelovanj v Bakuriniju, Gruzija 2003; Evropskega družbenega foruma, v Parizu 2003; srečanja evropskih članov združenja AMARC v Bruslju 2004 in FM@dia Forumu 2004 v Pragi. Evropski forum skupnostnih

---

⁷¹ Evropski forum skupnostnih medijev (v nadaljevanju CMFE) je bil ustanovljen v Halleju, Nemčiji, novembra 2004, pod okriljem skupščine *Bundesverband Freier Radios*, v organizaciji Radia Corax. CMFE služi kot krovna organizacija za spodbujanje participacije skupnostnih in neodvisnih medijev v evropskih zakonodajnih procesih. Deluje za »prepoznavnost, promocijo in podporo skupnostnim medijem – tretjega avdiovizualnega sektorja – v Evropi«. Forum je nastal z namenom »zapolniti praznino«, kot je dejal eden izmed ustanovnih članov Francesco Diasio. Člani foruma so neprofitni mediji (radii, spletni mediji, televizijski kanali in magazinske revije), ki delajo za lokalne skupnosti, nacionalne federacije in združenja iz vseh članic Evropske unije ter prihajajočih pridruženih držav. CMFE se definira kot »tretji medijski sektor«, ob boku javnim RTV-servisom in privatnim komercialnim medijem. CMFE zagovarja osrednje, temeljne principe:

- dostopnost skupnosti do medijskega komuniciranja
- svoboda govora in medijska pluralnost
- prosti pristop do informacij
- javni in nediskriminatorni (enakomerna porazdelitev moških in žensk) dostop
- vzpodbujanje lokalne participacije
- kulturna raznolikost in spoštljivost do manjšin
- orientiranost proti participatornim strukturam in samoodločanje
- uredniška neodvisnost
- neprofitnost oz. nepridobitnost

Novembra 2006 se je CMFE po belgijskem zakonu registriral kot neprofitno usmerjena asociacija ASBL. (Povzeto po: Stefania Milan, *Toward a community friendly policy environment? Grassroots community activist in major policy arenas: strategies and lessons learnt* (urednik K. Howley, članek bo objavljen v knjigi z naslovom *Globalization and Communicative Democracy: Community Media in the 21st Century*, založba Sage, poletje 2009)). Evropski parlament je 25. septembra 2008 na podlagi predlogov CMFE sprejel poročilo o skupnostnih medijih v Evropi, s 471 glasovi za in 42 glasovi proti.

Več na <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0263+0+DOC+XML+V0//SL>.

medijev pomeni tisto zadnjo instanco možnega konsenza znotraj civilne družbe in želi postati odprta platforma lokalnim, nacionalnim in mednarodnim organizacijam, ne izključujoč svobodnih in skupnostnih medijev. Prav tako želi forum vključiti organizacije, ki podpirajo in promovirajo skupnostne medije in svobodo izražanja. Glavni cilj foruma pa je prepoznavnost, promocija in podpora skupnostnim medijem, tretjega avdiovizualnega sektorja v Evropi. Sama medijska politika pa se po navadi niti ne zaveda področja svobodnih in skupnostnih medijev in prav zato ti tudi niso prepoznavni kot medijsko zakonodajni problem znotraj pripravljavcev medijskih zakonodaj.⁷²

Medijske struje lahko danes opredelimo v tri sklope. Na eni strani imamo javne RTV-servise, ki se jih tako rado oklicuje za »nacionalne« ali »državne«, na drugi strani pa imamo komercialne medije. Kam torej umestiti svobodne in skupnostne medije? Evropski forum skupnostnih medijev, pa tudi druge nevladne organizacije, kot so AMARC,⁷³ More Colour in the Media, Olon itn., si prizadevajo za vzpostavitev tretjega avdiovizualnega sektorja, ki bi opredeljeval in pojasnjeval funkcijo topik svobodnih in skupnostnih medijev znotraj evropskih direktiv, kar bi vsekakor bilo dobrodošlo za njihovo večjo prepoznavnost. Boj za prostor in prepoznavnost znotraj javnih in komercialnih medijev pomeni izredno težko nalogo, saj prav ti mediji »ponujajo alternativno idejo javnih interesov in prav to jih ločuje od funkcije javnih RTV-servisov«, ⁷⁴ njihova nekomercialna in neprofitna usmerjenost pa jih ločujeta od komercialnih medijev.

---

⁷² Ibid., povzetek.

⁷³ AMARC ali Svetovna konferenca radijskih skupnostno orientiranih oddaj se je vzpostavil kot konferenca v Montrealu, Kanadi, leta 1983, ko so aktivisti skupnostnih radijev v Quebecu povabili vse, ki so za njih vedeli, da se ukvarjajo s tovrstno radijsko produkcijo. Na tej prvi konferenci AMARC se je zbralo več kot 400 ljudi iz 60 držav, osredotočili so se na pomembno vlogo lokalnih in svetovnih skupnostnih medijev (za podrobnosti glej magazin *Euroradio*, članek avtorice Sally Reynolds, 1988, str. 40–41). Svetovni AMARC je še danes zelo aktiven in produktiven, AMARC Europe (evropska veja AMARC) pa so na novo ustanovili leta 2006.

⁷⁴ Ellie Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, Rowmand, Littlefield Publishers, USA 2006, str. 10.

Kaj je torej tisto, kar bi znotraj medijskih struj še lahko poimenovali in razumeli kot »dogodek« v Badioujevem smislu? Dejanskega dogodka, ki bi znotraj medijske situacije/sfere nakazal na možni preobrat in na prekinitvev obstoječe medijske situacije, pravzaprav ni oziroma, če poskušamo pojasniti dogodek kot nekaj, kar dejansko prekinja neko dano situacijo, nas to privede ne le do medijev in njihovega ustroja kot takšnega, temveč do realnosti današnjih svobodnih in skupnostnih medijev. Svobodni in skupnostni mediji s svojim ustrojem in vsebinami nakazujejo smernice možnega preseka tega Badioujevega »dogodka«, a se v končni instanci še zmeraj nahajajo in borijo znotraj obstoječega medijskega ustroja/sistema. Za Badioujev »dogodek« pa je potreben bolj globalen in konkretniji radikalen obrat znotraj že dane/obstoječe situacije; v našem primeru medijske sfere. Radikalen obrat, ki bi pokazal na možnost nemožnega, a vendar možno delujočega. Za lažjo pojasnitev se zato na tem mestu navezujem na obstoječi in delujoči odprtokodni sistem in mrežo neodvisnih ustvarjalcev, ki delujejo znotraj mreže Meshnetwork.⁷⁵ Mreža je popolnoma legalni sistem mreženja različnih posameznikov, razlika je le ta, da je z novodobno (odprtokodno) tehnologijo možno vzpostaviti komunikacijo tudi po že obstoječih komunikacijskih kanalih na neustaljen način. Gre za novodobne radie, ki z novimi tehnološkimi presežki in rekonstrukcijami že obstoječih in delujočih radijskih oddajnikov/kanalov posameznikom omogočajo direkten, nenapovedan prenos vsebin po že obstoječih medijskih/radijskih kanalih. Gre za popolnoma nov in inovativen medijski pristop, ki se še ni uniformiral znotraj že delujoče medijske sfere in tako pomeni svojevrstno delovanje/oddajanje, ki pa vsekakor deluje in je še kako prisotno ter potrebno za razvoj in razmišljanje medijskega ustroja v prihodnje.⁷⁶ Sama pojmem pojem »dogodka« na način, ki je

---

⁷⁵ Mreža Meshnetwork in njeno delovanje je bila predstavljena v sklopu Mediadays na festivalu Ars Electronica 2008 v organizaciji radia Fro v Linzu (glej <http://www.fro.at/mediadays>). Gre za umetniško in medijsko skupino v Berlinu, ki deluje izključno na odprtokodnem sistemu, kar mreži in delujočim participantom omogoča popolnoma neodvisno delovanje, saj so z novimi tehnologijami in informacijsko tehnologijo (Linux) razvili možnost komuniciranja po neustaljenih medijskih kanalih. Eden izmed prvih iniciatorjev tovrstne uporab(n)e tehnologije je bil na umetniški ravni japonski umetnik Tetsuo Kogawa (glej <http://anarchy.translocal.jp/index.html>).

⁷⁶ Kot primer tovrstnega medija navajam PiRadio, več na www.piradio.de.

mogoč, a ne po ustaljenih, obstoječih medijskih kanalih, temveč po tistih, ki znotraj medijskega ustroja šele nastajajo in se prav na novodobnih tleh svobodnih in skupnostnih medijev razvijajo.

I. B) Možnost politike v globalnem svetu (konstitucija javnosti in demokracije v tranzicijskem obdobju)

Preden se konkretno lotimo sfere javnosti, je nujno pogledati ključne momente tranzicije, znotraj katerih se je nahajala nekdanja Jugoslavija. Pri tem bom revolucijo in njeno kritiko oblasti pojmovala kot družbeni pojav. Za revolucijo kot »družbeni pojav« naj bi bila značilna »velika hitrost transformacijskega procesa; množična udeležba v tem procesu; učinkovita grožnja z nasiljem ali uporaba nasilja; diskontinuiteta v vseh sferah družbenega življenja, ki kaže na kvalitativno spremembo; programsko iskanje večje svobode in sreče večjega števila ljudi; tudi revolucionarno samozavedanje akterjev, njihovo dojemanje lastne dejavnosti kot revolucije«. ⁷⁷ Kajti »tudi v Sloveniji je demokratična transformacija potekala svojih petnajst let. Njeni ključni akterji so bila nova družbena gibanja (ter kasneje intelektualne državljanske pobude), ki so sicer uživala ugotovljive simpatije večine družbe, sama pa niso bila posebno množična. Množično je demokratično gibanje postalo le za nekaj časa v specifični situaciji konec 80. let, medtem ko je bila nenasilnost njegova trajna značilnost.« ⁷⁸ In nadalje, »revolucije seveda so prinesle spremembe, vendar njihove prelomnosti ne gre preveličevati. Niso toliko razrušile starega režima, kolikor so sankcionirale njegov propad. Propad sam je bil rezultat dolgotrajnega procesa samodestrukcije in dekonstrukcije komunizma. Komunistična samouničevalnost na eni strani se je kazala kot permanentna kriza sistema.« ⁷⁹ Kajti prav v »jugoslovanskih republikah so komunisti izgubili oblast

---

⁷⁷ Tomaž Mastnak po Käslerju, *Vzhodna Evropa po komunizmu: revolucija in demokracija*, Filozofija-Pravo-Politika, Filozofski vestnik, ur. Boris Majer, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 2/1991, str. 151.

⁷⁸ Ibid., str. 152.

⁷⁹ Ibid.

zelo nerevolucionarno – na volitvah – in oblastne elite so se zamenjale presenetljivo gladko.«⁸⁰ To me vodi do preizpraševanja menjave oblasti na celotnih nekdanjih jugoslovanskih tleh in tudi do preizpraševanja o tem, kako nova je bila dejansko ta nova oblast, ki je po padcu komunizma prišla na oblast v nekdanjih jugoslovanskih republikah, tudi v Sloveniji. In kako nova je potemtakem današnja oblast, ki je nasledila to »novo oblast«? Če se ponovno navežem na Mastnaka, bi lahko dejala, da je »politična diskontinuiteta v vzhodni Srednji Evropi dokaj kontinuirana. Videti je, kot da bi bili 'revolucionarni' politični prelomi momenti demokratične revolucije.«⁸¹ Čemu takšno razmišljanje? Preprosto zato, ker »dejansko družboslovje govori o dejstvih in tako je tudi z 'revolucijami' v vzhodni Srednji Evropi. Naj gre za akterja ali opazovalce, 'revolucije' niso dejstvo, pač pa govor o dejstvih.«⁸² Ali povedano drugače: »Padec socialističnih držav nas uči, da načini egalitarne politike ne ignorirajo moč države, temveč gre za immanentno subjektivno determinacijo, aksiom kolektivnosti.«⁸³ Kot druga vprašanja, ki si jih je na tem mestu prav tako dobro zastaviti, pa so, kako revolucionarne so revolucije dejansko bile, kako je z njihovo demokratičnostjo in kako demokratično je zmagovalje demokracije ob padcu socializma? Namreč, »bolj kot so bile (ali so) 'revolucije' revolucionarne, bolj lahko dvomimo o njihovi demokratičnosti.«⁸⁴ Ključnega pomena za pričujoče magistrsko delo je dejstvo, da »medtem ko zahodna Evropa vidi v vzhodni sebe samo, gleda zdaj demokratični Vzhod v zahodni Evropi še vedno drugega. Medtem ko se zahodna demokracija ponuja kot odgovor, je vzhodna odprto vprašanje. In če se zahodna demokracija ponuja kot odgovor, da se ji ne bi bilo treba vpraševati o sami sebi, vzhodna spregleduje, da se zastavlja kot vprašanje, ki bi si rado odgovorilo na dejstvo, da je *demokracija*, prav

---

⁸⁰ Ibid., str. 153.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid., str. 154.

⁸³ Cf. A. Badiou, *Infinite Thought, Truth and the Return to Philosophy*, op. cit., str. 58.

⁸⁴ Cf. T. Mastnak po Käslerju, *Vzhodna Evropa po komunizmu: revolucija in demokracija*, op. cit., str. 157-158.

zato, ker je že demokracija. Zahodna demokracija noče vedeti, da je vprašanje, vzhodna pa ne ve, da že ima odgovor, ker si pač lahko odgovarja sama.«⁸⁵ Pri tem seveda mislim na vprašanje moči, ki je na družbenopolitični ravni nepravilno porazdeljena, kar bo vidno tudi na primeru svobodnih in skupnostnih medijev. In, »ker je uveljavljanje demokracije v vzhodni Evropi odvisno od moči, sleherna uporaba argumenta moči, ko gre za prakticiranje demokracije in si jo lahko privoščijo Zahod (kajpak v imenu 'demokracije'), ne le zavira razvoj v postkomunističnih deželah, marveč naravnost nasprotuje iskanju nedemokratskih rešitev.«⁸⁶ Tomaž Mastnak v svojem članku *Vzhodna Evropa po komunizmu: revolucija in demokracija* na tem mestu vpelje pojem postdemokracije, ki po njegovem »zapira vprašanje demokracije, ker ga zahodnoevropska demokracija ni pripravljena sprejeti. Postdemokracija je spodlet zahodne demokracije.«⁸⁷ Takšno razmišljanje in prakticiranje »demokracije« lahko eksplicitno navežem na primer Kanala 103, namreč stanje »demokracije« ali bolje rečeno pravne neformalnosti Kanala 103 potrjuje tudi nekdanja generalna direktorica MRTV, Gordana Stošić:⁸⁸

»Leta 1997 je bil sprejet prvi zakon o radiodifuziji, pri čemer sta MRTV in država pozabili na Kanal 103. Kanal 103 je lokalna, mestna frekvenca in Zakon o radiodifuziji, stari in novi, javni RTV ne dovoljuje oddajanja na lokalni frekvenci. Kar pomeni, da Kanal 103 oddaja nezakonito, MRTV pa s tem krši zakon. Ob sprejetju novega Zakona o frekvencah smo leta 2004 od elektronskih komunikacij prejeli nalog, da mora MRTV prenehati oddajati na frekvenci 103, saj naj bi ta frekvenca bila dana drugim, komercialnim radijskim postajam. Frekvenca 103 se je tako nahajala na javnem razpisu. Dovoljenje za oddajanje Kanala 103 preprosto ne obstaja. Ker je bilo tu veliko težav, se je leta 2004 našla politična, demokratična rešitev; da bo do današnjega novega Zakona o radiodifuziji MRTV iz svojih studiev predvajala program, poznan kot program Kanal 103. Do danes smo nekako prebrodili obdobje, da MRTV ni plačala in ne plačuje kazni za 'nelegalno' oddajanje in da se avtonomnost Kanala 103 ohranja. Načeloma je bila sprejeta idealna rešitev. Vse do novega zakona iz leta

---

⁸⁵ Ibid., str. 161.

⁸⁶ Ibid., str. 162.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Mandat generalne direktorice MRTV je opravljala od 2003 do januarja 2007.

2005, ko Kanal 103 ponovno ni v Zakonu o radiodifuziji – zakonu o oddajanju. Ponovno smo tam, kjer smo bili pred devetimi leti; ko se je ponudila možnost zakonske ureditve, legalizacije Kanala 103, tega nihče od pristojnih ni želel storiti. Dejansko znotraj parlamenta ne obstaja želja po rešitvi za Kanal 103.«

Zraven argumenta moči je treba opozoriti še na en, ključni moment politike, s tem demokracije in javnosti. Gre za moment *absolutne večine*, »večine, sestavljene iz vseh – denimo, 'ljudstvo' oziroma 'nacija', ki je vir in nosilec suverene oblasti.«⁸⁹ Pri čemer »navadna večina ne more nastopati kot pravi legitimacijski temelj demokratične (državne) oblasti, saj nikoli ne vključuje zares vseh. Legitimna večina, obča volja ljudstva, pa nikoli ne more doseči takšne empirične upodobitve, ki bi ustrezno izražala idejo celote ljudstva, na kateri temelji legitimna večina.«⁹⁰ Namreč, zdi se, da »prevladuje trenutno v Sloveniji tista podoba (neo)liberalizma, ki jo rišejo njegovi nasprotniki: (neo)liberalizem kot gospostvo posestniškega, ozkosrčnega, egoističnega individua.«⁹¹ Kot absolutna moč vladajoče koalicije. Namreč »združeni in poenoteni prek 'obče volje' delujejo emancipirani posamezniki kot avtorji skupne usode, ki v kooperativni praksi vzpostavljajo lasten življenjski kontekst.«⁹² In prav zaradi tega je pravni status državljana odvisen od sožitja z ozadjem motivov in prepričanj, ki ženejo državljana k realizaciji skupnega dobrega, sožitja, ki ne more biti produkt pravne prisile, ali povedano drugače, le »če je državljanstvo, institucionalizirano v pravnem sistemu, vkoreninjeno še v politično kulturo, katere smoter je svoboda, je lahko nekaj več od skupka predpolitičnih interesov individuov ali pa od uživanja pravic, ki so bile individuom paternalistično podeljene.«⁹³ Kajti »za sodobne družbe čedalje bolj velja, da je edini skupni imenovalec (neo)liberalne politične kulture lahko le načelo *ustavnega*

---

⁸⁹ Rado Riha, *Demokracija za vsako rabo*, Filozofske razprave, Filozofski vestnik, ur. Boris Majer, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 1/1995, str. 186.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid., str. 189.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., str. 194.

patriotizma: v njem se lahko individui skupaj identificirajo kot svobodni in enaki državljani«. ⁹⁴

Vendar pa same umestitve politike in demokracije ne smemo preizpraševati in umeščati brez filozofije, saj je, kot pravi Rado Riha, »v zgolj filozofskem razmerju med filozofijo in političnim filozofija sicer pod pogojem političnega, ni pa s političnim pogojena, določena: pogojena je samo s tem, da *mora misliti* pogoj političnega«. ⁹⁵ In prav ta »*mora misliti*« bo v nadaljevanju naloge postavljen v ospredje.

I. B) 1. Politika kot postopek resnice

Osnovna ideja politike kot postopka resnice je *ideja pravičnosti* v imenu vseh oziroma boj za *enakost*. Vendar pa pri tem ne smemo pozabiti na dejstvo, da »enakost ne referira na nič, kar bi lahko bilo objektivno. Enakost je subjektivna. Gre za enakost, ki spoštuje javno zavest.« ⁹⁶ Prav zato je pri raziskovanju medijev, še zlasti svobodnih in skupnostnih, pomembno zavedanje o dejstvu, ki pravi, da »politična enakost ni nekaj, kar bi si želeli ali planirali. Gre za deklaracijo dogodka tukaj in zdaj, to, kar je, in ne to, kar bi moralo biti.« ⁹⁷ Če se navežem na enega izmed mojih sogovornikov o času ukinitve Kanala 103 leta 2004:

»O nas se je govorilo tudi v parlamentu in prvič v zgodovini se je zgodilo, da so se najbolj sprte politične stranke borile za to, katera bo prva podprla Kanal 103.«

---

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Ibid., str. 183.

⁹⁶ Cf. A. Badiou, *Infinite Thought, Truth and the Return to Philosophy*, op. cit., str. 54.

⁹⁷ Ibid.

Politiki in volilno telo bi morali že davno tega podpreti in uzakoniti legalizacijo Kanala 103, ne pa šele ob boju za vladavino.⁹⁸ Ali, kakor pravi Alain Badiou: »Država kot taka je indiferentna ali sovražna do obstoja kakršnekoli politične orientacije, ki se dotika resnice. Cilji moderne države so izključno namenjeni zapolnjevanju določenih funkcij ali za spretnost vzpostavljanja mnenjskega konsenza. Njena edina subjektivna dimenzija je transformacija ekonomske nuje, ki pomeni objektivno logiko kapitala – v resignacijo ali nezadovoljstvo. Zato se kakršnakoli programska ali državna definicija pravičnosti spremeni v svoje nasprotje: pravičnost postane harmonizacija medsebojnega delovanja interesov.«⁹⁹ Ali povedano drugače, »v nasprotju s Habermasom bi lahko rekli, da je za politiko v pravem pomenu značilno to, da skupni kraj, kamor se vpisuje razpravljanje o vsakem možnem sporu, univerzalni okvir, ki ga Habermas predpostavi kot zmerom že dan, ne obstaja.«¹⁰⁰

Politika naj bi načeloma delovala za blagor vseh oziroma »za vse«, za enakost. Politika naj bi bila branilka človekovih pravic in dejavnosti, humanizma. Kajti »edino politika vsebuje notranjo zahtevo po deklaraciji, da mora biti misel, ki je politika, misel vseh.«¹⁰¹ Že prej sem nakazala, da je egalitarna miselnost »za vse«, za enakost lahko nevarna z vidika utrjevanja lastnih, posameznikovih interesov, pa tudi z vidika kolektivnosti, ali če si izposodim Badioujevo razmišljanje o situaciji, ko pravi, da »v teh kolektivnih situacijah singularnosti niso reprezentirane, pač pa zgolj prezentirane.«¹⁰² Dejstva današnje etike in človekovih pravic so združljiva z zadovoljnim egoizmom bogatih zahodnjakov, uslugami velikih sil in publiciteto.¹⁰³

---

⁹⁸ Makedonska politična sfera se je v tem času že aktivno pripravljala na parlamentarne volitve 2006.

⁹⁹ Cf. A. Badiou, *Infinite Thought, Truth and the Return to Philosophy*, op. cit., str. 55.

¹⁰⁰ Jelica Šumič Riha, *Avtoriteta in argumentacija*, Zbirka Analecta, Ljubljana 1995, str. 77.

¹⁰¹ Cf. A. Badiou, *Politika kot postopek resnice*, op. cit., str. 67.

¹⁰² Ibid., str. 68.

¹⁰³ Cf. A. Badiou, *Etika-Razprava o zavesti o zlu*, op. cit., povzeto.

Lahko zapišemo, da gre pravzaprav ponovno za razmišljanje o pogojih moči neke države, neke politike, ki sta pogojeni s kapitalom. In prav zato je »država hkrati tudi ekonomija, ki je danes norma za državo«¹⁰⁴ in s tem tudi norma politike. Kajti »vsi vemo, da politika, kadar obstaja, pri priči zbudi manifestacijo moči države«,¹⁰⁵ ki se v končni fazi obelodanja skozi formalnopravne zakone, v našem primeru medijske. Zatorej gledano realno politika dejansko pomeni oziroma je »generični postopek, ki naredi, da je resnica situacije kot neskončnost in virtualno odtegnjena nujnemu obstoju države. Realno ali nemogoče, ki je lastno taki resnici, je čista prezentacija oziroma prezentacija brez stanja.«¹⁰⁶ V politiki kot postopku resnice pri Badiouju ne smemo zanemariti dejstva, da etike nasploh ni, temveč da kvečjemu obstaja etika procesov, po katerih obdelujemo možnosti neke dane situacije in s temi postopki počasi pridemo do resnice. In po Badiouju ni druge etike kot etike resnic ali bolje: etika je lahko le etika procesov resnic, naporenega dela, ki omogoči, da v tem svetu napočijo nekatere resnice. Jelica Šumič Riha to nazorno ugotavlja v *Avtoriteti in argumentaciji*,¹⁰⁷ ko pravi: »Če je torej edino možno obzorje srečanja med politiko in etiko realno – toda nič ne jamči, da bo do takega srečanja sploh prišlo – potem je zmerom prekarno, na neuspeh vnaprej obsojeno srečanje, saj je odvisno od vsakič specifičnih situacij in konjunktur, dostopno le netotalizacijskemu, zavestno fragmentiranemu pristopu.«¹⁰⁸ In nadalje, ko govorimo o politiki kot o potencialnemu postopku resnice, pri tem nikakor ne smemo pozabiti na etiko, pri čemer moramo vzeti v zakup dejstvo, da »politika in etika imata nekaj skupnega, le da to, kar jima je skupno, ni nič pozitivnega. Tisto, kar ju veže, je natanko tisto, kar je iz etično-političnih pozicij, ki ju Lacan opredeli kot neumnost in barabija, izključeno, namreč možnost nemožnega, možnost nekega

---

¹⁰⁴ Cf. A. Badiou, *Politika kot postopek resnice*, op. cit., str. 69.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Cf. A. Badiou, *Politika kot postopek resnice*, op. cit., str. 73.

¹⁰⁷ Cf. J. Šumič Riha, *Avtoriteta in argumentacija*, op. cit., str. 71.

¹⁰⁸ Ibid.

nezaslišanega dogodka, ki bi tisto, čemur pravimo realnost oziroma družbeno – politični red, izpostavil naključju.«¹⁰⁹

I. B) 2. Sledi »načelnega oportunitizma« znotraj Radia Študent in Radia Marš

Da bi lahko razumeli dobo neoliberalizma in njenih odločitev, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil, je potrebna analiza »načelnega oportunitizma«, ki ga Slavoj Žižek dodobra opiše v svojem delu *Paralaksa: za politični suspenz etičnega*.¹¹⁰

V tem delu Žižek namreč tudi jasno nakaže aporije trenutne slovenske politične situacije. Kot pravi Žižek, je danes pred nami »nekakšna sprevrnjena oblika heglovske 'negacije negacije': v prvi vrsti populistična desnica zmoti aseptični liberalni konsenz [kar je bilo jasno vidno na slovenskih parlamentarnih volitvah leta 2004, op. M. P.], ko izrazi strastno nestrinjanje in se jasno postavi proti 'tuji grožnji'; v drugi negaciji 'spodoben' demokratični center z gesto patetične zavrnitve te populistične desnice na 'civiliziran' način integrira njeno sporočilo – vmes pa se je CELOTNO POLJE 'nenapisanih' pravil v ozadju že tako zelo spremenilo, da tega sploh nihče ne opazi in si vsi zgolj oddahnejo, da je protidemokratična grožnja mimo«. ¹¹¹ To je bilo še kako vidno leta 2005, ko se je v slovenskem parlamentu sprejemal novi zakon o javni RTV, ki ga je Janševa vlada želela sprejeti po nujnem postopku, kar po protokolarnem parlamentarnem postopku in zakonu velja le v primeru naravnih katastrof, pri čemer je po izsiljeni javni razpravi nadaljevala zloglasno referendumsko kampanjo s sloganom »za nižjo RTV naročnino,« ki se kasneje ni uresničila; predlagani zakon ministra za kulturo, dr. Vaska Simonitija, pa je bil 25. septembra 2005 na referendumu sprejet. Če nadaljujem z Žižkovo analizo političnega prostora, ugotavljam, da »tako danes deluje opozicija levica–

---

¹⁰⁹ Ibid., str. 85.

¹¹⁰ Glej Slavoj Žižek, *Paralaksa: za politični suspenz etičnega*, Zbirka Analecta, Ljubljana 2004.

¹¹¹ Ibid., str. 145.

desnica: nova levica 'tretje poti' zagovarja interese kapitala kot takega v njegovi celoti (se pravi v relativni neodvisnosti od njegovih posamičnih delov), medtem ko se današnja desnica praviloma zavzema za interese nekaterih posamičnih delov kapitala v nasprotju s preostalimi – prav zato mora, če si želi pridobiti večino, povečati svojo volilno bazo s tem, da se paradokсно neposredno obrača tudi na izbrane dele delavskega razreda.«¹¹² In nadalje »inherentna stupidnost 'načelne' levice je jasno vidna v njenem standardnem očitku vsaki analizi, ki pokaže kompleksnejšo sliko situacije in se odpove vsem enostavnim napotkom za delovanje: 'vaša teorija ne vključuje nobene jasne politične drže' – in to prihaja od ljudi, ki z izjemo svojega 'načelnega oportunizma' nimajo nobene drže. Zoper takšno držo je treba zbrati pogum in zatrditi, da je v situaciji, kot je današnja, edini način, kako dejansko ostanemo odprti za revolucionarno možnost, ta, da se odpovemo lahkotnim pozivom k neposredni akciji, ki nas neizogibno potegnejo v aktivnosti tiste vrste, kjer se stvari spreminjajo zato, da bi celota ostala nespremenjena.«¹¹³ Konkretni »načelni oportunizem« je na svoji koži izkusil in doživel tudi Radio Študent v času direktorovanja poslovodnega organa dr. Dejana Jelovca, ki je bil leta 1996 imenovan za v. d. direktorja Radia Študent, leta 1997 pa tudi formalno potrjen. Na tem položaju je ostal vse do leta 2006, kar seveda ni sporno, če se vmes ne bi zgodila namerna delna privatizacija Radia Študent. Leta 2002 je Dejan Jelovac, skupaj s Študentsko organizacijo Univerze v Ljubljani, ustanovil novo pravno osebo znotraj Radia Študent, ki naj bi se ukvarjala izključno z marketinško in produkcijsko dejavnostjo. Julija 2002 je poslovodni organ dr. Dejan Jelovac bil po Zakonu o medijih prisiljen vpisati Radio Študent v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije. Namesto prvotnega formalnopravno urejenega statusa (RŠ, p. o.), ki žal vse od njegovega direktorovanja pa do ključnega leta 2002 ni bil urejen,¹¹⁴ je Dejan Jelovac v

---

¹¹² Ibid., str. 147.

¹¹³ Ibid., str. 147-148.

¹¹⁴ Radio Študent (v nadaljevanju RŠ) je bil ustanovljen dolgo pred osamosvojitvijo Republike Slovenije (bolj uradni zametki segajo v davno leto 1969, prvi vpis v javnopravne evidence pa sega v

medijski razvid poslal ustanovitveni dokument novega RŠ – Pogodbo o ustanovitvi zavoda Radiotelevizija Študent, ki sta ga ustanovila RŠ, p. o., in Študentska organizacija Univerze v Ljubljani – pri tem pa je registrske postopke za vpis v sodni register pravnih oseb pri ljubljanskem okrožnem sodišču sprožil komaj avgusta leta 2002. Če povzamem, gre za dejstvo, da formalnopravni status Radia Študent kot pravne osebe (p. o.) ni bil zakonsko usklajen in veljaven, kljub temu nerešenemu vprašanju pa se je ustanovil novi zavod Radiotelevizija Študent, ki naj bi rešil pravne zagate. Prav zaradi navedenih dejstev in ob večkratnih zahtevah in pripombah so se sodelavci Radia Študent septembra 2002 odločili za pritožbo na vpis tega novega zavoda. Pri čemer je iz arhiva Radia Študent razvidno, da je aprila 2003 tedanji medijski inšpektor na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije, g. Ivan Pal, v elektronskem dopisu sporočil, da so v razvid medijev pri izdajatelju Radia Študent prejeli neustrezne dokumente, tj. temeljni pravni akt nepravne osebe, kar naj bi uradno ugotovil z odločbo, ki jo še pripravlja. Odločba je sicer po dolgih birokratskih postopkih avgusta 2003 vendarle bila poslana, a temeljnega vprašanja o zakonitosti in formalnopravnem vpisu v razvid medijev ni rešila. Sodelavci so skozi »boj za resnico in pravico« pridobili tudi vrsto pravnih mnenj in eno od prvih potrjuje, da gre pri zgodbi o ustanavljanju ZRTVŠ za klasični model tranzicijskega, kapitalističnega razmišljanja.

Vse ostalo je, kot je razvidno iz dokumentacije RŠ in kot pravijo sodelavci sami, »kronogenealogija«, ki ima za demokratično državo, za kakršno se Slovenija ima, enormne razsežnosti.¹¹⁵ Sodelavci so tako rekoč obiskali vse formalnopravno

---

leto 1974), a se kljub spremembi družbenopolitičnega sistema vse do leta 2002 ni legalno in transparentno uskladi s slovensko zakonodajo – obstajal je kot pravna oseba Radio Študent, p. o., v pravnem prometu pa je deloval kot zavod. Pri tem je kršil proceduralna in vsebinska določila, nelegalno vzpostavil dva RŠ, tj. RŠ, p. o., in zavod Radiotelevizija Študent, ter (kar se programskim sodelavkam in sodelavcem zdi najpomembneje) izdatno omejil programsko in organizacijsko avtonomijo programskega dela RŠ. S tem je obenem trasiral postopno preoblikovanje RŠ v klasični komercialno usmerjen in zasebni medij. Ker na oblikovanje, vsebino in sprejemanje pogodbe o ustanovitvi zavoda Radiotelevizije Študent, ki grobo posega v neodvisnost programskega delovanja RŠ, navzlic večkratnim zahtevam in pripombam sodelavci niso mogli vplivati, so se septembra 2002 pritožili na vpis tega novega RŠ.

¹¹⁵ Prilagam povzetek izjave za javnost, datirane z dnem 25. 2. 2005, sodelavcev Radia Študent. »V sodelovanju s SNS, morebitnim pravnim naslednikom Univerzitetne konference zveze socialistične mladine Slovenije, Trg osvoboditve 1, 1000 Ljubljana, pošljemo obvestilo o statusnem

veljavne inštitucije, od parlamenta, pristojnih ministrov, inšpektorjev, urad vlade za preprečevanje korupcije, nevladne organizacije, varuha človekovih pravic itn., a so jih ti, globalno gledano, zgolj pošiljali od vrat do vrat z bolj ali manj ustreznimi birokratskimi rešitvami. Ali povedno drugače, storjeno je bilo vse, da bi se stvari spremenile, zato da bi celota ostala nespremenjena. Oziroma, kakor navaja David Verbuč:

»Formalnopravno problematiko Radia Študent pogojuje več dejavnikov. Zagotovo je eden pomembnejših tranzicija in spreminjajoče se politično in družbeno stanje v Sloveniji, v katerem se je Radio Študent znašel nepripravljen v začetku in skozi devetdeseta. Problematiko je po eni strani poglobila brezkompromisna drža vpletenih akterjev, sodelavcev RŠ, ter po drugi strani kompleksne in zakrite politične in ideološke (tudi ekonomske) sile, ki so se manifestirale skozi od leta 1997 do leta 2006 trajajočo samovoljo in avtokracijo poslovnega organa, Dejana Jelovca. Ne nazadnje je svojo vlogo odigral tudi ožji in širši politični prostor. Širše gledano so se posredno ali neposredno odgovorne institucije elegantno izognile razpravi in posredovanju, ki bi ga bilo od njih pričakovati. Ožje gledano pa so za stanje deloma odgovorni tudi prvotni in sedanji ustanovitelji, ki so po eni strani premalo aktivno in senzibilno reagirali na razmere, po drugi strani pa je prejšnja garnitura na ŠOU, z nekimi nejasnimi, bodisi političnimi ali ekonomskimi nameni paktirala skupaj s poslovnim organom in tako pripomogla k neuravnoteženosti moči pri upravljanju neodvisnega medija. Pri tem je seveda druga stran, to je, da so sodelavci Radia Študent brezkompromisno in kdaj tudi preveč zavzeto branili neodvisnost in avtonomijo. Dialog med vpletenimi ni bil mogoč, kar je še bolj poglobilo problem. V zadnjih dveh letih se situacija popravlja. Vzpostavil se je dialog z ustanoviteljem, pri čemer so bili sodelavci RŠ prvič prepoznani kot aktivni faktor. Za silo se je oblikovala pravna osnova (akt, ki se ga namerava še spreminjati), ne brez problemov se je konstituiral upravni organ (svet), razpisana so bila prosta mesta za ključne funkcije na RŠ. Skoraj celotna 'stara'

---

preoblikovanju Radia Študent, p. o., Cesta 27. aprila 31, Ljubljana, v Zavod Radio Študent, Cesta 27. aprila 31, Ljubljana, in poziv, da se sindikat Radia Študent kot zainteresirano osebo pri pravnem in poslovnem preoblikovanju Radia Študent ter uredništvo Radia Študent obvesti o morebitni vložitvi pritožbe oziroma tožbe po 36. ali 41. členu Zakona o zavodih. Priložimo tudi pravno mnenje SNS o reorganizaciji RŠ. Kot na morebitne pravne naslednike smo se obrnili na Vlado Republike Slovenije, Državni zbor Republike Slovenije, poslanske skupine, Liberalno demokracijo Slovenije, Mestno občino Ljubljana, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo Republike Slovenije, Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, Univerzo v Ljubljani, Študentsko organizacijo Univerze v Ljubljani, Študentsko organizacijo Univerze v Mariboru, Študentsko organizacijo Univerze na Primorskem, Zvezo ŠKIS in Študentsko organizacijo Slovenije. Za odgovor jim damo 15 dni časa.« (Vir: arhiv predsednika Aktiva sodelavcev Radia Študent).

garnitura, ki je bodisi zaradi svoje pasivnosti in nezavzetosti bodisi zaradi svoje kompromisnosti soodgovorna za preteklo situacijo, se je do sedanjega trenutka zamenjala. Na ključna mesta so prišli mladi, zavzeti in sposobni kadri. Kaj bo, bomo pa videli.«¹¹⁶

Te iste težnje, ustanoviti še eno pravno osebo znotraj že obstoječe pravne osebe – so se ponovile pri Zavodu Marš; pri čemer Zavod Marš nima težav z datiranjem prvotnega ustanoviteljstva, saj mu je bila leta 2001 frekvenca odvzeta, leta 2003 pa se je zavod popolnoma preoblikoval in na novo ustanovil; leta 2005 je tedanji direktor Radia Marš, Bojan Golčar, poskušal zadeve izpeljati, a mu zaradi pomanjkljivosti priprave izvedbe projekta, zlasti po organizacijski in finančni plati, na februarški redni seji sveta Zavoda Marš, to ni uspelo. Splošno zgodovinsko stanje Radia Marš takole opisuje ena izmed nekdanjih predstavnic sodelavcev Radia Marš v svetu Zavoda Marš:

»Če pogledamo na odnos med ŠOUM in MARŠ v luči vmesne ukinitve programa in razlogov zanj, lahko prepoznamo značilno lastniško pozicijo ŠOUM do 'svojega' zavoda, ki je npr. Radio Študent v odnosu svojega 'ustanovitelja' – ŠOULJ – zaradi kontinuitete programa ni poznal. Ob tem je seveda nujno opomniti na dejstvo, da sta oba 'študentska' radijska programa starejša od 'svojih' študentskih organizacij, ki se sklicujeta na ustanoviteljske pravice.

Trenutna situacija kratkoročno gledano izhaja iz težnje ŠOUM, da v 'svojem' zavodu uredi zadeve tako, da ima nadzor nad poslovanjem zavoda. Formalno to lahko prevedemo v težnjo po večini v organu upravljanja – svetu zavoda. Ob izteku mandata prejšnjega sveta zavoda, jeseni 2006, njegov tedanji predsednik dr. Andrej Fištravec pred iztekom mandata sveta zavoda (in tudi po njem) ni opravil v statutu opredeljenih postopkov za konstituiranje novega sveta zavoda. Obenem je ŠOUM zunaj organa upravljanja začel pogajanja (ki so se kasneje razvila v vse bolj očitne pritiske), da bi s privoljenjem soustanovitelja zavoda v svetu zavoda pridobil več mest v razmerju glede na predstavnike preostalih v temeljnem ustanovnem aktu opredeljenih interesnih skupin – soustanovitelja, sodelavcev in zainteresirane javnosti. Manko organa upravljanja (ki je v zavodu tudi organ nadzora) je onemogočal pravno ureditev situacije, finančno in programsko stabilizacijo in celo uresničitev določenih izredno pomembnih sklepov sveta zavoda – kot je npr. izvedba razpisa za direktorja zavoda. Potrditev te teze se kaže v zadnjih dogodkih, ko so se šele s konstituiranjem sveta zavoda začeli procesi stabilizacije in morebitne finančne ter programske

---

¹¹⁶ Glej opombo 8.

revitalizacije delovanja zavoda in medija.«¹¹⁷

Da gre za še kako globok in trdoživ »načelni oportunistem« na državni ravni, dokazuje dejstvo, da je bil dr. Dejan Jelovac po desetletnem vodenju Radia Študent še isto leto postavljen za predsednika Sveta za radiodifuzijo in člana uprave časopisne hiše Delo.¹¹⁸ Prva konstitutivna seja sveta zavoda Radia Študent je bila šele po odhodu Dejana Jelovca, in sicer natančno v ponedeljek, 23. oktobra 2006,¹¹⁹ do takrat konstitutivne seje sveta zavoda ni bilo. Kmalu po njegovem odhodu so se uredile tudi formalnopravne zadrege z vpisom v razvid medijev. Komu torej država Slovenija daje v pregled delovanje in predsedovanje pomembnega organa, kot je Svet za radiodifuzijo, in pusti odločati znotraj ene večjih časopisnih slovenskih medijskih hiš, naj ostane vprašanje za vsakega posameznika znotraj vladavine »načelnih oportunistov«. Pri čemer pa se ne moremo izogniti razmišljanju, da če so se tovrstni, tranzicijski zapleti in formalnopravne zablode, nekorektnosti ter zavajanja dogajali znotraj ustanove Radia Študent, kaj neki se je šele dogajalo znotraj večjih, kapitalskih in drugih združb, kot so SOD, KAD in podobne.

Kot nadaljnji primer »načelnega oportunistizma« navajam primer Radia Marš, ki se je dogodil po mojem odstopu s funkcije odgovorne urednice decembra 2005. Za lažje razumevanje navajam citat novinarja Radia Študent, Tomaža Zaniuka, ki v svojem prispevku 31. maja 2006 upravičeno ugotavlja, da kako zelo sta svoboda izražanja in avtonomnost urednikov

»relativni oziroma v nasprotju z deklarativno zgledno urejeno materijo, pa so

---

¹¹⁷ Glej opombo 8.

¹¹⁸ Član uprave Dela je bil do maja 2007. Za podrobnosti glej članek *Namesto Triglava naložb raje Delo?*, novica iz: Gospodarstvo, Ljubljana – MMC RTV SLO, dne 12. 3. 2008, dostopno na http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_menu=4&c_id=142558&rss=1. Kar seveda ni nič spornega, če bi Dejan Jelovac v desetih letih Zavod RŠ vodil formalnopravno, po pravilih in legalno.

¹¹⁹ Podatki so dostopni v arhivu Radia Študent in arhivu STA, www.sta.si.

denimo povsem nedvoumno dokazali dogodki zadnjih nekaj dni na mariborskem študentskem Radiu Marš, o katerem je v tej sami vase zagledani Ljubljanski kotlini mogoče le redko kaj slišati. Če ste denimo redni odjemalec informativnih vsebin radijskih valov, ki jih pravkar poslušate, ali pa če vam slučajno ni uspelo spregledati res miniaturne novičke na današnji drugi strani Dela, potem že veste, da ima Radio Marš od poznih ponedeljkovih večernih ur novo odgovorno urednico, Tanjo Volf, ki jo je na ta položaj na maratonski ponedeljkovi seji ustoličil svet zavoda Radia Marš. V novički Dela, ki pa jo je zgolj z inicialkami podpisal novinar Dejan Pušenjak, eden od dveh predstavnikov javnosti v svetu, pa sicer za razliko od včerajšnje novice v drugi informativni oddaji aktualnopolitične redakcije ni bilo mogoče zaslediti niti besede o popoldanski cenzuri, ki je preprečila poskus komentiranja razpleta in dogajanja ob imenovanju nove odgovorne urednice radia Marš. Že sam razpis in postopke, ki so mu sledili, so sodelavci Marša pričakali z velikimi pričakovanji. Brez kakršnihkoli že sodb o sposobnostih direktno vpletenih je povsem nedvoumno jasno, da je stanje, ko ena in ista oseba nastopa v vlogah vršilca dolžnosti direktorja in odgovornega urednika, pač preveč za še tako zelo delavnega ali pač sposobnega človeka. Obe funkciji se namreč bistveno razlikujeta že v tem, da vsako določa svoja zakonska regulativa. Uredniško Zakon o medijih, direktorsko pa, ker je radio Marš zavod, Zakon o zavodih. Da tovrstna rešitev res ni ustrezna, je sicer jasno že iz same narave uredniškega in direktorskega dela. Če zadnjega motivira predvsem zakonitost finančnega poslovanja in poslovni interes, naj bi uredniško predvsem že omenjena svoboda izražanja, avtonomnost in neodvisnost pri novinarskem delu. In prav zato je bila takšna začasna rešitev, s katero so se pri svojem delu minule mesece soočali sodelavci Radia Marš, res shizofrena.«¹²⁰

Sprejemanje odločitev naj bi bilo po načelih demokracije preprosto, če je ne bi nenehno nadvladovali osebni interesi, povezani z močjo, kapitalom in zlasti »načelnim oportunizmom«.

I. B) 3. Odgovornost na različnih področjih družbenega delovanja, zlasti medijskega

Družbeno delovanje bi moralo biti zlasti odgovorno, če že ne podkrepljeno z lastno iniciativo in argumentacijo, a se ravno skozi medijsko področje kaže, da ni tako. Zlasti, kar zadeva argumentacijo, ki bi morala biti glavno orodje novinarske stroke.

---

¹²⁰ Glej prilogo 2.

Namreč »argumentacija je mogoča le, če jo dojamemo kot umno«. ¹²¹ A prav pri umnosti lahko pridemo hitro do konflikta oziroma nerazumevanja, saj se danes argumentacija razume kot prepričevanje v slabšalnem smislu.

Kadarkoli v slovenskem, pa tudi širšem družbeno-kulturnem in s tem v medijskem prostoru, zaidemo na vprašanje novinarstva, se, hote ali ne, ustavimo pri ugotovitvi, da so mediji danes ena izmed največjih kapitalskih združb, ki namesto da bi skrbeli za kakovostno informacijo, skrbijo za dobro prodajo svojih izdelkov z izgovorom, da živimo v trdih, kapitalističnih, neoliberalnih časih. Ni nam treba pogledati daleč naokrog, da bi videli medijskokorporacijske boje posameznih medijskih hiš, še zlasti časopisnih. Tipičen primer je časopisna hiša Delo, ki se v svojih oglasnih sporočilih hvali z vsakodnevnimi prilogami, nazadnje pa je postregla z novim »brezplačnim« časopisom Total, ki je poln le korporativnih reklamnih oglasov. Dobro prodajo svojih izdelkov gre razumeti kot dobro prodajo lastnega tržnega prostora velikim, globalnim korporacijam. Več kot jih je v tako imenovanem »osrednjem terminu gledanja« oziroma na vidnem časopisnem odseku, bolje je. Nicholas Garnham pravi: »Medijske industrije služijo dvema različnima tržiščema – za posredovanje dobrin in za posredovanje končnih potrošnikovih zahtev.« ¹²² Večji kot je naročnik, več je denarja, a žal ne za izobraževanje in usposabljanje novinarjev, temveč za upravo in delniške združbe. Večja kot je priložena zbirka knjig, filmov itn., večja je potencialna možnost nakupa časopisa, večji kot je jumbo plakat, večja je možnost poslušnosti ali gledanosti določene radijske ali televizijske postaje. In bolj kot se v oddaji *Trenja* »razpravlja«, bolj se novinarstvo prikazuje v luči moraliziranja in podajanja argumentov, s katerim se kot potrošniki lahko strinjamo ali pa ne. Tukaj ne gre več za dejstva, temveč za argumentacijo moči in naslavljanje na univerzalni avditorij,

---

¹²¹ Jelica Šumič Riha, *Univerzalni avditorij kot jamstvo za umno argumentacijo*, Logika refleksije – logika argumentacije – transcendentalna logika, Filozofski vestnik, ur. Boris Majer, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana 1/1992, str. 27.

¹²² Nicholas Garnham, *Class analysis and the information society as mode of production*, Javnost, Vol. 11, št. 3, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana 2004, str. 98.

ki včasih meji že na gladiatorske igre, ali kot pravi Alain Badiou: »To, da je danes politična refleksija izenačena z žurnalistično nebistvenostjo, izvira v prvi vrsti iz pomešanja dogodka in dejstva.«¹²³

Rezultat korporativnega kapitalizma ali bolj neoliberalizma v današnjih medijih pa je na kratko sledeč: lastniki medijev zadovoljni, uporabniki oropani, novinarji pa so ob svoje osnovno poslanstvo, novinarstvo, tega se v veliki večini ne zavedajo ali pa nočejo zavedati.

Posebej oropana je vloga urednikov. Gre za tiste ljudi, ki so se zaradi prevelikih kapitalskih pritiskov in bojevanja za preživetje nekako primorani ukloniti in služiti tržnemu toku. »Če dogodek ni dovolj dobro obiskan, je jasno, da temu ne bomo namenjali velike pozornosti. Pa četudi gre za socialna vprašanja, deprivilegirane in marginalizirane skupine,« je bilo slišali na eni izmed javnih okroglih miz leta 2006. Mediji nas danes kar obsipavajo s komentarji, ki pa so po Badiouju »mrmranje nemoči, ki je značilna za neaktivno demokracijo, se pravi, za žurnalizem«.¹²⁴

Zato si na tem mestu moramo zastaviti nekaj družbeno odgovornih vprašanj. Ali se medijskim mogotcem dolgoročno ne bi bolj splačalo vlagati sredstev v dobre, raziskovanja in izobraževanja željne novinarje? Pri tem je seveda nujno treba opomniti, da današnji medijski mogotci nikakor ne prihajajo iz medijske sredine, temveč različnih bank, takšnih in drugačnih gospodarskih združb itn. Ali z vlaganjem v kakovostni novinarski kader ne bi pridobili tudi uredniki, ki jim tako v večini ne bi bilo treba zagovarjati stališča kapitala, temveč informacij, kar bi potem spremenilo tudi odnos novinarjev do svojega dela, prejemniki pa bi končno dobili novinarske zgodbe in komentarje umnih argumentacij? Mar ne bi bilo dobro ponovno razmišljati o uvajanju novinarskega mentorstva, kot se je prakticiralo v

---

¹²³ Alain Badiou, *Ali je mogoče misliti politiko? Manifest za filozofijo*, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2004, str. 47.

¹²⁴ Ibid.

60., 70. in 80. letih prejšnjega stoletja? Mar ni čas, da se novinarji zavem(j)o svoje profesionalne, etične in moralne odgovornosti, zavezujoče z novinarskim in etičnim kodeksom ter deklaracijo o človekovih pravicah?

A »resnica« kapitala ostaja dejstvo. Ena takšnih je minuli upor samostojnih in svobodnih novinarjev Primorskih novic, ki julija 2007 več kot dva tedna niso bili »vključeni v proces nastajanja časnika, ker direktorica Primorskih novic Suzana Zornada Vrabec krši njihove pravice, jim ne izplačuje ustreznih honorarjev in ne spoštuje dogovora o socialnem dialogu, namenjenem čimprejšnji ureditvi razmer.«¹²⁵ In nadalje, »dvanajsterica pogodbenikov je tako ugotovila, da so že izpolnili obseg svojih pogodbenih obveznosti (ki ga iz meseca v mesec znatno presegajo), zato so ostali doma. Ker tudi po tem, opozorilnem ukrepu direktorica ni reagirala in ni pristopila k ureditvi razmer, se je dvanajsterica dogovorila, da še vsaj tri dni ne bo delala.«¹²⁶ Razlog nastalih razmer je seveda kapital, ki ni namenjen novinarjem, temveč lastnikom oziroma pokorščini direktorice državi, ki je že pred meseci začela uveljavljati »prakso nepodaljševanja in odpovedovanja pogodb ter vsiljevanja novih, ki so ukinile že uveljavljene pravice: do dopusta, regresa, telefona, plačanega nedeljskega dela, pravne pomoči pri tožbah ... To je bil povod, da je dvanajst navideznih, pravzaprav pa prisilnih svobodnjakov konec maja 2007 v skupnem dopisu direktorici zahtevalo redno zaposlitev, ki po veljavni zakonodaji tudi pritiče naravi, obsegu in kontinuiteti njihovega dela.«¹²⁷ Pri čemer ne gre pozabiti,¹²⁸ da »tisto, kar 'drži skupaj' sodobno družbo, ni predstava enotnosti, pač

---

¹²⁵ Citat iz dopisa *Prisilni svobodnjaki v uredništvu Primorskih novic zahtevajo ureditev svojega položaja*, z dne 3. julija 2007, dostopno na listi samostojnih novinarjev (samostojni_novinarji@yahoo.com).

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid.

¹²⁸ Glej tudi prilogo 3.

- 5. 7. 2007 je podal odstopno izjavo odgovorni urednik Vala 202, Mirko Štular, zaradi »neustreznega, v vsakem primeru pa pretiranega ukrepa direktorja Radia Slovenija, Vinka Vasleta, ki novinarki Nataši Štefe ni podaljšal pogodbe, Društvo novinarjev Slovenije pa je 5. julija 2007 podalo *Izjavo upravnega odbora Društva novinarjev Slovenije ob*

pa konflikt, razkol. Dve posledici izhajata iz dejstva, da je sodobna družba organizirana okoli konflikta: na eni strani legitimnost vsakega konflikta, tako političnega kakor tudi socialnega, na drugi pa ta, da nastopi odločitev kot edina opora enotnosti družbe.«¹²⁹

Prenekatero konference s temo svobodnih in skupnostnih medijev se ukvarjajo prav z vprašanjem njihove družbene odgovornosti, s tem tudi prepoznavnosti, in v končni fazi tudi odgovorov na prenekatero družbeno angažirano vprašanje znotraj korporativnega kapitalizma in medijske ureditve. In prav v teh družbeno odgovornih razpravah se zmeraj dokaj hitro ugotovi, da vsaka izmed držav definicijo neodvisnosti oziroma svobodnih in skupnostnih medijev pojmuje drugače, odvisno od togih določil nacionalnih zakonov o medijih. Za nekatere tako neodvisnost pomeni predvajanje alternativne glasbe, spet drugim delovanje znotraj skupnosti za skupnost, za tretje pa informiranje javnosti o marginalnih družbenih skupinah in dogodkih, povezanih z njihovim delovanjem. Skupno vsem tem razpravam je zmeraj in zgolj troje:

- a) nekomercialna usmerjenost,
- b) realna možnost določene skupnosti za ustvarjanje medijskih vsebin ter
- c) politična in ekonomska neodvisnost.

Pri čemer bi o politični in ekonomski neodvisnosti lahko razpravljali, a bomo nadaljevali z vprašanjem javnosti/sfere javnosti in civilne družbe.

---

*napovedanem imenovanju odgovornega urednika STA. Nova direktorica Slovenske tiskovne agencije, Alenka Paulin, je namreč na to funkcijo prišla naravnost iz kabineta predsednika vlade Janeza Janše, z imenovanjem novega odgovornega urednika, Boruta Meška, pa se ni strinjalo kar 44 novinarjev, 4 pa so ga podprli.« (Glej tudi članek Vanja Pirc, *Pes Janša odnesel novinarke Vala 202*, Mladina, št. 27, Ljubljana, 2007, str. 27.)*

- Dno dna in pritiskov pa je slovensko novinarstvo doživelo jeseni 2007, ko je *Peticijo zoper cenzuro* podpisalo kar 571 novinarjev. Celoten arhiv in korespondenca so dostopni na www.peticijazopercenzuro.com.

¹²⁹ Cf. J. Šumič Riha, *Avtoriteta in argumentacija*, op. cit., str. 76–75.

I. C) Javnost/sfera javnosti/civilna družba

Da bi lahko razumeli pomen civilne družbe danes,¹³⁰ je treba najprej definirati sfero javnosti, znotraj katere se civilna družba lahko ali pa tudi ne konstituira.

Sfera javnosti se je vzpostavila v 18. stoletju z upadanjem absolutizma in z razvojem novih normativnih predpostavk o delitvi javne/zasebne sfere na državo in družbo. Tovrstni principi so se ostro manifestirali v boju za ločitev civilne družbe od dominiranja obeh; države in cerkve. Na ta način je država legitimizirala ločitev javne sfere od privatnih interesov obeh institucij (države in cerkve), kar je v 19. stoletju pripeljalo do definiranja karakteristik evropske civilne družbe. To pa je pomenilo tudi vzpon kapitalistično usmerjene ekonomije z zelo močno razdeljeno razredno strukturo. Tako se je evropska civilna družba razvila znotraj zgodovinskega konteksta, v katerem so bile družbene transakcije odvisne od trga.

---

¹³⁰ Za lažje razumevanje razvoja civilne družbe na območju nekdanje Jugoslavije, zlasti Slovenije, navajam razvoj civilne družbe na podlagi raziskovanj komunikacijske/medijske sfere:

1. 1980–1982

- prvo obdobje je zaznamovano kot *obdobje javnih razprav o ekonomskih krizah* ter soočenjih o tem, kako te krize rešiti. V tem obdobju je postalo jasno, da je celoten jugoslovanski ekonomski položaj baziral na dolgovih tujim državam. Mediji so postali kanali za razpravljanje o družbenih, ekonomskih in političnih spremembah, prvič pa so se v medijih pojavili tudi eksperti za stike z javnostjo. Javno mnenje je pridobilo vidnost na formalni in tudi na neformalni ravni s peticijami, organiziranimi skupinskimi akcijami itn.

2. 1982–1984

- drugo obdobje je dominirano s spremembami znotraj komunikacijske sfere – lahko bi mu dejali *nacionalizacija javne sfere*, saj je postalo vidno, da so bile izjave oziroma mnenja, ki so podajala resolucije o krizi, tesno povezana z nacionalnim interesom takratne vladavine. Nacionalne dimenzije so postale tako močne, da so vse iniciative, kulturne ali družbene, postale močno politizirane.

3. 1984–1986

- tretja faza je označena za *»fazo čiščenja«*, skozi katero so mediji »razkrili« različne škandale (korupcije, policijske represije, kršenja človekovih pravic itn.). Postalo je jasno, da je ta »prikriti« načrt »čiščenja« del vladajočega sistema.

4. 1986–1988

- ponovno gre za obdobje *nacionalne hegemonizacije in integracije*, ki vključuje podreditev medijev nacionalnim interesom. Nacionalna/javna televizija igra pomembno vlogo pri kreiranju javnih razprav.

5. 1990–

- gre za *transnacionalno obdobje*, začenši z množičnimi volitvami, deklaracijo neodvisnosti in vojaško intervencijo nekdanje jugoslovanske armade, ki je Slovenijo ter preostale nekdanje »članice« pripeljala do vojne.

(Povzeto po: Zala Volčič, *The Machine that Creates Slovenes: The role of Slovene Public Broadcasting in re-affirming the Slovene national identity*, National Identities Journal, 7(3), USA 2005, str. 287–308).

Da bi lahko razumeli to »na novo« konceptualizirano civilno družbo, je treba vključiti še razred, ki je, s svojimi novimi sredstvi za artikuliranje in razpravo, zahteval obstoj »javnega« in »javnega mnenja« kot abstraktno nasprotje javni (državni) avtoriteti. V praksi je zadnje rezultiralo v uspešnem prehodu in vključevanju konstitucionalnih določb »civilnih svoboščin«. ¹³¹ Zakaj je razumevanje sfere javnosti pomembno za razumevanje konstituiranja svobodnih in skupnostnih medijev? Po sferi javnosti se (oz. naj bi se) konstituira(lo) javno mnenje, ki ima ravno z medijsko mašinerijo zelo velik in močan vpliv na državo/vlado. Ta pa je v končni instanci ravno zaradi sfere javnosti in povezave z medijsko mašinerijo lahko izbrana/potrjena ali pa zavrjena. Hkrati pa ta ista (na tem mestu hipotetična) vlada predstavlja legislativne aparate in odloča o njih, ne nazadnje z večinsko potrditvijo tudi sprejema zakone. Med njimi tudi medijskega. Slavko Splichal glede tega pravi: »Legitimnost države je lahko osnovana le na principu javnosti, kajti vlada lahko vzdržuje avtoriteto nad ljudmi zgolj, če predstavlja generalno/splošno voljo skupnosti.« ¹³² Skupnost v našem pojmovanju predstavlja vlogo sfere javnosti in pomen civilne družbe v njej. Da bi lahko civilno družbo in njeno vlogo pri vzpostavitvi svobodnih in skupnostnih medijih zares dobro doumeli, se je treba nasloniti na zgodovinska dejstva njenega nastajanja. Karol Jakubowitz pravi, da lahko civilno družbo generalno definiramo kot družbeni prostor, ki omogoča svobodo za kakršnekoli oblike aktivne samoorganizacije neke pluralistične družbe, potrebne za zagotavljanje neodvisnosti od državne moči. Obstaja jasna ločitev med državo in civilno družbo: civilna družba obstaja ločeno od države ali pa sploh ne obstaja. Situacija konstruiranja sfere javnosti pa je drugačna – lahko jo definiramo kot medijske, izobraževalne, znanstvene in mnenjske institucije, katerih delovanje je vodeno s pojavnostjo javnega mnenja kot politične moči. V zares demokratični družbi bi sfera javnosti pomenila prostor za

---

¹³¹ Ibid.

¹³² Slavko Splichal, *In search of a strong European public sphere: some critical observations on conceptualizations of publicness and the (European) public sphere*, Media, Culture and Society, Vol. 28(5): 695–714, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2006, str. 699.

racionalno in univerzalno ločitev politike od obeh; ekonomije in države.¹³³ Seveda ne živimo v idili demokratične družbe, zato se mnogokrat sfera javnosti in vloga civilne družbe prepletata, kar še dodatno otežuje konstituiranje svobodnih in skupnostnih medijev, saj se prav zaradi »politične izrabe« sferi javnosti nemalokrat civilna družba znajde pod tremi giljotinami; to je državo, kapitalom in sfero javnosti, saj mora civilna družba znotraj sfere javnosti svoj obstoj in delovanje nenehno dokazovati in legitimizirati, pri čemer se država in z njo povezan politični kapital še kako zavedata pomembnosti obstoja civilne družbe in njenih gibanj, kar državi na drugi strani omogoča legitimizacijo tako imenovane »alternative«.¹³⁴

Na tem mestu naj se navežem na dobo informacijske tehnologije, to je dobo, v kateri živimo. Sfero javnosti je v tem pogledu treba redefinirati, saj, kot pravi Splichal, »spremembe mediacentričnih konceptualizacij sfere javnosti zahtevajo redefiniranje mej, ne zgolj med privatnim in javnim, temveč tudi med realnim in virtualnim, kar je bistveno za teoretiziranje javnosti«.¹³⁵ Pri čemer mislim na internet, ki bazira in od nas posameznikov zahteva aktivno participacijo oziroma, če se ponovno navežem na Splichala, »z nepretrganim razvojem komunikacijskih tehnologij kot 'podaljškom' osebnih komunikacijski kapacitet, ki omogočajo širitev človeške moči za učenje in izmenjavo idej ter izkušenj, postane svobodno izražanje del politične skrbi in celo politične revolucije. Mnogokrat je bilo prav to svobodno

---

¹³³ Povzeto po: Cf. Z. Volčič, *The Machine that Creates Slovenes: The role of Slovene Public Broadcasting in re-affirming the Slovene national identity*, op. cit., str. 287–308.

¹³⁴ Kot primer navajam Metelkovo mesto v Ljubljani in Pekarno Magdalenske mreže v Mariboru. Država s svojimi zakoni in policijskimi intervencijami nenehno vdira v njihovo delovanje, po drugi strani pa prav te institucije ter njihovo »neodvisno« kulturno delovanje izrablja za promocijo »alternativne kulture«, medkulturne raznolikosti in komunikacijo. Znotraj medijske scene tovrstno politično zlorabo zagotovo predstavljajo svobodni in skupnostni mediji (Radio Študent, radio Marš, Kanal 103 itn.), ki se jih nenehno izpostavlja kot primer za zagotavljanje »medijske pluralizacije« in s tem zagotavljanje in spoštovanje evropskih kriterijev, ki jih Slovenija kot država članica Evropske unije mora spoštovati.

¹³⁵ Cf. S. Splichal, *In search of a strong European public sphere: some critical observations on conceptualizations of publicness and the (European) public sphere*, op. cit., str. 702.

izražanje (zlo)rabljeno s partikularističnimi političnimi in komercialnimi interesi, večinoma z namenom oškodovati skupnost (ali javnost). To je bilo možno zgolj zaradi posameznikov in skupin, ki so si lahko prilagodili komunikacijska orodja ter veščine in tako preostalim preprečili razvoj in uporabo komunikacijskih orodij.«¹³⁶ Kako je to možno in kako so se znotraj teh »prilagojenih« komunikacijskih orodij znašli svobodni in skupnosti mediji, bom razložila v naslednjem razdelku, ob razumevanju ideoloških aparatov države ter povezanosti s (političnim) kapitalom.

I. C) 1. Kapital in informacijski ideološki aparati države

Oče teoretiziranja o kapitalu je vsekakor Karl Marx in njegova teorija stavba – nadstavba (gre za ekonomsko osnovo, osnovano za kulturno superstrukturo), ki so jo obdelali teoretiki, kot sta Antonio Gramsci in Louis Althusser. Veliko kritikov Marxove teorije, med drugimi tudi Louis Althusser, so poudarili, da Marx preveč poudarja pomembnost razlikovanja med zavednim in nezavednim – razlika, ki je utemeljena z ločevanjem med nezavednimi silami, ki vladajo materialni produkciji onstran naše volje. Gramscijev pojem hegemonije je dokaj podoben Althusserjevemu »participatornemu modelu«, kjer se zatirani razred identificira z lastno zatiranostjo. Kakorkoli, Althusser razmišlja v smeri, da se družbena sprememba ne bo zgodila kar sama od sebe, Gramsci pa dovoljuje večjo vlogo odpora do dominantnih vplivov znotraj hegemoniziranih skupin, ter prepozna možnost priložnosti za družbene spremembe znotraj kapitalističnega sistema. Gramscijevo pojmovanje hegemonije je superiorno tezi dominantne ideologije modela stavba – nadstavba, saj razlaga kompleksnost medsebojnega delovanja kulturnih sil znotraj družbene totalitarnosti. Za marksizem ideologija pomeni »napačno zavednost/zavest«. Althusser pa je zavrnil pojmovanje napačne zavednosti/zavesti poudarjajoč, da je ideologija mediator, skozi katerega se preizkuša svet: ideologija je opredeljena kot konceptualni okvir, skozi katerega posamezniki interpretirajo, dajejo smisel določenim stvarem, raziskujejo, skratka

---

¹³⁶ Ibid., str., 711.

živijo materialni svet. Ideološka dela medijev zato vsekakor pripomorejo k reprodukciji kapitalističnega sistema.¹³⁷ Če še nadaljujem z mislijo Volčičeve: »V klasičnih marksističnih pojmovanjih so množični mediji videni kot 'sredstva produkcije', ki so v kapitalistični družbi v lasti dominantnih razredov.«¹³⁸

Kako to misliti in razumeti ter kje in na kakšen način so vidni vplivi ideoloških aparatov države? Tipični primer vplivov ideoloških aparatov države lahko ponazorimo z afero Patria, ki je medijsko in politično v slovenskem prostoru eskalirala v predvolilnem parlamentarnem boju jeseni 2008. Svoj dominantni razred je Janševa vlada razumela dobesedno in šla celo tako daleč, da je finski vladi zaukazala, naj bolje poskrbi za svoje javne medije. S čimer je jasno nakazala, kako si na podlagi lastne politične ideologije lasti in razume delovanje medijev.

Marxov model stavba – nadstavba vsekakor sovпада z ideološkimi aparati države v ključnih ekonomskih determinantah znotraj posamezne družbe. Kar pomeni, da »so medijski programi, medijske vsebine, pomeni v medijskih sporočilih v glavnem determinirani z ekonomsko osnovo medijskih organizacij. Na primer, ker mediji delujejo znotraj kapitalizma, morajo (ekonomsko) zadostiti potrebam lastnikov, oglaševalcev, da bi lahko maksimizirali občinstvo in dobiček.«¹³⁹ Zaradi te ideologije o maksimiziranju občinstva in dobička je potrebno preizpraševanje vloge medijev znotraj neke družbe in prav zaradi tega kapitalsko naravnane sveta so mediji, v Althusserjevem smislu, relativno avtonomni. Kar nas vodi v naslednji razdelek, ki se bo ukvarjal z razumevanjem svobodnih in skupnostnih medijev v luči alternative kot antipodu kapitalskega in ideološkega razumevanja medijskega delovanja.

---

¹³⁷ Povzeto po: Cf. Z. Volčič, *A Critical Historical Overview of Media Approaches*, op. cit., str. 45–69.

¹³⁸ Cf. Z. Volčič, *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, op. cit., str. 72.

¹³⁹ Ibid.

II. DEL: GENEALOGIJA,¹⁴⁰ OD ALTERNATIVE DO ZAMETKOV SVOBODNIH IN SKUPNOSTNIH MEDIJEV

»Prvo srečanje med politiko in filozofijo je srečanje z alternativo,« pravi Jelica Šumič Riha v predgovoru Rancièrjeve knjige *Nerazumevanje*.¹⁴¹ In prav paradigma alternative mi bo na tem mestu služila za vzpostavitev definiranja ter razumevanja svobodnih in skupnostnih medijev, katerih interpretacija v globalizirani družbi variira od države do države znotraj in zunaj Evropske unije. Gre za definicijo, ki je slovenska in makedonska medijska zakonodaja ne poznata. Makedonija, za razliko od večine evropskih držav, nima zakona o medijih, ima zgolj zakon o radiodifuziji – zakon o oddajanju, na novo vpeljanem leta 2005.¹⁴² Slovenski zakon o medijih iz leta 2006 pa v svojem 3. oddelku (od 76. do 82. člena) govori o radijskih in televizijskih programih posebnega pomena, pri čemer lahko radijski ali televizijski izdajatelji na podlagi svojih vsebin (programskih shem) zaprosijo za lokalni, regionalni, študentski oziroma nepridobitni radijski in televizijski program.¹⁴³ Vlogo svobodnih in skupnostnih medijev v slovenskem prostoru opravljajo ljubljanski Radio Študent (www.radiostudent.si), mariborski Radio Marš (www.radiomars.si), ki je imel do jeseni 2007 tudi edini v Sloveniji študentski radijski program posebnega pomena, ter prekmurski Romski informativni center – Romic, kjer Romi enkrat na teden pripravljajo radijsko oddajo v romskem in slovenskem jeziku Prisluhnite Romom (<http://www.romic.si>).

---

¹⁴⁰ Pojem genealogije Michel Foucault razlaga sledeče: »Možne so tri domene genealogije. Prvič, zgodovinska ontologija nas samih v razmerju do resnice, skozi katero sami sebe konstituiramo kot subjekt vednosti; drugič, zgodovinska ontologija nas samih v razmerju do polja moči, skozi katero se sami konstituiramo kot subjekti, ki delujejo na druge; tretjič, zgodovinska ontologija v razmerju do etike, skozi katero se sami konstituiramo kot moralni agenti.« Glej Michel Foucault, *Vednost – oblast – subjekt*, knjižna zbirka Krt 58, Ljubljana 1991, str. 129. Glej tudi Michel Foucault, »Nietzsche, Genealogy, History« in *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, edited by D.F. Bouchard, Cornell University Press, Ithaca 1977.

¹⁴¹ Jacques Rancièr, *Nerazumevanje; Politika in filozofija*, ZRC SAZU, Ljubljana 2005, str. 8.

¹⁴² Glej www.srd.org.mk.

¹⁴³ Zakon o medijih je dostopen na www.dz-rs.si/index.php ali na www.kultura.gov.si.

Skupnostni medij pomeni, da država svojim državljanom in državljanom zakonsko zagotovi možnost dejanskega participiranja v kreiranju medijskih vsebin, pri čemer poskrbi tudi za dejansko možnost odločanja in sodelovanja pri medijski zakonodaji, na kar kaže svetel primer Francije. Nekomercialni ali skupnostni radijski sektor je bil ustanovljen v poznih šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih, zgledujoč se po italijanskih svobodnih, piratskih radiih. Leta 1974 so, takrat sicer še ilegalno, delovale številne radijske postaje. Med njimi Radio Halles, Radio Verte, Radio Libre Nantes, Radio Lazarc in Radio Active. Mnoge izmed teh so bile naravnane eksplicitno kritično politično, vsebine, ki so jih plasirale v eter, pa nedosegljive na nacionalnih (javnih) in regionalnih radijskih postajah, nadzorovanih od tedanje francoske vlade. V istem obdobju so prav tako nastajale radijske postaje, predane specifičnim glasbenim zvrstem, kot so rock, jazz itn. Te prvobitne radijske postaje so v svojem razvoju doživljale odvzem frekvence, aretacijo zaposlenih in zaplembo opreme. Vendar pa so francoski poslušalci in civilna družba dali jasno vedeti, kakšne radijske postaje si želijo. Zlasti po volitvah maja 1981 in v Mitterandovi vladavini je število takšnih radijskih postaj izjemno naraslo.

Trenutno je v Franciji približno 600 tovrstnih radijskih postaj, ki jih podpira država, združenih v SNRL – Nacionalni sindikat svobodnih radijev (*Syndicat nationale de radio Libre*). Prav tako je Francija poskrbela tudi za financiranje tovrstnih medijev. Leta 1986 je ustanovila FSER – Fond za podporo radijskemu izražanju (*Fond de Soutien à l'expression Radiophonique*), v katerega se zbirajo davki, plačani z davki od reklam v komercialnih medijih. Ustanovljena pa je tudi posebna komisija – sicer jo je imenovala vlada, a se njeni člani menjujejo na pet let, odobrila pa jo je tudi Evropska komisija –, da bi regulirala zbiranje finančnih sredstev. Predsedujoči v komisiji je od vlade in upravljavcev vključenih radijskih postaj neodvisen.

Skupno svobodnim in skupnostnim medijem je, da služijo določeni družbeni skupini, civilni družbi, da jih je ta tudi zasnovala in da so se vzpostavili v ključnih družbenih spremembah, gibanjih, kot so študentska gibanja (primer ljubljanskega Radia Študent) osamosvajanje države (primer mariborskega Radia Marš in skopskega Kanala 103), ali v povojnem, medkulturnem povezovanju (primer mreže Cross Radia na območju nekdanje Jugoslavije). Namen in vzpodbuda teh medijev je pomagati in omogočiti medijski dostop posameznim skupinam, pa naj gre za dijake, študente, manjšine, etnične skupine, alternativno kulturo, različne skupnosti itn., ki zaradi takšnih ali drugačnih medijskih vzorcev in neoliberalnega kapitalizma nimajo možnosti dostopa do medijev in s tem prav tako tudi ne možnosti izražanja in participiranja v javnem (medijskem) diskurzu, ki je po ustavni zakonodaji osnovna pravica slehernega posameznika. Ali kot skupnostne medije definira Ellie Rennie, namreč, da ti »nastajajo, cirkulirajo in odmevajo s sfero civilne družbe. Gre za področje medijske komunikacije, ki eksistira zunaj države in tržišča (pogosto gre za nevladne in neprofitne organizacije), vendar pa lahko z obema vzajemno deluje.«¹⁴⁴ Pri tem pa smemo pozabiti na dejstvo, da se v slovenskem in evropskem medijskem prostoru zadnje čase veliko govori o večji pluralnosti medijev, v katero vsekakor sodijo svobodni in skupnostni mediji, pri čemer pa se pozablja na medijsko politiko.

II. A) Alternativa: zgodovinski oris

Večina teoretikov se je skozi zgodovino ukvarjala z definiranjem »alternativne« umetnosti, kulture, družbe, manj pa je tistih, ki so se ukvarjali z »alternativnimi« mediji, pri čemer je treba poudariti, da se v košu »alternativnih« medijev najde vse, kar ni strogo definirano kot javno ali komercialno. Tako v košu »alternativnih« medijev najdemo tudi grafite, delavske časopise, časopise za istospolno usmerjene in druge.¹⁴⁵ Avtorji, ki so se ukvarjali s preučevanjem »'alternativnih' medijev skozi

---

¹⁴⁴ Cf. E. Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, op. cit., str. 4.

¹⁴⁵ Povzeto po: James Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*. Journal of Communication Inquiry, Vol. 24:4, Sage Publications, 2000.

družbene spremembe, so: Glessing (1970); Conlin (1974); Armstrong (1981); Bagdikian (1992); Duncombe (1997); McChesney (1999).¹⁴⁶ Že sama beseda »alternativno« ima negativno konotacijo, namreč »perspektiva množične kulture vidi vlogo 'alternativnih' medijev kot esencialno negativno vajo nemaskirane dominantne ideologije, ter na ta način z odstranjevanjem represivnih vezi 'osvobaja ljudi' napačnih zavedanj.«¹⁴⁷ David Hesmondhalgh o tem pravi: »Beseda alternativno se mi zdi ljudski izraz, znotraj polja popularne glasbene produkcije in potrošništva, kar Bourdieu označuje kot manjstopenjsko ali restriktivno produkcijo.«¹⁴⁸ Prav tako se je »alternativne medije odslavljalo kot stanovalce 'alternativnega geta' ter kot ponazoritelje 'radikalne neuspešnosti' – neuspešnosti v pridobivanju naročnikov, neuspešnost pri delovanju znotraj gospodarstva ter neuspešnost pri doseganju signifikantnih občinstev.«¹⁴⁹ Če vzamem v zakup zgoraj zapisano razmišljanje, da je »alternativno« vse, kar ni definirano kot javno ali komercialno, potem so »alternativni« tudi svobodni in skupnostni mediji, vendar pa jih zaradi njihove pomembne vloge v medijski demokraciji ne moremo enačiti, kakor tudi ne moremo med »alternativne« prištevati drugih, podobnih tipov medijev, kot so pamfleti, delavski časopisi, blogi, ad hoc mediji itn. Gre za specifične medijske forme, ki vsaka na svoj način služijo in opravljajo vlogo medijske raznovrstnosti in participarnosti. Gre za »prostor, v katerem se lahko 'izkušnje, kritike in alternative prosto razvijajo' na 'samoupravljalnih, demokratičnih temeljih'«. ¹⁵⁰

Zaradi neoliberalne kapitalistične produkcije pa so svobodni in skupnostni mediji dejansko prisiljeni sprejeti vlogo »alternative« znotraj zmeraj bolj *main stream*,

---

¹⁴⁶ Cf. E. Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, op.cit., povzeto po str. 16–17.

¹⁴⁷ Cf. J. Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, op. cit., str. 362.

¹⁴⁸ Cf. D. Hesmondhalgh, *Bourdieu, the media and cultural production*, op.cit., str. 217.

¹⁴⁹ Cf. J. Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, op. cit., str. 356.

¹⁵⁰ *Ibid.*, str. 168-169.

komercialno usmerjenih medijev in so se nekako tudi primorani getoizirati, kakor nakazuje Tony Harcup.¹⁵¹ Prav zaradi nenehne stigmatizacije in ožigosanosti kot »alternativni mediji« nemalokrat pride do situacij, ko se je treba nasloniti na moment svobode in preučiti paradigmo alternativnosti in svobode, ki so jo vsi moji sogovorniki še kako izpostavili. O kakšni svobodi je torej govor, o svobodi izražanja, možnosti medijskega participiranja, necenzuriranja vsebin znotraj Kanala 103 ali zgolj možnosti »svobodnega« obstoja, ki, kot sem že nakazala, zaradi boja političnih struj in posameznikov ni tako svoboden, kakor se na prvi pogled zdi? Kot primer navajam nekaj dejstev in kritik, ki svobodo generalno postavljajo pod vprašaj in s tem nakazujejo vzpostavitev alternative samemu sebi. Ena izmed druge generacije sodelavcev Kanala 103 se spominja:

»Vstop v Kanal 103 ni bil lahek. Dostop ti je omogočila glasba in njeno dobro poznavanje ter število plošč, ki si jih imel doma. Kaj si poslušal in kako si lahko dokazal, da lahko delaš na Kanalu 103.«

In drugi primer, ki ga navaja nekdanji, generacijsko mlajši sodelavec Kanala 103:

»Ko sem šel z radia, sem dojel, da je zelo zaprt. Če vzamemo pojem medija, ga sam povezujem z odprtostjo. Če sem jaz medij, moram biti odprt, ne glede na to, ali imam določeno zvrst glasbe rad ali ne. Sem medij, sem tu, da ljudem predstavim to, kar jim je treba predstaviti, oni pa so tisti, ki se bodo odločili, ali jim je to všeč ali ne. O tovrstnem zaprtju govorim, ko govorim o Kanalu 103. Dokler sem bil znotraj radia, tega nisem opazil. Šele ko sem ga zapustil, sem to opazil in videl.«

Zaradi razvoja in naravnosti globalne družbe takšna svoboda kot »alternativna« ne more imeti dolgoročnih vplivov in tendenc. Namreč, dokaj hitro se zgodi, da ta svoboda ni več zgolj in le kreativna, temveč lahko pripelje do strukturnih težav, deviacij in težav dejstva prepoznavnosti, pri čemer se navezujem na vplivni in

---

¹⁵¹ Glej delo Tony Harcup, *The unspoken – said; The journalism of alternative media*, Journalism, Vol. 4(3), Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2003.

pomembnostni moment, ki ga slikovito opisuje eden izmed nekdanjih sodelavcev Kanala 103 mlajše generacije.

»Kanal 103 *je bil* pomemben (prepoznaven). Moje mnenje je, da zdaj ni več tako. Pomemben (prepoznaven) je bil zato, ker je bil to prvi alternativni radio, ki je funkcioniral in še zmeraj funkcionira v Republiki Makedoniji. Prvi je imel pogum, da je prezentiral nepopularno glasbo, prvi si je drznil predvajati skupaj Massive Attack in Portishead v začetku devetdesetih. Po tem je prepoznaven in ker je vzpostavil drugo kulturo v Makedoniji, ki je ljudem pokazala, da obstaja še kaj drugega kot pa samo to, kar je dobro na videz. Težava je ta, da ljudje, ki danes oblikujejo Kanal 103, še zmeraj snujejo iz tega, kar je bil in je ustvaril nekoč. In to je ključna težava. Radio je bil prepoznaven in je ogromno naredil v tistem času in za tiste ljudi. Danes mora obstajati nov Kanal 103. Ne v smislu, da se razlikuje od predhodnega, ampak da je sodoben medij, in da deluje za ta čas, za te ljudi. Težavno je, da ni napredka. Morda obstaja ideja, ki pa se ne more realizirati zaradi tisoč razlogov. Vsekakor pa je Kanal 103 potreben, saj gre za eno izmed radijskih postaj, ki predstavlja alternativno glasbo. To je Kanal 103 začel, drugi pa so ga posnemali. Če je bil v devetdesetih prvi, ki je promoviral alternativno glasbo, potem naj bo danes prvi, ki bo prinesel nekaj drugega, nekaj, kar bodo kasneje generacije potegnile za seboj in ponavljale vzorec.«

Podobna opažanja je zaslediti tudi pri nekdanjih sodelavcih prve generacije, le da ti vključujejo še zgodovinski moment.

»Močnejši kot je Kanal 103 bil, ne more biti. Mislim, da se je pojavil v določenem času, z natančno določenim namenom. Bil je močan na nivoju poslušnosti, na nivoju, ko se je lahko izvedelo, kaj je sveža glasba, kaj je tisto, kar se posluša, katere so nove smernice. Danes na tem nivoju vsekakor ne more biti več močan, kajti takrat je prisostvoval v kreiranju nove države. Makedonija se je osamosvajala in postala država. Bila je v središču zgodovinskih, političnih dejstev; razpad Jugoslavije in kreacija nove države. Makedonci smo bili pod velikim pritiskom Miloševićeve Jugoslavije. Ko se gradi nova država, obstajajo odtenki in v teh odtenkih obstajajo uravnoteženja. Kanal 103 je dobil status – izražal je simbol alternativne kulture, za vzporedni sistem, za tip pozitivnega anarhizma, za način obstajanj v družbi zunaj teh drugih, normalnih tokov. Menim, da je to najbolj pomembno. Ko danes rečemo Kanal 103, je to simbol svobode. Zato je Kanal 103 nastal in je pomemben za pretekle, današnje in bodoče generacije. A v tem segmentu nikakor ne more biti več tako močan, ker je proces, ki ga je v tistem času opravil, končan.«

Iz zgodovinskega momenta se lahko navežemo še na moment opažanj sedanjega časa, namreč, večina sogovornikov opaža pomanjkanje napredka in razvoja znotraj in zunaj Kanala 103, ki pa jo lahko dosežemo zgolj s

»svežo krvjo, ki je vsekakor potrebna in zagotovo je je dovolj. Sveža kri je tista, ki bo prinesla nove ideje in nova sporočila in naredila novi Kanal 103. Težava je v tem, da se ljudje, ki so zdaj na radiu, preprosto bojijo storiti ta korak, ne vem pa zakaj. Mislim, da je treba iti naprej z novimi močmi. Ne rečem, da morajo ti, ki zdaj delajo, oditi, temveč, da radio kreirajo skupaj z novimi ljudmi. Prepričan sem, da imajo ljudje različnih generacij različne poglede in to je dobro.«

Temu sledi tudi pomemben izsledek znanega makedonskega režiserja, pripadnika prve generacije Kanala 103, ki pravi:

»Mislim, da Kanal 103 v tem trenutku ne sme igrati na politično karto vstopa Makedonije v evropsko integracijo in Nato. Priti mora nekdo mlad, da pove, kaj je tisto, kar ga skrbi, kar ga žene, in to so prave smernice za Kanal 103. V Makedoniji se mora v smislu izobraževanja delati za notranjo kulturo, način življenja, da ljudje doumejo, da se doma lahko dela, da se lahko kreira in da je človek lahko svoboden ter da se lahko osmisli tudi v Makedoniji. To se mi zdi pomembno. Namreč, kar je sedaj evidentno pri mlajših generacijah, je ... V našem času, smo si želeli, da postanemo neodvisna država, radi smo potovali v London, Pariz, in New York in tudi smo. Kanal 103 se je vzpostavil, preden se je zgodila blokada na Jugoslavijo, na nas kot na neko abortirano državo, ki je od Jugoslavije ostala. Mi smo želeli osmisлити našo državo, mladi ljudje pri nas pa danes ne verjamejo v svojo državo in to je težava. Vsi si želijo oditi. Mislim, da bi se Kanal 103 moral koncentrirati na to polje. Morda zveni to malo lokalpatriotično, ampak mislim, da je to prava usmeritev.«

Pomembno pri obravnavi svobodnih in skupnostnih medijev je, da ne pozabimo, da živimo v času ekstremne komercializacije in transformacije medijske tehnologije (digitalizacije). Zatorej se svobodni in skupnostni mediji dokaj hitro znajdejo v primežu neusmiljenega medijskega trga, kjer »na eni strani iščejo pot do svoje pomembnosti in moči, s katero bi pripomogli k spremembam trenutnega komercialnega medijskega sistema in družbe, ki bi to podpirala; vendar pa napor, ki to omogočajo, pomenijo adaptacijo popolnoma iste visoke lestvice kapitalistične

intenzitete, uporabo iste tehnologije kot pri komercialnih mediji, kar onemogoča prav tolikšno popularno participacijo v alternativnih medijih kot tudi v komercialnih. Namreč trg jih prepušča podobnim kritikam ekskluzivnosti, ozkosti in slabšalnosti.«¹⁵² Sama slabšalnica »alternativnost« in konstantno tekmovanje znotraj kapitalističnega korporativizma ter posledično konstantno pomanjkanje sredstev za nemoteno delovanje in pritisk komercializacije¹⁵³ niso edine težave, s katerimi se danes spoprijemajo svobodni in skupnostni mediji. Kot bo videti v nadaljevanju naloge, je njihova glavna težava medijska politika in znotraj nje umeščenost svobodnih in skupnostnih medijev. Kajti »globok in močan je niz zborovanj, na katerih počivajo kapitalistične družbe, kar za alternativne medije in njihovo komunikacijo pomeni nenehno upiranje in odločno oporekanje«. ¹⁵⁴

Svobodnost oziroma neodvisnost ne pomeni samo finančne neodvisnosti, ki jo lahko dosežemo le z različnimi vlagatelji, donacijami in dotacijami, projekti, partnerskimi sodelovanji in ki jo je v trenutni globalizaciji medijskega kapitalizma zmeraj težje ohranjati, temveč predvsem vsebinsko neodvisnost in možnost ter pravico do komuniciranja, izražanja. Pomeni, da medijskega programa ne pripravljajo samo »kvazikvalificirani« uslužbenci, ki kreirajo medijske vsebine, temveč različne manjšine, združenja, skupine, marginalizirane subkulture, študentje in razne etnične skupine. Vloga svobodnih in skupnostnih medijev naj bi po definiciji raje, kot da uporablja standardne solucije medijskega diskurza, predstavljala družbeno iniciativo, ki naj bi vzgajala in razvijala svoje lokalno

---

¹⁵² Cf. J. Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, op. cit., str. 358.

¹⁵³ Po Hamiltonu se zdi, da je komercializacija posledica bralcev, ki sami diktirajo vsebino svojega medija, da bi tako zadovoljili lastne potrebe in želje (pri čemer jim je današnja ureditev medijev vsekakor naklonjena [op. M. P.] z vzpodbujanjem oplemenitenih benefikacij založnikom in s konstantno ekonomsko rastjo. V tem pogledu so bile medijske organizacije preprosto transparentne, pasivne služabnice ljudi, ki nazorno prikazujejo zanikanje potrebe po kakršnem koli drugačnem (drugem) medijskem sistemu (povzeto po: Cf. J. Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, op. cit., str. 265).

¹⁵⁴ Ibid., str. 363.

poznavanje struktur in s tem lastni medijski diskurz. Hkrati naj bi svobodni in skupnostni mediji zagotavljali pomen kulturnega izraza in civilne razprave, ki jo javni in komercialni mediji pogosto ignorirajo.

II. B) Namembnost svobodnih in skupnostnih medijev

V luči prejšnjega podpoglavja naj nadaljujem z razmišljanjem in konkretiziram: v Italiji, natančneje v Bozenu, od leta 1982 deluje Radio Tandem,¹⁵⁵ ki je del združenja *Popolare Network*. To je neodvisno združenje 24 radijskih postaj. Radio Tandem je v začetku deloval kot dvojezični radio, danes deluje v petih jezikih, med drugim tudi v arabščini in albanščini. V prihodnosti pa si želijo še večjo multilingvističnost. Iniciativa tamkaj živečih manjšin želi svojim ponuditi lastne vsebine, v lastnem jeziku; svoj lastni kulturni izraz skozi lastne civilne razprave. Primer izredno uspešne manjšinske civilne iniciative je prav tako danska *Migrant TV* ali v izvorniku *Indvandrer TV*,¹⁵⁶ kjer program prav tako ustvarjajo predstavniki posameznih manjšin v lastnem jeziku z danskimi podnapisi. Tako civilna manjšinska iniciativa poskrbi, da jo razume lastna in širša javnost. S tem se manjša ksenofobija in večja tolerantnost do drugačnosti.

Skupnostni mediji kot del svobodnih pa seveda ne predstavljajo samo civilne iniciative manjšin, temveč tudi pravico in možnost do komuniciranja. Kar v praksi pomeni, da imajo državljani in skupnosti omogočen prosti dostop do informacij. Tistih, ki jih producirajo globalni mediji, in tudi tistih, ki jih producirajo svobodni mediji. Potreba po zadnjih se kaže za izredno pomembno. V nekaterih državah, na primer Poljski, Romuniji, Estoniji, tudi na Češkem, tovrstnih medijev sploh ni, zato tudi ne prostega pretoka informacij. Radijske in televizijske postaje, spletne strani, tiskani mediji in tudi kulturni projekti so v mnogih državah ogroženi, utišani, zanikani, mnogim medijem je vlada ali mestna oziroma tuja korporacija odvzela dovoljenja in frekvence. Zaradi političnih razlogov je zavrnjeno ali ustavljeno

---

¹⁵⁵ Glej www.radiotandem.it.

¹⁵⁶ Glej www.indvandrer.tv.

sofinanciranje, prav tako pa je kritično mnenje proti lokalni politični strukturi še zmeraj precej cenzurirano. Naj se navežem na Kanal 103, katerega frekvenca je bila že trikrat odvzeta. Zoran Ivanov, prvi odgovorni urednik Kanala 103, se spominja:

»Kanal 103 je začel na divje, saj v tem času še ni bilo nikakršnih zakonov. Tudi kasneje Kanala 103 nikakor niso hoteli nikamor uvrstiti. Zmeraj je bil vsem v napoto in ta vojna traja še danes. Nenehno sem moral braniti ljudi Kanala 103 pred generalnim direktorjem, pazniki itn. Že takrat, leta 1993, so hoteli zadati udarec radiu, saj so formirali novo ekipo, ki naj bi prevzela Kanal 103. Za radio bi to pomenilo ali popolno preobrazbo, na čelu z novo strukturo ljudi, ali pa njegovo zaprtje. Težava je ta, da frekvenca ni bila registrirana v popisu frekvenc javne MRTV. Frekvenca preprosto ni obstajala in še zmeraj ne obstaja, zato so jo leta 2003 in 2004 želeli ponovno odvzeti.«

Tukaj naj se navežem na ključni moment iz poslednje ukinitve Kanala 103 leta 2004. Po pričevanju mojih intervjuvancev je Kanal 103 prejel enormno podporo od medijev in tudi politikov. Naj se ponovno navežem na enega izmed mojih sogovornikov:

»Sredi oddaje o zaprtju, na televizijskem Kanalu 5, so se oglašale tudi politične osebnosti, ki so Kanal 103 podprle, rekoč, da se ta frekvenca nikakor ne sme odvzeti, ter da bodo storili vse, da se Kanal 103 vrne. In dejansko se tudi je, kar pomeni, da je politični dejavnik odigral pomembno vlogo.«

Zanimivo je tudi dejstvo, da je »teden dni za predvajanjem oddaja skrivnostno izginila iz urednikovega arhiva, njegova soproga pa je od MRTV prejela odpoved«, priča eden izmed udeležencev oddaje.

V kakšnem političnem primežu, politični igri se torej nahaja Kanal 103? Na eni strani imamo politike(o), ki formalnopravno statusa Kanala 103 ne želi(jo) urediti, na drugi strani pa ti politiki, ko jim gre za vplivnost in moč, brez vseh zadržkov Kanal 103 podpirajo. Če parafraziram, gre za popolno aporijo političnega vedenja in moči. Komu torej dejansko služi Kanal 103? Namernim igram politike, krpanju lukenj ali preprostemu delovanju medija, ki ga je tu in tam treba utišati, pretresti?

Kanal 103 sicer lahko javno izraža mnenja, poglede, se politično aktivira, družbeno kritizira, a je zato nemudoma kaznovan s popolnim izbrisom svoje participacije. To so vprašanja in razmišljanja, ki si jih na tem mestu vsekakor velja zastaviti. Lahko bi dejala, da politika na vsej črti krši in ignorira svoje poslanstvo ter svoje legislativne (medijske) zakone oziroma participacijo »za vse«. Ali povedano drugače; ugotavljam, da »obstaja demokratična ureditev samo toliko časa, dokler so demokratična država in njeni državljani pripravljeni in sposobni, da s svojim delovanjem udeležujejo in preverjajo demokracijo kot vladavino brezpogojnih in univerzalno veljavnih načel, ki urejajo življenje enakopravnih in svobodnih posameznikov«. ¹⁵⁷

II. C) Zakaj svobodnih in skupnostnih medijev NI znotraj medijskih raziskav in teorij?

Že prej sem nakazala, da nam bo paradigma alternative pomagala vzpostaviti razumevanje pojma svobodnih in skupnostnih medijev. Kakor ugotavlja Rennijeva, »so skupnostni mediji doživeli presenetljivo malo teoretične pozornosti, celo znotraj študij množičnih medijev«. ¹⁵⁸ Rennijeva prav tako ugotavlja, da se »akademska dela o skupnostnih medijih ne nanašajo zmeraj na 'skupnostne medije' – bolj pogosto rabljena so pojmovanja 'alternativni', 'radikalni' ter 'državlanski' ('civic') mediji«. ¹⁵⁹ Vendar pa je neizogibno dejstvo, da »so se skupnostni mediji znova in znova dokazali, v tem prostoru ostajajo, ter zahtevajo, da se jih resno obravnava.« ¹⁶⁰ Kar ne nazadnje nakazuje tudi evropska direktiva Sveta Evrope v svojem priporočilu (*Rec (2007)2, IV*), ko pravi, da so napotitve znanstvenih raziskav sprejele naslednjo deklaracijo, ki bi jo morale spoštovati vse članice Evropske unije:

---

¹⁵⁷ Cf. R. Riha, *Demokracija za vsako rabo*, op. cit., str. 187.

¹⁵⁸ Cf. E. Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, op. cit., str. 16.

¹⁵⁹ *Ibid.*, str. 17.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 12.

»1. Države članice naj bi podpirale znanstvene raziskave in študije medijske koncentracije in pluralizma in naj bi o teh zadevah promovirale javne razprave. Še zlasti pa naj bi se posebna pozornost namenjala učinkom medijske koncentracije v raznolikosti medijskih vsebin, pri čemer naj se zagotavlja uravnoteženost med zabavnimi programi, informativnimi programi ter programi, ki na eni strani zagotavljajo javno razpravo, na drugi pa prispevnost medijev k interkulturnemu dialogu.

2. Države članice naj bi podpirale mednarodne raziskave, ki se osredotočajo na mednarodno medijsko koncentracijo in njihov vpliv na različne vidike medijskega pluralizma.«¹⁶¹

Nemalokrat se svobodnim in skupnostnim medijem znotraj medijskega trga in današnje, potrošniško naravnane družbe, očita, da niso dovolj poslušljivi in da s svojimi programi (programskimi vsebinami) ne dosežajo ustreznih »ratingov«, uporabnikov ter zaradi tega niso »ekonomsko in medijsko primerljivi«. Na tem mestu se velja dotakniti dejanskega vzorčenja množičnih medijskih raziskav; na zasebni in tudi na akademski ravni, ki posameznim medijskim institucijam (naročnikom oziroma lastnikom) vsak mesec dostavljajo za njih relevantne podatke, na podlagi katerih posamezni oglaševalci in država vsako leto dodeljujejo proračunska sredstva in ocenjujejo vplivnost medijev. Pri tem je treba opozoriti na dejstvo, da »večina uporabniških raziskav, še zlasti sedanjih, splošni javnosti ni dostopna, temveč gre za marketinško komoditeto, rezervirano striktno za domenjena podjetja.«¹⁶²

---

¹⁶¹ Glej priporočilo Rec (2007)2 – *Recommendation of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and diversity of media content*. Sprejeto na ministrskem odboru 31. 1. 2007, na 985. srečanju ministrskih zastopnikov. Za podrobnosti glej <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1089699&BackColorInternet=9999CC&Back>

¹⁶² John D. H. Downing, *Audiences and reader of alternative media: the absent lure of the virtually unknown* v *Media, Culture and Society*, Vol. 25., Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2003, str. 633.

Slovenija, kot primer navajam Radio Marš in njegovo financiranje iz Sklada za medije, ni nobena izjema. Podatki, pridobljeni po takšnih korporacijskih pogodbah in metodologijah, so za obstoj svobodnih in skupnostnih medijev mnogokrat pogubni. John Downing ugotavlja: »Gre za pomembno intelektualno in etično svarilo o tem, kako se na akademski ravni obravnava njihova vloga. Poudariti je treba, da je »stopnja reflektivne samokritike, s katero naj bi akademski raziskovalci razvili in spoštovali svoje metode, vzdrževanje alternativnih medijskih rab, ki so predmet njihovega raziskovanja, vprašljiva.«¹⁶³ Kajti »komercialno naravnane raziskovalne študije in večina njihovih akademskih duplikatov so radikalno drugačne od sveta alternativnih medijev. Strast po *mikavnosti* z medijskimi uporabniki je [pri alternativnih medijih, op. M. P.] vsekakor odsotna, še več, substanca komercialnih medijskih vsebin je tendenciozno zelo drugačna.«¹⁶⁴ Nadalje, pri obravnavi te problematike po Downingu prav tako »ne moremo mimo opombe o metodološki previdnosti: jezik in estetika alternativnih medijev lahko predstavljajo bolj zapletena vprašanja, kot pa jih predlagajo površinske primerjave s komercialnimi medijskimi estetikami.«¹⁶⁵

Na podlagi teh ugotovitev zatorej lahko s precejšnjo zaskrbljenostjo zastavimo vprašanje, kako lahko znotraj korporativno potrošniško nastrojene družbe svobodni in skupnosti mediji sploh pridejo do relevantnih in dokazljivih podatkov, ko pa jim je že v sami metodološki instanci onemogočena možnost enakopravne participacije in interpretacije? Odgovora na to vprašanje zagotovo ni mogoče podati, saj je svobodne in skupnostne medije ter njihov izvor treba konkretno in precizno analizirati, pri čemer je treba upoštevati njihovo namembnost, medijsko kreativnost in družbeno okolje, v katerem nastajajo in delujejo. James Hamilton o tem zapiše: »Težav postopka komercializiranja ne moremo iskati zgolj v pritisku adaptiranja

---

¹⁶³ Ibid., str. 628–629.

¹⁶⁴ Ibid., str. 634.

¹⁶⁵ Ibid., str. 628.

komercialnih, profesionaliziranih načinov produkcije, temveč tudi v predpisanih, nenehnih karakterističnih nizih družbenih relacij, ki jih uresničujejo in vzdržujejo določene kulturne organizacije.«¹⁶⁶

II. D) Pomembnost svobodnih in skupnostnih medijev

V slovenskem medijskem prostoru se še kako rado razpravlja o programih s statusom posebnega pomena, ki je do jeseni 2007 pripadal tudi Mariborskemu radiu Študent, a mu, gledano vsaj s finančnega vidika, ta status ni prinašal kaj dosti bonitet.¹⁶⁷ V Makedoniji imajo mediji, po Zakonu o radiodifuziji, naslednje statuse: lahko so javno podjetje, trgovsko radiodifuzno društvo ali neprofitna radiodifuzna ustanova (člen 7).¹⁶⁸ To je prvič, da ima Makedonija v svoji radiodifuzni regulativi predviden tudi neprofitni sektor, pri čemer za ta sektor lahko zaprosijo izobraževalne, kulturne in druge ustanove in združenja, pri tem pa morajo zadovoljiti potrebe določenih ciljnih skupin (člen 10).¹⁶⁹ Ob tem je zanimiva primerjava, kaj status posebnega pomena prinaša neodvisnim radijskim postajam v nam bližnji Avstriji ali Nemčiji. Za primer navajam status skupnostnega Radia Z iz Nürnberga in Radia Corax iz mesta Halle Salle.¹⁷⁰ V svoji organizacijski in vsebinski definiciji skupnostni radio pomeni možnost, ki je dana predstavnikom posamezne skupnosti, naj bodo to nacionalne manjšine, marginalne družbene skupine, predstavniki civilne družbe itn., da se naučijo osnovnih pravil radijskega oz. televizijskega ali časopisnega novinarskega delovanja in ga nato sami svobodno ustvarjajo. V smislu financiranja pa delovanje takšnega medija pomeni visoko

---

¹⁶⁶ Cf. J. Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, op. cit., str. 363.

¹⁶⁷ Za podrobnosti o statusu posebnega pomena glej II. Del E) *Zakon o medijih ter njegova skrb za svobodne in skupnostne medije v Sloveniji*.

¹⁶⁸ Vesna Šopar, *Analiza na programskata struktura na javnite radiodifuzni pretprijatija na lokalno nivo*, zasedanje Sveta za radiodifuzijo, Makedonija, dne 19. 5. Analiza je bila opravljena za potrebe transformiranja lokalnih javnih radiodifuzerjev, Skopje 2006.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Glej <http://www.radio-z.net/> in <http://cms.radiocorax.de/index.php>.

stopnjo razumevanja države in državljanov, ki tovrstno medijsko pluralnost podpirajo s finančnimi injekcijami in razpisnimi projekti. Kar v praksi pomeni, da imata omenjena nemška skupnostna radia registriranih rednih dva tisoč poslušalcev oziroma članov, ki na leto plačujejo od 20 do 30 evrov, zato ker želijo in potrebujejo tovrstne medije.¹⁷¹ Finančna podpora poslušalcev je seveda znatno premajhna za njihov obstoj, pomeni pa dovolj sredstev, da medija lahko pokrijeta obratovalne stroške. Vzpodbudna je že sama ideja, da je civilna družba oziroma meščani pripravljene plačevati neke vrste naročnino, ki pripomore k neodvisnosti medija, kar govori tudi o zaželenosti takšnih medijev v tamkajšnji družbi. Česa takega si lahko v Sloveniji, prav tako pa tudi v Makedoniji, za zdaj le želimo.

Naslednja kategorija, ki mediju lahko prinese status posebnega pomena v Sloveniji, je študentski radio. Slovenski zakon o medijih definira študentski program posebnega pomena kot program, katerega »programske vsebine ustvarjajo in razširjajo večinoma študentje in so pretežno namenjene študentski javnosti«,¹⁷² in ki zagotavlja 30 odstotkov lastne produkcije kulturnih, študentskih, informativnih ipd. vsebin, katerih namen je »obveščanje ter zadovoljevanje izobraževalnih, znanstvenih, strokovnih, umetniških, kulturnih in drugih potreb študentske in širše javnosti«. ¹⁷³ Študentski (mediji) radii pa v Nemčiji, ZDA ali drugod po Evropi pomenijo predvsem možnost za pridobivanje medijske prakse za študente novinarstva in medijskih komunikacij in največkrat delujejo v okviru tamkajšnjih univerz. Gre za tako imenovane campus radie, katerih financer je matična univerza, ustvarjajo pa se predvsem vsebine, namenjene pretežno študentom in študentski problematiki. To bi npr. lahko ustvarjali v okviru študija novinarstva na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani ter študijskega programa medijske komunikacije v Mariboru, če bi slovenski zakon o medijih razlikoval med skupnostnimi oziroma svobodnimi (free ali freie) ter študentskimi mediji, ter omogočal transparentne

---

¹⁷¹ Glej tudi primere v ZDA in v Avstraliji (Community media).

¹⁷² Glej ZMed, 80. člen.

¹⁷³ Ibid.

oblike njihovega financiranja. Slovenski zakon o medijih sicer dopušča tudi tako imenovane nepridobitne medije, ki bi jih prav tako lahko razumeli kot obliko skupnostnega medija. A tu se ponovno zatakne pri klasifikaciji zaposlenih. Svobodnih in skupnostnih medijev namreč ne ustvarjajo pretežno študentje, temveč nekaj redno zaposlenih ljudi in veliko število entuziastov, ki za svoje delo prejmejo le manjšo finančno nagrado. Primer takšnega radia je radio Fro¹⁷⁴ iz Avstrije, ki temelji na pestrosti, neodvisnosti in nekomercialnosti. Oba slovenska »primerljiva« (Radio Študent in Radio Marš) radijska programa se torej gibljeta nekje vmes med študentskim in skupnostnim programom, prav tako tudi Kanal 103 v Skopju, in tako pomenijo vzorec obeh konceptov.

Ko razpravljamo o družbeni odgovornosti v svobodnih in skupnostnih medijih, je treba osvetliti še en vidik. Namreč res je, da v navedenih primerih tovrstnih medijev v nam sorodnih državah znotraj Evropske unije programski ustvarjalci v večini ne prejemajo honorarjev in medijski program ustvarjajo brezplačno, na prostovoljni bazi. Pomembna je namreč odločitev, zakaj to počno. Eden izmed razlogov je zagotovo večja civilna iniciativa in ozaveščenost civilne družbe, javnosti, kot pa je to primer v nekdanjih postsocialističnih državah. Drugo pomembno dejstvo pa je prepoznavnost pomembnosti prostovoljstva v zahodnih državah. Te namreč medijem, ki imajo določeno število prostovoljcev, priznajo posebne davčne olajšave za dobro družbe. Še več, v Avstriji, Nemčiji, Irskem itn. lahko najdemo primere, ko so ustvarjalci tovrstnih programov v rednem delovnem razmerju drugje, v svojem prostem času pa dodatno kreirajo še medijske vsebine na svobodnih in skupnostnih medijih. Pomembno je to, da jim delodajalec njihovo prostovoljno angažiranost znotraj avtorske pogodbe prizna kot boniteto. Tudi v tem primeru sta Slovenija in Makedonija kot državi še daleč od takšne družbene odgovornosti. In nadalje, v zahodnih tovrstnih medijih se nikjer ne najde postsocialistična hierarhična ureditev direktor in odgovorni urednik, temveč obstaja zgolj svet medija. Ti mediji so po navadi registrirani kot zavodi, v svetu medija pa

---

¹⁷⁴ Glej <http://www.fro.at/>.

skoraj praviloma sedijo predstavniki javnosti, programski koordinator, predstavniki sodelavcev, kulturni menedžer ter dva ali več usposobljenih ljudi za zbiranje sredstev po javnih razpisih (domačih in tujih). Svet medija »upravlja« medij in svetniki prejema tudi določene honorarje. Če bi se svobodni in skupnostni mediji po tem principu organizirali tudi v slovenskem prostoru, potem danes ne bi imeli zgodb »načelnega oportunizma« znotraj Radia Študent in Radia Marš. Seveda pa bi v prvi fazi za takšno ureditev bila potrebna temeljita sprememba in dopolnitve zakona o medijih ter analiza sedemnajstletne »demokratske« parlamentarne ureditve, kar pa se seveda v bližnji prihodnosti ne bo zgodilo. Pomembno se je zavedati očitnega dejstva, da svobodni in skupnostni mediji »zahodno« od nas delujejo veliko bolj transparentno, so ozaveščeni o možnostih pridobivanja sredstev in se tega tudi ne sramujejo ter so tako tudi dejansko lahko bolj neodvisni od javnih in komercialnih medijev, zlasti pa od države in njenega vpliva.

Tukaj se navezujem na Jožeta Vogrinca, ko pravi, »da sta kontekst in okvir globalna: globalni kapitalizem, globalna akumulacija kapitala in globalna koncentracija kapitala. Gre za neoliberalistični kontekst razmerja med državo in kapitalom, kjer politični razred v razvitih državah nasploh, v Evropi in Sloveniji pa posebej, vidi funkcijo lastne države kot služenje kapitalu, se pravi kot olajševanje pogojev akumulacije.«¹⁷⁵ Politične elite poskušajo medije uporabiti za svoje politične namene, v istem času pa so mediji in politične elite usmerjeni proti maksimizaciji dobička, saj je kapitalistična tržna ekonomija videna kot edini možni način za legitimizacijo političnih sprememb. Deregulativna medijska retorika neoliberalizma takšno stanje zagovarja na način, da so mediji paralelni strankarskemu političnemu pluralizmu in parlamentarni demokraciji, ter da se demokratične zahteve po več komunikacijskih kanalih in medijih lahko srečajo le pod pogoji trga. Medijske razprave tako zgolj reflektirajo ključna nasprotja generalnega projekta politične demokratizacije slovenske družbe. V zahodnih

---

¹⁷⁵ Jože Vogrinc, *Medijska politika kot demokracija*, Ljubljana 2007; 16. 1. 2008 dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/29/drzava/>.

državah pa je, v okviru politike reorganizacije komunikacijske sfere bilo predlaganih že veliko idej, ki pa nekako ne najdejo skupnega konsenza in dialoga.

Določeni segmenti medijske družbe kljub vsej politizaciji delujejo v dobro družbe, kar nakazuje naslednji primer. Da so »novi psi čuvaji« v današnjem medijskem svetu še kako prisotni, nam nakazuje knjiga Sergeja Halimija z naslovom *Novi psi čuvaji*.¹⁷⁶ Navajam »psa čuvaja«, kakršni sta nevladni organizaciji Campaign for Press and Broadcasting Freedom v Londonu in MediaWise v Bristolu.¹⁷⁷ MediaWise¹⁷⁸ je organizacija, ki se ne ukvarja samo s problematiko manjšin, etničnih skupin in njihove podobe v medijih, temveč organizira tudi številne delavnice za novinarje, otroke in mladostnike ter širšo javnost o percepciji medijev in posledic, ki jih slabo zapisana novinarska zgodba lahko ima. Njihov glavni pristop svetovanja, posredovanja informacij, raziskav, izdanih publikacij in delavnic temelji na etičnih vrlinah v novinarstvu, ki jih je po besedah direktorja Mika Jempsona iz leta v leto manj. Naj konkretiziram: v angleškem *Daily Expressu* so pred kratkim objavili zgodbo o Romih, ki se je izkazala za popolnoma lažno. Na prvi strani omenjenega časopisa so zapisali, da v Anglijo prihaja 1,6 milijona Romov, ki si želijo boljšega življenja. Ne samo to, приход Romov in drugih emigrantov so označili kot grožnjo, ki bo Anglijo dobesedno preplavila in onemogočila nadaljnje zaposlovanje Angležev. Ko so na MediaWisu intervjuvali Roma iz naslovnice, so ugotovili, da ta s svojo družino nikoli ni imel namena zapustiti rodne Slovaške. Analizo lažnega članka so kasneje želeli objaviti v *Guardianu*, vendar pa zaradi groženj *Daily Expressa* – s tožbo vpleteni romski

---

¹⁷⁶ Serge Halimi, *Novi psi čuvaji*, Knjižna zbirka Mediakcije, Založba Maska in Mirovni inštitut, Ljubljana 2003.

¹⁷⁷ Ta odsek je bil objavljen v *Medijski preži*, številka 25-26, ur. Brankica Petković, maj 2006, str. 80, kot posledica študijskega in raziskovalnega obiska v Londonu in Bristolu januarja 2006. Za podrobnosti glej <http://mediawatch.mirovni-institut.si>.

¹⁷⁸ MediaWise (nekoč PressWise) je neodvisna organizacija, ki so jo leta 1993 ustanovile »žrtve medijskih zlorab«, podprli so jih zaskrbljeni novinarji, medijski odvetniki in britanski politiki. Delujejo po principu, da je novinarska svoboda v imenu javnosti odgovornost novinarjev in da ima javnost pravico vedeti, ko in kdaj mediji objavijo neresnično informacijo. Za podrobnosti glej <http://www.mediawise.org.uk>.

družini, dejanska resnica nikoli ni prišla na dan. Na tem mestu si velja zastaviti vprašanje; koliko tovrstnih zgodb morda preberemo v slovenskih medijih, pa za njihovo verodostojnost sploh ne vemo? Direktor MediaWisa je opozoril na pomanjkljivosti uspešnosti delovanja Pritožne komisije za tisk (Press Complaints Commission; www.pcc.org.uk). Namreč raziskave MediaWisa iz leta 2004 kažejo na mnoga nerazumevanja pritožb bralcev, ki v večini nikoli niso prišla do novinarjev, temveč so ostala v predalih urednikov. Zato je eno izmed priporočil MediaWisa Pritožni komisiji za tisk obravnavanje določenih primerov pritožb na direktni relaciji novinar – prizadeti, brez prisotnosti urednika, vendar pa ob prisotnosti nevtralne osebe (stranke).¹⁷⁹ Mike Jempson prav tako opozarja na nefleksibilnost Pritožne komisije za tisk in prenekatero lastniško povezavo upraviteljev pritožne komisije z medijsko industrijo in vladajočo politično strukturo. Primer zadnjega je nekdanji direktor Guy Black – za direktorsko mesto PCC ga je imenoval bivši direktor in njegov partner Mark Bolland leta 1996. Leta, ko je Bolland postal svetovalec za stike z javnostjo princu Charlesu. Naključje? Zagotovo ne.

Drugi primer uspešnega razkrinkanja lažne zgodbe sega v leto 2004, objavljene v *Sunday Mirrorju*. Zgodba je trdila, da v Črni gori mladi krščanski prostovoljec preprodajal otroke. Na MediaWise se je obrnil danski novinar, vedoč, da je zapisana zgodba čista izmišljotina. Skupaj s pravno pomočjo je MediaWisu uspelo od časnika *Sunday Mirror* iztržiti in po krivem obtoženemu plačati 40.000 funtov odškodnine. Razkrinkana zgodba je imela mednarodno težo, saj so nadaljnje preiskave razkrile, da je preprodaja otrok znotraj Črne gore dejansko zelo razširjena, vendar so vanjo precej vključene enote Združenih narodov. Kljub uspešnosti razkrinkanja resnice je škoda za po krivem obtoženega prostovoljca nepopravljiva, saj je bila zgodba objavljena na več kakor sto spletnih straneh in jo je bilo skorajda nemogoče popraviti. Prostovoljca tako še danes ogrožajo

---

¹⁷⁹ Povzeto po: Mike Jempson and Rich Cookson (Ed.), *Satisfaction Guaranteed? Press complaints system under scrutiny*, Published by MediaWise, Bristol 2004, str. 33–34.

klevetanja. Žalostno dejstvo pa je, da se je v času, ko je obtoženega hudodelstva v Črni gori čakala obsodba, angleška skupina za svobodo v novinarstvu na vso moč trudila prikazati resničnost zgodbe lažno pišočega novinarja. Poleg tovrstnih razkrinkanj lažnih novinarskih zgodb vodi MediaWise še nekaj izjemnih projektov. Eden izmed njih je direktorat za izgnane novinarje.¹⁸⁰ Gre za strašljive pripovedi novinarjev, ki so zaradi svojega opravljanja dela bili primorani zapustiti družino, državo, poklic in se prilagoditi življenju s življenjskimi razmerami in praktično nemogočimi finančnimi resursi. Namen direktorata, kar velja dati v razmislek tudi slovenskim medijskim urednikom tiskanih in elektronskih medijev, je aktivno zaposlovanje in omogočanje opravljanja svojega poklica novinarjem, ki so prav zaradi korektno in vestno opravljenega dela bili izgnani in porinjani na rob svojega življenja. Sicer pa, kdo v Sloveniji sploh vodi in ima evidenco o tovrstnih primerih? Kam in na koga se lahko izgnani novinarji obrnejo? Vprašanja, s katerimi bi se zlasti morali ukvarjati na ministrstvu za kulturo, direktoratu za medije.

II. E) Zakon o medijih ter njegova skrb za svobodne in skupnostne medije v Sloveniji

Zaradi lažjega razumevanja stigmatiziranja in eliminiranja svobodnih in skupnostnih medijev na zakonodajni ravni se vračam v slovenski prostor, ki za razliko od Makedonije ima zakon o medijih. Vlada je v letu 2006, ob spreminjanju in dopolnitvah zakona o medijih za večjo pluralizacijo medijev, ustanovila Sklad za zagotavljanje pluralnosti in raznolikosti medijev (v nadaljevanju Sklad za medije), ki naj bi pripomogel pri vzdrževanju in promoviranju javnega interesa na področju medijev. Navajam 4. člen Zakona o medijih, ki vzpostavlja določila za javni interes na področju medijev.

Republika Slovenija podpira medije pri ustvarjanju in razširjanju programskih vsebin, ki so pomembne:

---

¹⁸⁰ Za podrobnosti glej: www.ramproject.org.uk/directory.

- za uresničevanje pravice državljanov oziroma državljanek Republike Slovenije, Slovencev po svetu, pripadnikov oziroma pripadnic slovenskih narodnih manjšin v Italiji, Avstriji in Madžarski, italijanske in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji ter romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, do javnega obveščanja in do obveščenosti;
- za zagotavljanje pluralnosti in raznolikosti medijev;
- za ohranjanje slovenske nacionalne in kulturne identitete;
- za vzpodbujanje kulturne ustvarjalnosti na področju medijev;
- za kulturo javnega dialoga;
- za utrjevanje pravne in socialne države;
- za razvoj izobraževanja in znanosti.¹⁸¹

V skladu s proceduralnimi predpisi je ministrstvo za kulturo v letu 2006 pripravilo redni letni javni razpis za sofinanciranje medijev v letu 2006, za kar je ustanovilo tudi posebno komisijo,¹⁸² pod taktirko ministra za kulturo dr. Vaska Simonitija. Rezultati razpisa so bili presenetljivi, saj je največ sredstev, namenjenih medijem s statusom posebnega pomena prejela mariborska Tele 59, d. o. o. (Družba za avdio in vizualno komunikacijo), in sicer od skupnih 554 milijonov nekdanjih tolarjev (2 milijona evrov) kar 58 milijonov (242.000 evrov), medtem ko je zavod Mariborski radio Študent – MARŠ, kot tedaj edini s študentskim statusom posebnega pomena, prejel le 8 milijonov nekdanjih slovenskih tolarjev (33.000 evrov). Celo Radio Ognjišče, d. o. o., ki ima nepridobitni status posebnega pomena, je na razpisu prejel 22 milijonov nekdanjih tolarjev (91.000 evrov).¹⁸³ In glede na to, da »na območju Maribora obstaja in deluje tudi regionalni program javnega zavoda RTV Slovenija, je logično vprašanje, ki ga lahko zastavimo državi in državljanom, zakaj te vsebine

---

¹⁸¹ Zakon o medijih je dostopen na www.kultura.gov.si.

¹⁸² Glej Boris Vezjak, *Kdo so člani strokovne komisije?*, v: *Medijska preža*, št. 27, str. 10, ur. Brankica Petković, Ljubljana 2006, dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si>.

¹⁸³ Podatki so dostopni na ministrstvu za kulturo, www.kultura.gov.si, ter v 27. številki *Medijske preže*, ur. Brankica Petković, Ljubljana 2006, str. 6–7, dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si>.

plačujemo dvakrat. Če gledalci in gledalke plačujemo RTV-prispevek, ki pokriva tudi delovanje in ustvarjanje regionalnega programa v Mariboru, zakaj država še dodatno financira lokalni program, ki ga ustvarja zasebno podjetje? Glede na to, da je na tem razpisu država podprla delovanje večine radijskih in televizijskih programov, ali to pomeni, da imamo edinstveno medijsko pokrajino v Evropi, kjer razen javne službe (RTV SLO) obstaja še 40 RTV-programov, ki ustvarjajo programske vsebine javnega interesa?«¹⁸⁴ Kakšni so torej dejanski nameni Sklada za medije, njegove komisije in dejanska skrb države za medijsko pluralizacijo? Devetega februarja 2007 je ministrstvo za kulturo objavilo redni letni javni projektni razpis za sofinanciranje programskih vsebin medijev v letu 2007 (JPR21–MV–2007) v skupni vrednosti okoli milijarde tolarjev oziroma štirih milijonov evrov. Največ denarja je bilo tako namenjenega radijskim in televizijskim programom s statusom lokalnega, regionalnega, študentskega oziroma nepridobitnega radijskega ali televizijskega programa. Ponovno pa je evidentno, da je »med radijskimi in televizijskimi programi s statusom programa posebnega pomena tudi na razpisu za leto 2007 največ proračunskega denarja dobilo podjetje Tele 59, d. o. o., izdajatelj televizijskega programa RTS (215.951 evrov)«. ¹⁸⁵ Drugi segment je bila podpora projektom tehnične infrastrukture, tretji pa sofinanciranje programskih vsebin medijev. Razpis je bil končan 9. marca 2007. ¹⁸⁶

4. a-člen (11) Zakona o medijih pravi:

---

¹⁸⁴ Glej Sandra B. Hrvatini, *Po razpisu za subvencije medijem: uravnoteženi in komunikativni*, v: *Medijska preža*, št. 27, ur. Brankica Petković, Ljubljana 2006, str. 4–5, dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si>.

¹⁸⁵ Sandra Bašič - Hrvatini, Brankica Petković, *Pluralnost po meri politike*, Ljubljana 2007; 16. 1. 2008 dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/29/drzava/>.

¹⁸⁶ Glej www.kultura.gov.si, ter Petra Zemljič, *Mediji spet v bitko za evre: Objavljen nov razpis za sofinanciranje programskih vsebin medijev v letošnjem letu*, dnevnik Večer, 10. februar, Maribor 2007.

Pri obravnavanju sofinanciranja radijskih in televizijskih programov s statusom lokalnega, regionalnega, študentskega oziroma nepridobitnega radijskega ali televizijskega programa strokovna komisija upošteva naslednja merila:

- zagotavljanje rednega in objektivnega ter uravnoveženega predstavljanja političnega delovanja in stališč raznih organizacij in posameznikov, zlasti politične pozicije in opozicije;
- kakovost, izvirnost, komunikativnost in aktualnost avtorske obravnave;
- pomen projekta za razvoj posameznih regij, lokalnih skupnosti ali posebnih vsebin;
- pomen izvedbe v projektu predlaganih programskih vsebin za raznolik razvoj slovenske medijske krajine;
- pomen za uresničevanje pravice do javnega obveščanja in objektivne obveščenosti;
- nepridobitnost programa kot prednostno merilo;
- zagotavljanje večjega zaposlovanja ali sklepanja pogodbenih razmerij zaposlovanja novinarjev oziroma programskih delavcev, ki medij ustvarjajo;
- omogočanje uresničevanja pravice do javnega obveščanja in obveščenosti lokalnim in manjšinskim skupnostim in ali se razširja v manjšinskih jezikih;
- zagotavljanje upoštevanja načela kulturne raznolikosti, načela enakih možnosti spolov ter uveljavljanje strpnosti.

Če bi država dejansko želela poskrbeti za pestrost medijske krajine in medijsko raznolikost, pluralnost, enakopravnost posameznikov, bi pri razdeljevanju sredstev vsekakor morala natančneje upoštevati merila, ki jih navaja v 4. a-členu 11. odstavka Zakona o medijih,¹⁸⁷ pri čemer je pomembno, da zakon na prvo mesto postavlja prav »zagotavljanje rednega in objektivnega ter uravnoveženega predstavljanja političnega delovanja in stališč raznih organizacij in posameznikov, zlasti politične pozicije in opozicije« ter šele na predzadnje in zadnje mesto umešča

---

¹⁸⁷ Zakon o medijih je dostopen na www.kultura.gov.si

*»omogočanje uresničevanja pravice do javnega obveščanja in obveščenosti lokalnim in manjšinskim skupnostim in ali se razširja v manjšinskih jezikih, ter zagotavljanje upoštevanja načela kulturne raznolikosti, načela enakih možnosti spolov ter uveljavljanje strpnosti«.*¹⁸⁸

III. DEL: TERENSKA RAZISKAVA, INTERVJUJI IN ANALIZA

V letih 2005–2007 sem v Skopju v Makedoniji preživela skupno štiri mesece in opravila več kot dvajset intervjujev ter se v prvi fazi podrobneje seznanila z makedonsko medijsko zakonodajo in sfero javnosti. Kot opisuje medijska raziskovalka Dona Kolar - Panov:

»Makedonski mediji se v ničemer ne razlikujejo od medijev celotne jugovzhodne Evrope. Doživljali so transformacijo tega, kar je bilo v socialističnem sistemu, evforije ustvarjanja svobodnih in neodvisnih medijev ter pogostega financiranja mednarodnih institucij, na katere so se mediji naslanjali. Danes pa vsem zapoveduje tržišče. Mediji so na surovem trgu tekmovalnosti in mnogi med njimi se v tem položaju na žalost ne znajdejo. Še zmeraj vsi čakajo, da jim bo nekdo doniral sredstva za njihov obstanek. Ta enormna številka makedonskih medijev se spreminja iz dneva v dan. En dan se neki medij zapre, drugi dan se nov odpre. Vsi, ki so imeli najmanjšo možnost in ambicije za ustanovitev medija, so to lahko storili, s čimer naj bi se omogočil pluralizem in demokratizacija družbe. Ustvaril pa se je paradoks, saj je Makedonija država z dvamilijonskim prebivalstvom, ima pa več kakor 130 elektronskih medijev, kar je sicer dobro, če bi ti zakoni trga dejansko delovali in toliko prečistili te medije, da bi na trgu ostali in preživeli najboljši. To se seveda ni zgodilo in se ne dogaja. Makedonija se mora še mnogo naučiti in mislim, da čas, ko se bodo mediji v Makedoniji na podlagi kakovosti morali izkristalizirati, šele prihaja.«

Glavno težo magistrske naloge pomeni serija poglobljenih intervjujev z ustvarjalci in kreativci radijske postaje Kanal 103; tistimi, ko so leta 1991 s sodelovanjem in ustanovitvijo začeli, in tudi tistimi, ki ta medij kreirajo še danes. Intervjuje sem prav tako opravila z današnjimi medijskimi raziskovalci na univerzitetni ravni in na

---

¹⁸⁸ Ibid.

ravni medijskih inštitutov ter nekdanjimi ministri, nekdanjimi vplivnimi politiki iz finančnega in kulturno-medijskega teritorija, ki so v času nastajanja in vrhunca Kanala 103 bili na oblasti in tako rekoč sami krojili kulturno-medijsko politiko. Mnogi izmed njih so medijsko ali politično prisotni in aktivni še danes. Pri pripravi vzorca sem se odločila za obseg osrednjih ljudi makedonskega medijskega prostora, vključujoč novinarje, urednike, novinarsko društvo, medijske analitike in ustvarjalce radijskih vsebin Kanala 103.

Intervjuje sem opravila v neposrednem stiku z intervjuvanci, trajali pa so 45 minut do ene ure. Vsi intervjuji so bili opravljeni v nekdanjem, na območju nekdanje Jugoslavije skupnem srbsko-hrvaškem jeziku. Intervjuji so bili delno strukturirani in so pokrivali različne aspekte raziskovanja, kot na primer medijsko ozadje in minule politične vloge in participacijo v družbenem okolju, ter njihovo zgodovinsko participacijo. Kljub vsemu je bilo nekaj specifičnih vprašanj, katerih odgovori so pri intervjuvancih zahtevali improvizacijo na kraju samem.

Intervjuji so bili zasnovani tako, da sem si že vnaprej definirala želene sogovornike. Natančno sem jih izbrala na podlagi elementov, ki so bili pomembni za tovrstno raziskavo in diskurzivno analizo. Tukaj se sklicujem na Volčičevo, ko pravi, da nam pri diskurzivni analizi »pomaga Spurrjeva analiza (1993), ki predstavlja dominantne 'retorične načine', ki so zmeraj že del obstoječega, diskurzivnega univerzuma. Po Spurru so ti načini *nadzor*, *estetizacija*, *negacija* in *naturalizacija*. Njegova metoda omogoča razumevanje širših vidikov diskurzov, ne kot naravnih formacij, temveč kot delov večje, kompleksnejše realnosti. Analizirati diskurze pomeni predvsem analizirati načine njihove uporabe.«¹⁸⁹ V analizo so bili tako vključeni že omenjeni ustvarjalci radijske postaje Kanal 103, politiki, novinarji, medijski analitiki, uredniki in akademiki. Dodatno pa je metoda raziskovanja na kraju samem prav tako vključevala nagovarjanje posameznikov za intervju, ki sem jih spoznala med opravljanjem drugega intervjuja ali spraševanja

---

¹⁸⁹ Cf. Z. Volčič, *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*, op. cit., str. 56. Za celoten zgodovinski pregled o medijskih študijah glej prav to delo, str. 65–101.

intervjuvanca, kdo izmed kreatorjev medijsko-družbeno-političnega prostora, sedanjega in tudi nekdanjega, bi se bil še pripravljen pogovarjati z menoj.

V intervjujih sem postavljala tematska vprašanja:

- V čem je pomembnost Kanala 103?
- Kakšen je status Kanala 103 danes in nekoč?
- Kaj vam pomeni izraz svobodni in skupnostni medij?
- Vaš odnos do medijev generalno?
- Menite, da ima civilna družba možnost participiranja v makedonskih medijih danes?

Nadaljevala sem s podvprašanji, izhajajoč zmeraj tudi iz aktualne medijske politike in aktualnega vpliva svobodnih in skupnostnih medijev na raziskovalnem območju. Vprašanja so bila razdeljena po sklopih: prvi sklop se je nanašal na vse intervjuvance, drugi in tretji pa na specifično intervjuvanca. Vsak izmed teh zadnjih dveh sklopov je bil tako namenjen nekdanjim in sedanjim sodelavcem Kanala 103 ter pravnikom.¹⁹⁰ Vprašanja in nadaljnje konverzacije so se nanašali najprej na medijsko držo, nato družbeno (javno) in politično ter nazadnje na osebno držo. Intervjuvance sem osebno srečala le enkrat, v vnaprejšnjem telefonskem ali elektronskem razgovoru pa sem jim razložila raziskovalni projekt in poskušala vzpostaviti vez ali verodostojen odnos. Na srečanju sem jim zastavljala vprašanja, s katerimi jih prej nisem seznanila, kljub željam nekaterih, da bi vprašanja prejeli vnaprej, in posnela intervju. Intervjuji so bili opravljeni s posamezniki in so variirali glede formalnosti – nekateri so bili zelo formalni in niso puščali nikakršnega prostora za osebne refleksije, spet drugi so dopuščali tudi osebno refleksijo.

---

¹⁹⁰ Makedonija za razliko od večine evropskih držav nima zakona o medijih, ima zgolj zakon o radiodifuziji – zakon o oddajanju, na novo vpeljanem leta 2005 (glej www.srd.org.mk), zato je bilo smiselno analizirati tudi pravni in regulacijski vidik medijev v Makedoniji ter potencialni formalnopravni status Kanala 103 znotraj prihodnjega in potencialnega zakona o medijih.

V pogovorih sem se skušala izogibati »presojajočemu modelu« – ki je diskurzivna situacija, v kateri raziskovalci vzpodbujajo sogovornike k pripovedovanju izkušenj oziroma želijo prejeti in slišati natančno »določen« odgovor. Pokušala sem vzpostaviti bolj odprt model, ki pušča svobodo številnim pripovedim, pa tudi kritičnim refleksijam pripovedovanih izkušenj. Intervjuje sem prav tako razumela kot del mnogo večjega in širšega konteksta pripovedovanja, ki ne zajema le lastnih stališč, temveč podaja širšo, družbenonazorno noto in svoj smisel nujno ustvarja v kontekstu delovanja znotraj določene družbene skupine.

Kar zadeva slovensko raziskovanje na terenu, je bil sam pristop raziskovanja nekoliko drugačen (vprašanja so bila ista kot pri raziskovanju Kanala 103), zaradi dejstva, da je slovenska medijska zakonodaja bolj transparentna in ima daljše zgodovinsko obdobje kakor makedonska. Tudi arhivi, ustanovitveni in tudi programski, Radia Marš in Radia Študent niso v celoti izgubljeni, kakor je to pri Kanalu 103. Prav tako pa sem kot nekdanja odgovorna urednica Radia Marš mnogo za magistrsko nalogo relevantnih intervjujev opravila že v letih 2003–2005. Analiza intervjujev pa je bila prav tako diskurzivna. Raziskovalno delo na slovenskih tleh je bilo tako bolj komparativne narave, pri čemer sem se zlasti osredotočila na zakonodajne pomanjkljivosti in pomen samega ustroja Radia Marš in Radia Študent.

III. A) Intervjuji: delo na terenu

Ko govorim o Kanalu 103, je treba jasno poudariti, da gre za edinstveno radijsko postajo, katere program (signal) je mogoče slišati zgolj in le na območju glavnega makedonskega mesta Skopja. Če se navežem na mednarodno radijsko terminologijo, lahko rečem, da gre za »low power frequency« radijsko postajo, ki je situirana in deluje znotraj makedonske javne RTV-hiše MRTV. Gre za specifiko, saj večina svobodnih in skupnostnih medijev znotraj nekdanjega jugoslovanskega in evropskega prostora ne deluje pod okriljem javnih RTV-hiš. Radio Marš in Radio Študent pa oddajata v nekoliko širšem frekvenčnem oddajnem območju, saj je njun program mogoče slišati tudi zunaj Maribora in Ljubljane. Treba je

poudariti, da je Kanal 103 od strukturno-politične ureditve MRTV popolnoma neodvisna in samostojna radijska postaja. Radio Marš in Radio Študent pa imata prav tako neodvisno in samostojno uredniško ter vodstveno politiko. Morda se velja na začetku tega odseka ponovno navezati na Dono Kolar - Panov, ki konkretno opisuje trenutno makedonsko politično obarvano medijsko sceno:

»S pojavom satelitskih televizij se je tudi avditorij zelo razpršil. Lokalne televizijske postaje so kot samotni otoki. Preživljajo se iz dneva v dan. Z radijskimi postajami je drugače. Radiu je vendarle uspelo preživeti kljub televiziji in internetu. Danes je radio vseprisoten; lahko ga poslušate v avtu, v dvigalu, kjerkoli. Vsi ti številni radii v Makedoniji imajo poslušalce. Koliko, se žal ne ve. Vendar pa tudi za njih velja, da vsi nekako bolj životarijo na trgu. Radio ima tudi popolnoma drugo vlogo. Televizije so se odpirale z namenom vplivanja zlasti političnih strank. Lahko bi dejala, da je v Makedoniji tako: ena stranka, ena televizija. Radijske postaje so se bolj odpirale zaradi zanesenjakov, zlasti te male, lokalne. Vsaka takšna radijska postaja se pač preživlja na svoj najboljši način. Sicer pa je celotno medijsko situacijo v Makedoniji zelo težko oceniti. Sama opažam, da v zadnjih nekaj letih stagnira. Novi zakon za radiodifuzijo – zakon o oddajanju (vpeljan novembra 2005) pa ni prinesel konkretnih sprememb.«

Glavna stična točka vseh mojih intervjuvancev je neizmerna podpora Kanalu 103, Radiu Marš in Radiu Študent, kljub nekaterim pomislekom, ki jih bom v nadaljevanju tega poglavja podrobneje razdelala. Iz samih pogovorov in njihove analize pa je bilo mogoče razbrati pet ključnih dejavnikov, na katere so intervjuvanci opozorili:

1. vplivni in pomembnostni dejavnik – ugotavlja se, da vplivnost in pomembnost Kanala 103, Radia Marš in Radia Študent upadata. Vendar ne zaradi slabše kakovosti in namembnosti ter programske usmerjenosti, temveč zaradi velike medijske konkurence v makedonskem in slovenskem medijskem prostoru ter neurejenih formalnopравnih razmer Kanala 103 znotraj MRTV in delovanja medijske politike skozi zgodovino.

2. dejavnik nenehne (re)politizacije – politične struje o Kanalu 103 razpravljajo ob vsaki možni priložnosti, po drugi strani pa svoje zakonske obligacije do legalizacije in formalnopravnega obstoja Kanala 103 ne opravijo. To lahko rečem tudi za Radio Marš in Radio Študent, kjer niti eden od že veljavnih slovenskih medijskih zakonov ni poskrbel za natančno definicijo tovrstnih medijev, temveč jih je obravnaval zgolj pavšalno.¹⁹¹

3. dejavnik stigmatizacije in vprašljivosti obstoja – skozi petnajstletno zgodovino Kanala 103 se ta medij stigmatizira z opazkami, kakor pravi eden izmed mojih intervjuvancev, da znotraj te radijske postaje delujejo in ustvarjajo:

»narkomani, ki ne vedo, kaj delajo. Glasba ni primerna in treba je narediti komercialni radio, saj je čas tranzicije, demokracije, potrebne pa so tudi reklame. Te tendence so bile zmeraj prisotne, vendar je k sreči v Skopju zmeraj obstajala močna kritična, kreativna množica ljudi. Ko je bil leta 2004 ob odvzemu frekvence protestni koncert v parku, so prišli ljudje iz vse Makedonije. Na nas so zmeraj pritiskali, nikoli pa se nihče ni spraševal o vsebini, sporočilnosti medija, o načinu, s kakršnim smo komunicirali z občinstvom. Stigmatizacija je bila zmeraj primarne narave.«

4. dejavnik svobode in entuziazma (družbeno-kulturni dejavnik) – vsi sogovorniki se strinjajo, da so Radio Marš, Radio Študent in Kanal 103 mediji, kjer je od vsega začetka mogoče čutiti element svobodnega medijskega diskurza, »svežega duha«, kakor se je izrazil eden izmed mojih sogovornikov. Ustvarjalci lahko v eter povedo vse, dokler imajo za to tehtne argumente, prave besede in razloge. Svoboda pri ustvarjalcih ni omejena, čutijo pa se pritiski »od zunaj«. Kar zadeva entuziazem, velja omeniti, da vsi sodelavci Kanala 103 kreirajo vsebine na prostovoljni ravni. Obdobja, ko je ekipa prejemale minimalne honorarje, so bila redka. Sodelavci Radia Marš in Radia Študent sicer honorarje prejemajo, a so ti

---

¹⁹¹ Za analizo umeščenosti svobodnih in skupnostnih medijev znotraj medijskih raziskav, teorij in Zakona o medijih glej poglavji II. C) in II. D).

zgolj simbolične narave, bila pa so tudi obdobja, ko sodelavci obeh medijev honorarjev niso prejeli. Takole zanos entuziazma ubeseduje eden izmed že skorajda desetletnih sodelavcev:

»Za mene delo na radiu preprosto pomeni ljubezen in strast. To je naša patetična ljubezen do glasbe. Mislim, da smo vsi, ki delamo na Kanalu 103, tu iz istega razloga. Iz ljubezni do glasbe.«

Sodelavka druge generacije Kanala 103 pripoveduje:

»Kanal 103 je bil mesto, kjer se je vzpodbujala kreativnost. Na neki drugi način je bil to celo 'elitni' radio. Bilo zelo zanimivo, da je bil ta radio elitni, čeprav v njem ni bilo nič elitnega. Oprema je bila skorajda v celoti od doma, glasba je bila v glavnem naša (lastna) in honorarji so bili majhni. Ko sem začela, nisem imela pojma, da bo to tako poslušan in vpliven radio. Dejansko se je oblikoval neki odnos do glasbe, vzpostavile so se neke vrednote, definirali in profilirali so se določeni okusi. Ljudje so se skozi Kanal 103 glasbeno formirali.«

5. izobraževalni dejavnik – skozi pogovore so moji intervjuvanci poudarili tudi izobrazbeni dejavnik teh medijev, ki je pomemben še danes. Namreč skozi posamezne oddaje in program zaradi svoje specifične forme in podajanja vsebin poteka tudi edukativni proces, ki ga ponazarja moja sogovornica iz druge generacije Kanala 103:

»Ko si obrnil radijski gumb, si takoj vedel, da je to Kanal 103, ker je bila že sama glasba popolnoma drugačna. Celotno v domeni glasbe, ki sem jo sama predvajala. Zvrst te glasbe se je seveda predvajala tudi na drugih radijskih postajah, ampak gre za način, kako so se oddaje vodile, besedišče, ki se je uporabljalo, in pesmi se niso krajšale. Za mene je bilo šokantno, ko sem izvedela, da so ljudje mislili, da Claptonova pesem Layla traja le do piana in konec. Drugi radii imajo glasbo večinoma za to, da jim popolni program. Nihče se s to glasbo ne ukvarja, je ne plasira. Sama sem to vse zares razumela in videla kot edukacijo občinstva. In pomembno je, da občinstvo ve, da Layla ne traja tri minute, temveč sedem. Zaradi tega je ta radio izredno pomemben. Skratka, pomembno je, kako in kot kaj se ta alternativa definira. Kar na koncu koncev pomeni biti drugačen od množice, od vseh drugih. Gre preprosto za neko svobodo, ki ni odvisna od ničesar. Ni odvisna od prodaje albumov, temveč je odvisna le od tega, da nekdo želi deliti

svojo glasbo, svoje glasbeno znanje z drugimi ter to tudi raziskuje.«

Izrednega izobrazbenega pomena pa je tudi »špikerska« šola Radia Študent, ki vsako leto izuči vsaj šest celostno mikrofonsko in medijsko razgledanih ljudi, od katerih jih je kar nekaj zelo priznanih (npr. Jure Longyka, Simona Rakuša, Igor Vidmar, Marcel Štefančič jr. itn.).

III. B) Sinteza terenske raziskave

Dosedanje raziskovanje je pokazalo, da se svobodni in skupnostni mediji za obstoj bojujejo na več nivojih:

- za oblikovanje javnosti
- na formalnopravnem (politično prepoznavnem) nivoju
- na nivoju odpiranja možnosti politike

»Raziskovanje je treba začeti z opazovanjem tistih, ki imajo vpliv na signifikantne politične odločitve ter s proučevanjem, kako mediji, kultura in komunikacije vplivajo na regularne procese odločujočih.«¹⁹² Takšno medijsko raziskovanje bi v prihodnosti morda lahko omogočilo nov pristop in novo formiranje raziskovanja medijev, tudi svobodnih in skupnostnih, ter s tem reartikuliralo in vzpostavilo medijsko teorijo enaindvajsetega stoletja.

Dejstvo je, da svobodni in skupnostni mediji dosegajo bistveno manjši doseg občinstva zaradi svojih slabo dosegljivih radijskih frekvenc, ki jih podeljujejo državni organi (Agencija za pošto in elektronske komunikacije v Sloveniji, Svet za radiodifuzijo v Makedoniji),¹⁹³ ter da so znotraj korporativno nastrojenega medijskega sveta skorajda neopazni. Mnogi zaradi komercialnega pritiska trga tudi ne preživijo, namreč »usoda, ki jo delijo z mnogimi komercialnimi medijskimi

---

¹⁹² Cf. A. Davis, *Whither Mass Media and Power? Evidence for a Critical Elite Theory Alternative*, op. cit., str. 672.

¹⁹³ Za postopke pridobivanja frekvence glej Agencija za pošto in elektronske komunikacije <http://www.apek.si/> ter <http://www.srd.org.mk>.

projekti, je podkapitalizirana«. ¹⁹⁴ Poleg težav s pomanjkanjem finančnih sredstev pa svobodni in skupnostni mediji bijejo boj tudi pri vzpostavitvi kritične mase oziroma javnosti, da bi v prihodnje lahko dejansko reartikulirala javni in tudi politični prostor, ne glede na številnost oziroma manjšino te javnosti. Tako kot imajo države in njene elite moč, da vzpostavijo in vzpostavljajo svoje regulative, pravila igre, znotraj katerih so se svobodni in skupnostni mediji primorani bojevati oziroma životariti, se tako rekoč boriti za golo (pre)živetje, tako morajo prav te manjšine najti možnost in vzpostaviti svoje mehanizme znotraj neoliberalnega kapitalizma. Morda prav s poskušanjem novih in novih formacij svobodnih in skupnostnih medijev in tako omogočati vzpostavljanje participacije znotraj javne in politične sfere.

IV. DEL: PRIHODNOST SVOBODNIH IN SKUPNOSTNIH MEDIJEV

Ko preizprašujemo spremembe medijskega prostora, ne smemo pozabiti na čas in prostor enaindvajsetega stoletja. Živimo namreč v elektronskotehnološkem obdobju ali bolje rečeno v informacijski družbi, ¹⁹⁵ kjer je pravzaprav, če vzamemo za primer medije in njihove informacije, z informacijsko tehnologijo enaindvajsetega stoletja skorajda vse mogoče. Pravzaprav ta nova tehnologija hkrati pomeni priložnosti in grožnje. Nove oblike komunikacij lahko ponovno vzpostavijo kompozicijo in moč sporočila, ki ga v javnost pošljejo po različnih govornikih in mediatorjih. Po Monroe E. Priceu so »medijske strukture postavljene pred izziv ali sprejeti ali pa se upreti tem novim kapacitetam«, ¹⁹⁶ kot je na primer

---

¹⁹⁴ Cf. T. Harcup, *The unspoken – said; The journalism of alternative media*, op. cit., str. 370.

¹⁹⁵ Gre za široko rabljen termin, ki opisuje sodobno družbo in informacije v vseh možnih oblikah. Upravičenost tega predvidevanja izhaja iz navidezne odvisnosti bolj modernega življenja, materialno in tudi kulturno povezanega s produkcijo, vodenega in apliciranega z informacijo in delovanjem kompleksnih komunikacijskih združenj. Zdi se, da sta si sektorja informacijske in komunikacijske tehnologije pridobila prvorazredne vire premoženja v ekonomsko bolj razvitih državah (po: Denis McQuail, *McQuail's Mass Communication Theory*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2005, str. 558).

¹⁹⁶ Monroe E. Price, *Media and Sovereignty. The Global Information Revolution and Its Challenge to State Power*, The MIT Press, Cambridge, London 2002, str. 18.

internet. Kot primer navajam javne RTV-servise, kjer naj bi po evropskem dokumentu, *Direktivi o čezmejni televiziji*:¹⁹⁷ »regulatorji bili neodvisni od nacionalnih vlad, pa tudi od avdiovizualnih servisnih medijskih dobaviteljev. Le tako lahko mediji opravljajo svojo nalogo nedeljivo in transparentno in tako prispevajo k pluralizmu. Dobro sodelovanje med nacionalnimi regulativnimi oblastmi in Evropsko komisijo je nujno za zagotavljanje korektne (upo)rabe te direktive.«¹⁹⁸ V letu 2005 se je prav tako začela svetovna kampanja z naslovom *Javni servis za vse*, v odgovor na številne pritiske dejavnosti obstoječih javnih servisov, ki so bili in so še ogroženi v mnogih državah. Kar se dogaja v odnosu do javnih servisov v Evropi in s tem prav tako v Sloveniji, je povezano z idejo, da »naj bi oddajanje bilo privatno in ne javno«,¹⁹⁹ prav tako je po Priceu ta ideja »postala presenetljivo dominantna«.²⁰⁰

Naj se vrnem na raziskovalno področje svobodnih in skupnostnih medijev v dobi informacijske tehnologije, zlasti v dobi počasi vpeljevalne digitalizacije,²⁰¹ ki bo,

---

¹⁹⁷ Direktiva o čezmejni televiziji (The 'Television without Frontiers' Directive (89/552/EEC)) izhaja iz leta 1989 in je bila nazadnje izboljšana leta 1997. Kot rezultat odločitve Kulturnega in avdiovizualnega sveta 23. maja 2002 je direktivo podrobno pregledala komisija. 13. decembra 2005 je komisija predstavila njen osnutek (draft directive), izboljšujoč direktivo o čezmejni televiziji. Za podrobnosti glej <http://www.euractiv.com/en/infosociety/twf-television-frontiers/article-117550>.

Glej tudi Sandra B. Hrvatin, *V Sloveniji brez javne razprave o novi medijski direktivi*, Medijska preža, ur. Brankica Petković, št. 28, Mirovni inštitut, Ljubljana 2007, str. 21–22, ter Lenart J. Kučić, *Neznanke digitalne televizije*, Medijska preža, ur. Brankica Petković, št. 25–26, Mirovni inštitut, Ljubljana 2006, str. 39–40.

¹⁹⁸ Cf. Direktiva o čezmejni televiziji (The 'Television without Frontiers' Directive), op. cit., člen 47.

¹⁹⁹ Cf. M. E. Price, *Media and Sovereignty. The Global Information Revolution and Its Challenge to State Power*, op. cit., str. 16.

²⁰⁰ Ibid.

²⁰¹ V Sloveniji je projektna skupina, ki jo je 16. marca 2005 s sklepom imenoval minister za gospodarstvo mag. Andrej Vizjak, pripravila izhodišča predloga strategije Republike Slovenije za prehod z analogne na digitalno radiodifuzijo. Predlog strategije je bil dokončno usklajen in oblikovan na direktoratu za elektronske komunikacije; ministrstvu za gospodarstvo. Strategija prehoda temelji na akcijskem planu e-Europa 2005, Republika Slovenija pa je sprejela predlog Komisije, da se v vseh državah članicah določi začetek leta 2012 za končno ukinitvev analogne radiodifuzije. Strategija prehoda na digitalno radiodifuzijo predvideva osemkratno pokrivanje (osem

kar zadeva pluralnost medijskih vsebin, ponujala pestro izbiro in možnosti, saj naj bi prav *Pobuda I2010*, ki stavi na vizijo skupne in usklajene odstranitve omejitev glede uporabe spektra v vseh državah članicah, spodbudila odprto in konkurenčno gospodarstvo. Evropski državljani bi morali imeti s hitrejšim dostopom do nove tehnologije in nižjimi cenami komunikacij od tega neposredne koristi.«²⁰² Ali bo res tako, zlasti kar zadeva svobodne in skupnostne medije? Kar zadeva celotni prehod na digitalizacijo, se boj za frekvenčni digitalni spekter bije že znotraj Evropske unije in njene politične strategije, saj so opravljena javna posvetovanja skupine Evropske komisije za politiko radijskega spektra (v nadaljevanju RSPG) nakazala nekatere glavne ovire morebitnega hitrega prehoda z analogne na digitalno radiodifuzijo, pri čemer najbolj izstopa prva; »na političnem prizorišču v obliki odsotnosti političnih odločitev, kot je nacionalna ukinitvev analognega oddajanja, nepostavitvev rokov za ukinitvev analognega oddajanja in pomanjkanje evropske obravnave in politike, ter da so številne nove tehnologije in storitve odvisne od doseganja kritične mase uporabnikov na evropski ravni in postanejo privlačnejše s povečano postavljeno osnovno tehnologijo v Evropi«.²⁰³

In prav pri »političnem« problemu oziroma pri problemu možnosti politike, kot sem že nakazala v poglavju I.B), se zadeve zapletejo, kar je bilo jasno vidno tudi na mednarodni konferenci v Budimpešti z naslovom *Community Broadcasting Policy in Europe* maja 2007,²⁰⁴ kjer je avstrijska evropska poslanka Karin Resetarits²⁰⁵

---

enakovrednih omrežij) Republike Slovenije in tri območja (zahod, center in vzhod) ter temelji na medsebojni usklajenosti s sosednjimi državami. Za njeno izvajanje, usklajevanje in nadzor pa bosta skrbela ministrstvo za gospodarstvo – direktorat za elektronske komunikacije in Agencija za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije (povzeto po: *Strategiji Republike Slovenije za prehod z analogne na digitalno radiodifuzijo*, celoten dokument dostopen 7. 8. 2007 na http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecomms/doc/todays_framework/digital_broadcasting/switchover/si_s_mekicar_strategija_a_d_prehoda_12_1_sm_lektorirano.pdf). Strategijo je vlada RS sprejela februarja 2006.

²⁰² Cf. *Strategija Republike Slovenije za prehod z analogne na digitalno radiodifuzijo*, op. cit., str. 04, v nadaljevanju *SRSADR*).

²⁰³ Povzeto po: *ibid.*, str. 10–11.

²⁰⁴ Konferenco je organizirala Centralna evropska univerza (www.ceu.hu), Center za medijske in komunikacijske študije (CMCS).

jasno nakazala nerazumevanje pomembnosti svobodnih in skupnostnih medijev in njihovo morebitno prihodnost. Njena teza je namreč bila, da vidi možnost svobodnih in skupnostnih medijev zgolj s pomočjo internetnega medija, v našem primeru radia (internetni radio). Kar je sicer prav in dobro, a ključno vprašanje, ki se pojavlja, je, kakšne možnosti imajo potem države, ki še niso v Evropski uniji, če velja, da so številne nove tehnologije in storitve odvisne od doseganja kritične mase uporabnikov na evropski ravni in postanejo privlačnejše s povečano postavljenjo osnovno tehnologijo v Evropi kot navedeno že prej.²⁰⁶

To pomeni, da je celotna možnost za digitalizacijo v rokah Evropske unije,²⁰⁷ njenega kapitala in tehničnega razvoja. Skratka, v rokah kapitalističnih in političnih mogotcev, ne ozirajoč se na preostale pridružene članice in tiste, ki so še v čakalni listi, in njihovo tehnološko razvitost, na kar je v Budimpešti jasno opozorila ena izmed madžarskih radijskih aktivistk, ko je poudarila dejstvo, da večina ljudi na Madžarskem doma še zmeraj nima internetnega priključka oziroma možnosti dostopa do interneta. Kako vplivni bodo in kakšno možnost dostopnosti bodo potem takem imeli svobodni in skupnostni mediji, če naj bi služili manjšinam, marginaliziranim skupinam, etničnim skupinam, skratka tistim, ki so že a priori zatirani in omejeni glede možnosti medijskega komuniciranja, kot zapisano že v prejšnjih poglavjih, če bo njihova dostopnost tako rekoč nična oziroma zaradi tehnološke nerazvitosti sploh nemogoča? Če navedem še primer Makedonije, kjer

---

²⁰⁵ O delu poslanke glej na <http://www.europarl.europa.eu/members/expert/alphaOrder/view.do;jsessionid=7A143360806C3DF69027B5627D8ECEEE7.node2?id=28254&language=SL>.

²⁰⁶ Povzeto po: Cf. *SRSADR*, op. cit., str.11.
Kot primer navajam sosednjo Hrvaško, kjer »hrvaška vlada še ni sprejela uradnega dokumenta, ki bi opredelil uvajanje digitalne radiodifuzije, izklop analognega servisa ter podeljevanje licenc«. Cf. *SRSADR*, op. cit., str. 17.

²⁰⁷ Za podrobnosti glej *Interactive Content and Convergence: Implications for the information society. A study for the European Commission (DG Information Society and Media). Final report*, oktober 2006; 7. 8. 2007 dostopno na http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/studies/interactive_content_ec2006_final_report.pdf.

je zadeva o digitalizaciji javnega servisa, kaj šele preostalih medijev, in tudi Kanala 103, na popolnoma začetni stopnji, predvsem zaradi kompleksne finančne situacije javnega MRTV-servisa, ki se dejansko bojuje za golo preživetje, pri čemer je Svet za radiodifuzijo znotraj svojih okvirjev priprav strategije za razvoj predvajanja, oblikoval posebno ekspertno skupino za digitalizacijo.²⁰⁸ Celotna Strategija za razvoj medijev, skupaj z digitalizacijo, je bila makedonski javnosti predstavljena jeseni 2007, novembra 2007 pa se jo je uradno sprejelo.²⁰⁹

Drugo neizpodbitno dejstvo, ki ga na tem mestu nikakor ne smemo spregledati, pa je, da je rok za prehod z analogne na digitalno radiodifuzijo Evropska unija striktno določila samo za televizijo (leto 2012), ne pa tudi za radio, ali kot navaja Strategija Republike Slovenije za prehod z analogne na digitalno radiodifuzijo, da »strategija prehoda upošteva tudi potrebe za digitalni radio T-DAB in DRM, vendar ob tem, da se obstoječi frekvenčni analogni pasovi za radijske programe še ne ukinjajo, kar pomeni, da prehod na digitalno oddajanje radijskih programov pomeni le dodatno možnost analognemu načinu. Za ponudnike in uporabnike radijskih programov še ni skrajnega roka, do katerega bi morali zamenjati in ukiniti obstoječi analogni način oddaje in sprejema.«²¹⁰ Skrb zbujajoče je tudi dejstvo, da v Sloveniji »končne in dovolj natančne slike stanja in programske raznovrstnosti pri radijskih medijih še ni, je pa v delu in bo v kratkem končana«,²¹¹ in da je bila »strategija sprejeta prepozno, avtorji so jo zastavili preveč tehnicistično (ukvarja se predvsem s tehničnimi in delno gospodarskimi platmi radiodifuzije digitalnih signalov, ne pa tudi s programi, novimi storitvami in dostopnostjo medijskih vsebin), v njej pa manjkajo konkretni predlogi, pobude ter ocene stroškov in družbenih posledic

---

²⁰⁸ Podatki pridobljeni v osebnem intervjuju s prof. dr. Vesno Šopar, Skopje, julij 2006.

²⁰⁹ Za podrobnosti glej www.srd.org.mk.

²¹⁰ Cf. *SRSADR*, op. cit., str. 67.

²¹¹ *Ibid.*, str. 22.

digitalnega prehoda«. ²¹² In še dodatna pomanjkljivost prehoda iz analognega na digitalno radiodifuzijo pomeni ugotovitev, da bo »vsak delež spektra na državni ravni zelo odvisen od števila sosednjih držav, ki so že ukinile analogno oddajanje; ta bo na evropski ravni v celoti uresničljiv samo na podlagi popolne ukinitve analogne radiodifuzije v Evropski uniji in sosednjih državah«, ²¹³ pri čemer ne smemo pozabiti na našo sosedo Hrvaško, ki »še ni sprejela uradnega dokumenta, ki bi opredelil uvajanje digitalne radiodifuzije, izklop analognega servisa ter podeljevanje licenc«. ²¹⁴ Kako bo torej Slovenija lahko transparentno zagotavljala vse obljube glede prehoda na digitalizacijo, upoštevajoč še sosedo Avstrijo, ki predvideva, da bo prehod končan leta 2010, Italijo, ki je popolni digitalni preklop izvedla 21. julija 2006, in Madžarsko, kjer naj bi se prehod na digitalni način radiodifuzije začel leta 2007? Vprašanje, na katerega bi morala dobro in utemeljeno odgovoriti zlasti pristojna ministrstvo za gospodarstvo – direktorat za elektronske komunikacije in Agencija za pošto in elektronske komunikacije Republike Slovenije.

Nadalje, kot je razvidno iz poročila Evropske komisije, »v nasprotju s TV-digitalizacijo oddajanje po digitalnem radiu, razen nekaterih redkih držav, še zmeraj stagnira ali pa je na zelo nizki oziroma celo poskusni stopnji«. ²¹⁵ Poročilo Evropske komisije prav tako opozarja, da je predvidena DAB-tehnologija, ki naj bi zamenjala FM-radijsko oddajanje, zastarela, drugi, novejši standardi, kot so DAB+, DRM (+), DMB, ter DVB-H, pa so v smislu kakovosti in učinkovitosti superiorni nad dejansko tehnološko zmogljivostjo posameznih držav. ²¹⁶ Večina

---

²¹² Lenart J. Kučič, *Neznanke digitalne televizije*, v: *Medijska preža*, ur. Brankica Petković, št. 25-26, Mirovni inštitut, Ljubljana 2006, str. 39.

²¹³ Cf. *SRSADR*, op. cit., str. 55.

²¹⁴ *Ibid.*, str. 117.

²¹⁵ Cf. *Interactive Content and Convergence: Implications for the information society. A study for the European Commission (DG Information Society and Media)*, op. cit., str. 120-121.

²¹⁶ Za podrobnosti glej *Ibid.*, str. 120-151.

evropskih svobodnih in skupnostnih medijev danes že uporablja internetni radio (po spletu lahko v živo poslušamo njihov program) in prav tako podcasting²¹⁷ kot možnost oddajanja lastnega programa. Vendar kot rečeno, dejanske rešitve, kako in v koliko se bo radijskomedijska platforma v prihodnje spremenila, še ni povsem jasno.

Vsekakor pa doba informacijske tehnologije prinaša zlasti svobodnim in skupnostnim medijem možnost delovanja znotraj spletnega prostora in da s svojim znanjem in kreativnostjo razvijajo različne participatorne oblike delovanja in oddajanja, ki jih javni in komercialni mediji morda ne poznajo. Prihodnost, vsaj kar zadeva informacijsko tehnologijo svobodnih in skupnostnih medijev, bi vsekakor bilo dobro razvijati in raziskovati znotraj možnosti interneta in MP3-predvajalnikov, saj se na trgu že predstavljajo in pojavljajo tako imenovani brezžični internetni digitalni prenosniki,²¹⁸ ki omogočajo prenos podatkov brez uporabe računalnika. Težava se seveda ponovno pojavi pri financiranju tovrstnih razvojnih projektov. Obstaja pa tudi možnost vizualnega radia (visual radio), ki sta ga marca leta 2005 razvila oligarha Nokia ter Hewlett-Packard, v sodelovanju s finsko radijsko postajo *Kiss FM* (v originalu *Uusi Kiss today*), katerega zvok se prenaša analogno, via FM-radio, kar pomeni, da vizualni radio ni digitalni radio. Vizualna vsebina je tako sinhronizirana z radijskim programom in predvajana po GPRS ali UMTS na mobilne telefone.²¹⁹ Kar je seveda ponovno zavidanja vredno, če tovrstni razvojni projekti ne bi bili tesno povezani z velikimi kapitalskimi vložki

---

²¹⁷ Podcasting je skupek tehnologij za prenos zvočnih ali video datotek iz interneta po naročilu. Zvočne datoteke so po navadi v MP3 formatu in se samodejno naložijo na računalnik takoj, ko so objavljene na spletu. Uporabnik lahko izbrano oddajo posluša, kadarkoli in kjerkoli. Za samodejno nalaganje oddaj je potreben programski odjemalec. Najbolj razširjen je Applov iTunes. Iz Applovih logov je podcasting tudi prevzel ime, saj gre za skovanko iz besed iPod in broadcasting (angl. oddajanje). Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Podcast>.

²¹⁸ Za podrobnosti glej http://www.freecom.com/ecproduct_detail.asp?ID=3593&CatID=8060&sCatID=1147458&ssCatID=1147458.

²¹⁹ Cf. *Interactive Content and Convergence: Implications for the information society. A study for the European Commission (DG Information Society and Media)*, op. cit., str. 145–147.

in profitabilnimi zasluži medijskih in tehnoloških konglomeratov, od katerih svobodni in skupnostni mediji žal ne pridobijo ničesar, ali kot pravita Preston in Kerr, »stvaritelj označuje specifične tržne meje, na zahteve in fronte potrošništva, osnovane okoli različnih nacionalnih, etničnih itn. formacij okusa, kultur, navad, skupnosti in drugih identitet, ne glede na globalni doseg produkcijskih vsebin novih tehnologij in njihove distribucije.«²²⁰ Pri čemer se na specifičnost svobodnih in skupnostnih medijev znotraj socialno-kulturološko-tehničnih sprememb v glavnem pozablja in zanemarja, saj »premagovanje distance zahteva več kot zgolj tehnologijo in vsekakor več kot le kreacijo sfere javnosti.«²²¹ Namreč po Rogerju Silverstonu se vsebina, ki jo mediji plasirajo skozi svetovni splet, »še zmeraj zdi esencialno tehnološka, ter se k njej zelo redko pristopa, kot to zahtevajo bolj sofisticirane spretnosti in znanja.«²²²

Zato bi morala Slovenija, pa tudi celotna Evropska unija »že danes izdelati mehanizme, ki bi zagotovili, da bo tudi na zasebnih infrastrukturah ostalo določeno število programskih vsebin (vsebin javnega interesa) dostopno vsem gledalcem – pod enakimi pogoji in za enako ceno. V nasprotnem primeru lahko digitalna tehnologija namesto obljubljenе večje medijske pluralnosti prinese le nove, še trdnejše medijske monopole.«²²³

Zatorej na tem mestu lahko podamo nekaj premislekov pri nadaljnjem razvoju in prihodnosti svobodnih in skupnostnih medijev, saj bi se za njihovo normalno delovanje, znotraj informacijske tehnologije ter medijske politike, morale nujno zagotoviti naslednje možnosti:

---

²²⁰ Paschal Preston in Aphra Kerr, *Digital media, nation-states and local cultures: the case of multimedia »content« production*, v *Media, Culture and Society*, Vol. 23, published by Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2001, str. 115.

²²¹ Roger Silverstone, *Regulation, Media Literacy and Media Civics*, v *Media, Culture and Society*, Vol. 26(3), published by Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2004, str. 444.

²²² *Ibid.*, str. 447.

²²³ Cf. L. J. Kučić, *Neznanke digitalne televizije*, op. cit., str. 40.

- za obseg produkcije, namenjene skupnostim, marginalnim in etničnim skupinam, naj se v prihodnje nameni in zagotovi posebne davčne olajšave;
- svobodni in skupnostni mediji naj bodo prepoznani kot temeljni del javnih servisov in kot taki naj prejmejo zagotovilo za relevantno delovanje v sedanjih in prihodnjih komunikacijskih platformah (DAB, DRM, DTTV ...);
- nacionalne vlade in evropske institucije bi morale ustanoviti finančni sklad za svobodne in skupnostne medije, na statutarnem ogrođju, s katerim bi se zagotovila vzpostavitev in kontinuiteta financiranja na strukturalnih temeljih;
- vzpodbuja naj se medije, ki dejansko zagotavljajo svobodo izražanja manjšin v njihovem lastnem jeziku, narečjih in regionalnih jezikih, kar bi dolgoročno pripeljalo do pluralne in civilno usmerjene komunikacije. To je v svojem govoru na 7. evropski ministrski konferenci o medijski politiki Sveta Evrope, ki je potekala v Kijevu od 10. do 11. marca leta 2005 in na kateri so bile prvič v zgodovini prisotne tudi nevladne organizacije, nakazal tudi slovenski minister za kulturo dr. Vasko Simoniti.²²⁴
- spekter radijskih frekvenc naj bo prepoznan kot naravni vir, ki pripada vsem etničnim, (sub)kulturnim, socialnim in drugim marginalnim skupinam, in naj bo upravljan kot javna pridobitev s transparentnimi in odgovornimi regulativnimi ogrođji;
- zakonodajni ukrepi naj bodo takšni, da bodo zagotavljali možnost medijskega dostopa vsem, ne glede na njihov ekonomski ali kakršen koli drugi status;

---

²²⁴ Glej govor nekdanjega ministra za kulturo dr. Vaska Simonitija 10. marca 2005 na evropski ministrski konferenci o medijski politiki Sveta Evrope, od 10. do 11. marca 2005 v Kijevu, dostopno na <http://www.kultura.gov.si/news.cp2?uid=40805>.

- opredelijo naj se trije medijski (avdiovizualni) sektorji (javni, komercialni in tretji). V skladu s to opredelitvijo naj se opredelijo pogoji za pridobitev statusa za uvrstitev v tretji sektor (neprofitno delovanje, vsebine, omejitve oglaševanja itn.). Hkrati naj se določijo tudi prednostni kriterij pri kandidiranju za frekvence za ponudnike programov, ki ustrezajo pogojem za pridobitev statusa za uvrstitev v tretji avdiovizualni sektor.

Tehnološkimi razvojem in napredkom se vsekakor ne moremo izogniti in tudi ne bi bilo pametno, če bi kot posamezniki in državljani k temu težili. Treba pa se je zavedati, da »možnosti v medijski industriji pomenijo integralni del globalne tranzicije od industrijske k informacijski družbi. Gre za razvoj, ki je v veliki meri sprejet s pomočjo evolucije digitalnih tehnologij.«²²⁵ In zdi se, da »se trenutno živeči ljudje v evolucijski informacijski družbi bolj nagibajo k dojetanju sebe kot individualnega potrošnika kakor državljana in da dojemajo družbo bolj kot trg kakor pa skupnost«.²²⁶ Zadnja ugotovitev se mi zdi ključna za sociološki razvoj družbe znotraj informacijske družbe.

Edina možnost, da bi dobili jasnejšo sliko o dejanski pluralnosti medijev in dejanski, civilni udeležbi, se pravi o medijih tretjega avdiovizualnega sektorja, in o razmerah, v katerih tovrstni mediji dejansko delujejo in se razvijajo, je, da generalni direktorat za medije, na čelu z evropsko komisarko, Viviane Reding,²²⁷ opravi konkretne študije na pravni, tehnični in finančni ravni. Le s temi študijami bomo lahko »med osnovna pravila igre uvrstili tudi zaščito šibkejših igralcev na

---

²²⁵ Christian S. Nissen, *Public service media in the information society. Report prepared for the Council of Europe's Group of Specialists on Public Service Broadcasting in the information society (MC-S-PSB)*, Media Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe 2006, str. 47.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Glej http://ec.europa.eu/commission_barroso/reding/index_en.htm

medijskem trgu«,²²⁸ kot je v Kijevu povedal dr. Vasko Simoniti, ter dobili dobre evropske direktive.

V. DEL: SKLEP

»Od preostalih radijskih postaj se razlikujemo po tem, da smo popolni v vseh pogledih« (povzeto iz jingla Radia Študent)

V nalogi sem želela opozoriti na pomembnost svobodnih in skupnostnih medijev, še zlasti radijskih. Njena prioriteta naloga je bila proučiti položaj in vlogo teh medijev znotraj globalnega neoliberalizma, kapitalizma in informacijske družbe enaindvajsetega stoletja. V magistrski nalogi sem se zaradi lažje primerljivosti osredotočila na raziskovanje območja nekdanje Jugoslavije; konkretno na Republiko Slovenijo in Republiko Makedonijo. Prav tako pa se je naloga neposredno ukvarjala z mapiranjem medijskega stanja znotraj slovenskega in makedonskega prostora.

V uvodu tako nakazujem in preizprašujem splošno problematiko umestitve svobodnih in skupnostnih medijev znotraj medijske teorije in političnega prostora, pri čemer se opiram na njihovo zgodovinsko in vsebinsko poreklo nastajanja v šestdesetih letih. V nadaljevanju razdeljujem teoretsko ogrodje magistrske naloge, za katero so ključna naslednja problemska področja:

- pomen (svobodne) javnosti za delovanje medijev danes
- sprejemanje odločitev v dobi, ki (se zdi, da) ne pozna trdnih norm in pravil
- problem možnosti politike v globalnem svetu (konstitucija javnosti in demokracije v tranzicijskem obdobju)
- odgovornost na različnih področjih družbenega delovanja, zlasti medijskega

---

²²⁸ Cf. V. Simoniti, govor ministra za kulturo, dostopno na <http://www.kultura.gov.si/news.cp2?uid=40805>.

Ključni segment vseh štirih problemskih področij pomenita civilna družba, ki jo prav tako preizprašujem v prvem delu magistrske naloge, in sfera javnosti, brez katere medijskega prostora in ureditve ne gre analizirati. Civilna družba enaindvajsetega stoletja tako »zahteva razvoj moralne odgovornosti in participacije, osnovane na tleh kritičnega delovanja, z mediacijo kot osrednjo menedžersko komponento obeh; tako države in globalne politike kakor tudi vsakodnevnega življenja kot sistema in kot del dejanskega sveta.«²²⁹ Tu je treba opozoriti na ugotovitev, da »namesto enojnega pojmovanja sfere javnosti in skupnega dobrega, teoretiki neznansko preferirajo poudarjanje pluralnosti sfer javnosti, politik drugačnosti in kompleksnost načinov, v katerih mediji lahko pripomorejo k demokraciji.«²³⁰ Zato je dobro poudariti, kje in kaj je pravzaprav sfera javnosti danes. Naj se navežem na Jožeta Vogrinca, ki pravi, da je treba »vztrajati pri trditvah, da javnost obstaja samo toliko, kolikor nam mediji omogočajo artikulirati tiste politične zahteve in družbene iniciative, ki branijo enakost med ljudmi, svobodo izražanja in združevanja, tj. samouresničevanje v družbi. Istočasno je treba vztrajati pri zahtevah, da mediji delujejo kot javna glasila, kljub temu da smo tako kritična javnost kakor novinarji in drugi delavci v medijih v vedno slabšem položaju nasproti kapitalu (spet zaradi globalne koncentracije).«²³¹ Ali povedano z drugimi besedami, danes ne gre »za normativni ideal sfere javnosti, predstavljene kot odprta arena, ki je dostopna vsem ljudem. Nasprotno, sfero javnosti gre razumeti kot subjektivni vir lastnih pravic.«²³² Takšno razmišljanje nas lahko z razumevanjem in vpeljevanjem Badioujevega

---

²²⁹ Cf. R. Silverstone, *Regulation, Media Literacy and Media Civics*, op. cit., str. 448.

²³⁰ Kari Karppinen, *Against naïve pluralism in media politics: Some implications of the radical – pluralist approach to the public sphere*; conference Public Spheres and Their Boundaries, Tampere 2006, str. 1.

²³¹ Cf. J. Vogrinc, *Medijska politika kot demokracija*, 16. 1. 2008 dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/29/drzava/>.

²³² Kitty van Vuuren, *Community broadcasting and the enclosure of the public sphere*, v *Media, Culture and Society*, No. 28(3), Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2006, str. 390.

»dogodka« pripelje do »tipično« nadzorovane družbe v Foucaultovem smislu ali kot trenutno slovensko medijsko sceno, definicijo, ki jo lahko z lahkoto preslikamo na bližnje in daljne nam države, nazorno opisuje Boris Vezjak, nekdanji predstavnik javnosti v svetu zavoda Marš.²³³

»Leta 2007 so mediji globoko spolitizirani in janšistični. Tudi tisti, ki to niso, so janšistični zaradi svojega antijanšizma. Zato več ne opravljajo svoje vloge.«²³⁴

V nadaljevanju se v magistrski nalogi osredotočam na pojem političnega znotraj mediokracije ter dejanskega možnega delovanja svobodnih in skupnostnih medijev ter njihovih morebitnih rešitev, pri čemer mi za teoretsko ogrodje služijo podatki, pridobljeni s terenskim raziskovanjem, ter veljavni medijski zakoni. Le ta »politična« demokracija bi naj prav tem medijem pomagala pri njihovem obstoju in stabilnosti. V podrobnem analiziranju pa se je izkazalo, da je »medijska pluralizacija«, ki naj bi jo zagotovila medijska politika, daleč od »pluralnega« in »demokratskega«, na kar jasno kaže primer makedonskega Kanala 103, tesno pa mu sledita tudi slovenska Radio Študent in Radio Marš. Dejstvo, ki se ga celotna politična struja premalo ali pa sploh ne zaveda, je, da »bi demokracija morala postati 'dialoška' in daleč od omejevanja zgolj na politično sfero. Morala bi dosegati različna okolja osebnega življenja, s ciljem 'demokratizacije'.«²³⁵ Prava nevarnost tega »naivnega pluralizma pa leži v mapiranju razlik na osnovno

---

²³³ Glej opombo 8.

²³⁴ Da so bili politični pritiski na novinarje v letu 2007 veliki, nakazuje tudi *Peticija zoper cenzuro in politične pritiske na novinarje v Sloveniji*, ki jo je podpisalo 571 novinarjev in katere epilog še ni končan, saj Janševa vlada, do svojega predsedovanja Evropski uniji v začetku leta 2008 še ni ustanovila neodvisne komisije, ki bi preiskala omejevanje medijske svobode v slovenskih medijih. Ob slovenskem novinarstvu beseda še nujno nanese na svobodne, samostojne novinarje, ki jih je davčna zakonodaja tako zatrla, da namesto da bi se ukvarjali z novinarstvom in raziskovanjem, še zmeraj raziskujejo možnosti za svoje preživetje in delovanje. Tako je nekdo, ki že desetletja službuje v določeni medijski korporaciji, postavljen pred dejstvo: ali podpiše po zakonu o delovnih razmerjih nelegalno pogodbo ali pa ostane na cesti, brez vsakršne zaščite in pravic.

²³⁵ Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox*, Verso, London, New York 2000, str. 109.

hegemonijo. Kajti, ko je pluralizem konceptualiziran (ali ovekovečen) znotraj določenega sistema družbene objektivnosti, postane sam ideološko orodje.«²³⁶

Raziskava je pokazala, da se bolj ali manj vsi vpleteni znotraj svobodnih in skupnostnih medijev zavedajo, »da medijska pluralnost kot taka NI zanesljiv indikator nivoja družbene svobode, saj lahko ta kreira zgolj iluzijo vsebinskih raznolikosti, s skrivanjem dejstva, da so vsi procesi znotraj množičnega komuniciranja prečiščeni z različnimi oblikami indirektnega nadzora, uresničevani od obeh: države in privatnih korporacij; od formalnih regulacij do oglaševalskega pritiska ter subvencioniranja«.²³⁷ Zatorej se na tem mestu strinjam z Brankico Petković, ko pravi, da »neobetaven položaj Radia Študent in Radia Marš, za katera se zadnje čase zdi, da sta tako rekoč pred zlomom, ni skrb zbujajoč le za sodelavke in sodelavce ali redne poslušalke in poslušalce, temveč je tudi alarmantni kazalnik sistemske in družbene ignorance do tovrstnih medijskih projektov. V tovrstnih medijih se namreč preizkušajo koncepti, kot so 'mediji skupnosti', 'državljsko novinarstvo', 'odprti kanal' in sorodni, ki nastopajo v analitičnih aparatih družboslovcev, ko razpravljajo o možnostih za preseganje pasivnega in konzumentskega položaja državljanek in državljanov v medijski družbi.«²³⁸ Ne morem pa se strinjati s trditvijo, ki jo avtorica navaja, ko pravi, da bi »lahko rekli, da je to posledica dejstva, da sta se obe radijski postaji že pred nekaj časa zaprli vase, lastne intrige in konflikte, ki so bolj kot ne zgodovinsko in sistemsko pogojeni. Ne Radio Študent ne Radio Marš že nekaj časa nista sistemsko razvijala zaveznitva s civilnodružbenimi skupinami, se postavljala na čelo prepoznavnih akcij in pobud s področja človekovih pravic in svoboščin, družbene pravičnosti, ustvarjalnosti, solidarnosti, tj. vodila ali soustvarjala projekte aktivnega

---

²³⁶ Cf. K. Karppinen, *Against naïve pluralism in media politic: Some implications of the radiacal – pluralist approach to the public sphere*, op. cit., str. 16.

²³⁷ Ibid., po Splichalu, str. 16.

²³⁸ Besedilo 21. maja 2007 dostopno na <http://www.indexprohibitorum.si/vox-commentarii/zakaj-ni-odzivov-na-procese-zatona-rs-in-mar>.

(medijskega) državljanstva ali iskanja alternativnih oblik kulturnega in družbenega delovanja.«²³⁹ Pri pregledu programskih shem in kulturnoiniciativnih pobud obeh medijev v zadnjih petih in tudi minulih letih je v minimalno 40 odstotkih vidno sodelovanje s civilnodružbenimi skupinami. Zaradi dejanskega stanja obeh institucij in njunih poslovnih organov ter vseh že naštetih nepravilnosti, ki so se znotraj svetov obeh zavodov dogajale, pa »zaprtje vase« pomeni zgolj reakcijo in sanacijo medijev samih.²⁴⁰ Gre za bolj poglobljeno situacijo in umeščenost tovrstnih medijev, oziroma kakor pravi David Verbuč, ki kot dolgoletni sodelavec in svetnik Radia Študent njegovo namembnost vidi

»v njegovi drugačnosti (v zvoku, naglasu in izgovoru, v misli in podobi, v vsebini in obliki), kritičnosti, visoki stopnji avtonomnosti in kompetentnosti na področju glasbenih praks. Srž je v njegovi političnosti, saj z navedenim odpira in ponuja drugačne prostore, omogoča razpravo, vzpodbuja h kritičnosti. Čeprav ne dosega nekega idealnega stanja, predstavlja vseeno pomemben in edini napredek v tej smeri. Poleg tega RŠ združuje različne skupine, ki po svoji naravi težijo k medsebojnemu družbenemu ločevanju (tako v smislu glasbenih kultur kot širše družbenopolitično).«²⁴¹

Splošna ugotovitev celotne raziskave in s tem tudi magistrske naloge dokazuje, da žal splošne definicije svobodnih in skupnostnih medijev ne morem podati. Razloge zato moramo iskati v izvornosti in specifičnosti ureditve, v namembnosti in v medijskih krajinah tovrstnih delujočih medijev. Lahko jih zgolj okarakteriziram kot »medije, ki so ustvarjeni zato, da omogočajo posameznikom povedati zgodbe in imajo potrebo po lastno orientiranem razvoju kot državljani.«²⁴² Gre za tako imenovane »participatorne medije«, znotraj katerih lahko vsak posameznik/državljan participira pod določenimi uredniškimi pravili. Na kratko bi

---

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Glej prilogo 4.

²⁴¹ Glej opombo 8.

²⁴² Fred Johnson in Karen Menichelli, *What's going on in community media*, Benton Foundation, Washington 2007; po Howley, 2005; Jankowski, 2003; Rennie, str. 3.

lahko dejala, da tovrstno funkcijo v Sloveniji opravljata Radio Študent (www.radiostudent.si), Radio Marš (www.radiomars.si), ter romski radio Romi, kjer Romi vsak teden pripravljajo radijsko oddajo v romskem in slovenskem jeziku Prisluhnite Romom (<http://www.romic.si>). V Makedoniji tovrstno funkcijo opravlja Kanal 103. Dejanski skupni imenovalec teh medijev je dejstvo, da gre za specifične medijske (radijske) vsebine, ki omogočajo dostop specifičnim družbenim skupinam, kot so študentje, marginalizirane skupine, manjšine, etnične skupine in drugi. Ali kakor navajajo svetniki Radia Študent in Radia Marš, ko pravijo, da

»gre predvsem za medije kritike in refleksije družbene realnosti, zlasti usmerjene v predstavljanje stališč in oblik izraznosti, ki so izvzeta iz menija medijev, ki prevladujejo v medijskem prostoru in katerih vsebino in podobo večinoma generira kapital ali centri politične moči. Funkcije, ki jih Radio Marš in Radio Študent izpolnjujeta v medijskem prostoru, pa so naslednje: izobraževalna (v smislu posredovanja izobraževalnih vsebin in v izobraževanju kadra), povezovalna (v smislu povezovanja kroga poslušalcev, ki jih lahko opredelimo kot zahtevnejši, izobraženi, intelektualni in kulturniško usmerjeni), informativna (v smislu posredovanja vsebin, ki drugje niso dostopne), kulturno-umetniška (v smislu produciranja kulturnih in umetniških vsebin).«²⁴³

Prav tako se svetniki strinjajo z dejstvom, da je

»programska usmeritev učinkovita predvsem, če in ko uspešno ter preiščljeno pluje med modeli komercialnih radijskih postaj, javnega radia in skupnostnih radijskih postaj. Velikopotezne težnje po ekonomski učinkovitosti na trgu pa velikokrat zakrivajo politične interese po nadzoru vsebin, saj ti mediji brez zagotovljenega kapitala težko načrtujejo naskok na medijski trg v slogu in z metodologijo močnejših tekmecev – komercialnih radijskih postaj.«²⁴⁴

Pomembna ugotovitev, ki se je vsi ustvarjalci svobodnih in skupnostnih medijev zavedajo, je, da so to mediji, ki »imajo usmerjevalno vlogo na križišču, kjer se

---

²⁴³ Glej opombo 8.

²⁴⁴ Ibid.

srečujejo ljudi iz različnih gibanj in bojev ter medsebojno sodelujejo». ²⁴⁵ To pa je pomembno za civilno družbo in njeno prepoznavnost ter demokratizacijo. V tem smislu svobodni in skupnostni mediji »ne delujejo popolnoma zunaj trga in/ali države, kljub temu da ti mediji pomenijo blažilno sredstvo pri antagonističnem odnosu (biti alternativa komercializaciji) do trga in države«. ²⁴⁶ Dejstvo, ki se ga morda isti ustvarjalci ne zavedajo, pa je, da je za transparentno delovanje nujno potrebna hitrejša fleksibilnost, zlasti pa aktivna civilna udeležba znotraj političnega prostora. S tem mislim na aktivno participacijo pri nadaljnjem razvoju medijske politike in medijske krajine doma in znotraj Evropske unije. Pred nami je doba digitalizacije, katere problematiko konkretno navajam in analiziram v četrtem poglavju. In prav na tem področju vodilni predstavniki svobodnih in skupnostnih medijev nikakor ne bi smeli popuščati »načelnemu oportunističnemu«, temveč bi se morali konstruktivno in konkretno bojevati proti neoliberalističnim in korporativističnim mahinacijam in povezavam. Naloga, ki vsekakor ni lahka in zahteva od nas državljanov napor vseh sil, znanj in pomoči, da se svobodnim in skupnostnim medijem zagotovi digitalni prostor in v prihodnosti nemoteno delovanje. Ali kakor navaja nekdanja predstavnica sodelavcev Radia Marš v Zavodu Marš:

»Zakonske uredbe v odnosu medijev nasploh bi se morale spremeniti v smislu povečanja ločitve med programskim in poslovnim delom medija. Omenjeni tipi medijev bi lahko pridobili posebno zaščito. Morda bi lahko sprejeli npr. zakon o skupnostnih medijih, kar bi omogočalo takšnim medijem delovanje v drugačnem kontekstu kot komercialnim medijem. Več frekvenc bi se moralo podeljevati medijem, ki niso komercialne narave, zakonske uredbe in podzakonski akti pa bi morali omogočati širjenje in vzpodbujanje slišnosti/distribucije tovrstnim medijem.« ²⁴⁷

---

²⁴⁵ Cf. N. Carpentier, R. Lie and J. Servaes, *Community media – Muting the democratic media discourse?*, op. cit., str. 13.

²⁴⁶ Ibid., str. 12.

²⁴⁷ Glej opombo 8.

Na tem mestu naj poudarim, da so vsi intervjuvanci opomnili na nepravilne zakonske regulative in njihovo dejansko egalitariteto znotraj medijskih krajin, pa naj gre za Slovenijo, Makedonijo ali Evropsko unijo. Gledano realistično, »ga ni medijskega sistema, ki bi lahko izčrpal multitudine javnosti v kompleksni pluralistični družbi, ter se navezoval na najpopolnejšo 'poštenost', 'reprezentativnost' ali 'uravnoveženost'. Gledano širše, gre v vseh sferah javnosti za inherentno podoben proces selekcij in izključevanj.«²⁴⁸ Dejstvo pa je, da so prav svobodni in skupnostni mediji, zlasti pa radii, mediji, ki »raziskujejo svojo dualno naravo kot konverzacijo in sredstvo, kot besedilnost in izražanje, kot konverzijsko izmenjavo in socialno interakcijo.«²⁴⁹ In prav tega jim medijska politika in družba enaindvajsetega stoletja ne sme odvzeti, saj je ključnega pomena za svobodne in skupnostne medije prav njihova možnost »ustvariti različne oblike odnosov s trgom in/ali državo, pa čeprav gre pri tem le za obliko preživetja.«²⁵⁰

Ob koncu naj navedem zgolj še dejstvo, da je pričujoča magistrska naloga prvi poskus analiziranja teh treh medijev. Žal se je veliko »dokaznega in materialnega«, zlasti pravno-zakonskega gradiva na vseh treh radijskih postajah iz neznanih razlogov skozi zgodovino uničilo ali izgubilo. Vse tri radijske postaje bi si zaradi svoje pomembne specifičnosti, kompleksnosti in udarcev, ki so jih skozi zgodovino dobile, zagotovo zaslužile še podrobnejšo in samostojno znanstveno raziskovanje.

VI. DEL: POVZETEK

Pričujoče magistrsko delo ne želi pokazati le to, kako množični mediji v današnjem času in prostoru vplivajo na organizacijo političnega prostora, ampak tudi kako

---

²⁴⁸ Cf. K. Karppinen, *Against naïve pluralism in media politics: Some implications of the radical – pluralist approach to the public sphere*, op. cit., str. 16.

²⁴⁹ Hervé Glevarec, *Youth radio as 'social object': the social meaning of 'free radio' shows for young people in France*, v *Media, Culture and Society*, Vol. 27. Sage, London, Thousand Oaks and New Delhi 2005, str. 339.

²⁵⁰ Cf. N. Carpentier, R. Lie and J. Servaes, *Community media – Muting the democratic media discourse?*, op. cit., str. 12.

politični prostor (po medijski zakonodaji) vpliva na čedalje večji izbris demokratičnih svoboščin. Demokratične svoboščine ne vključujejo samo oblikovanje javnega in svobodnega medijskega prostora (ki ni v lasti države in paradržavnih korporacij), ampak tudi predpostavljajo možnost oblikovanja svobodnih in skupnostnih medijev. Opredelitve, ki jih slovenska in tudi makedonska medijska zakonodaja ne poznata in definirata. Magistrska naloga je spisana z namenom pokazati in reartikulirati pomembnost svobodnih in skupnostnih medijev znotraj sodobnih družb, posebej tistih, ki jih imenujemo tranzicijske (postsocialistične družbe) ter prav tako v kontekstu globalnega in neoliberalnega kapitalizma.

Razvoj svobodnih in skupnostnih medijev je treba gledati večplastno, saj se povezuje z mnogimi vodilnimi tematikami v družboslovnih znanostih in političnih sferah enaindvajsetega stoletja. Tukaj mislim predvsem na razprave, forme in dejanja, ki se nanašajo na kategorično diferenciacijo med državo in civilno družbo (oba pola sta v tesni povezavi ali soobstoju s trgom in kapitalom), prav tako pa je prisotna tudi tretja, še kako pomembna družbena raven ali sfera: javnost. Ta je »umeščena« med državo in civilno družbo z legislativnim aparatom vred, ki to sfero urejuje in med tema dvema poloma tudi posreduje. Civilna »razprava« se tako veže na javnost, iz nje izhaja oziroma se skozi njo oblikuje in to javnost tudi predstavlja. Je tista oblika posredovanja, ki deluje med tehnologijo, ekonomijo in javnim mnenjem pri determiniranju družbenega razvoja in oblikovanju mehanizmov politične demokracije.

V nadaljevanju sem se lotila konceptualizacije in razumevanja svobodnih in skupnostnih medijev, z namenom pokazati, kakšne posledice imajo procesi neoliberalizma in kapitalizma javnosti, političnega prostora ter demokracije na proces obvladovanja. Analizirala sem medijske zakone, ki a priori izključujejo in s tem prav tako diskreditirajo in na načelni ravni diskriminirajo možnost razvoja in aktivne participacije svobodnih in skupnostnih medijev ter njihovih akterjev v

slovenskem in makedonskem prostoru. Naloga je tako, zlasti skozi terensko raziskovanje in sodobno medijsko teorijo, pokazala, da so svobodni in skupnostni mediji še kako pomembni in nujno potrebni za demokratizacijo in pluralnost medijev, kar je s konkretnimi terenskimi raziskovalnimi primeri Kanala 103, Radia Marš in Radia Študent tudi vidno. Prav ti mediji so, gledano z vidika ključnih zgodovinsko-kulturno-političnih dogajanj, zdaleč največ pripomogli pri razvoju kulturnih, političnih, zlasti pa medijskih, vsebinskih odstiranj znotraj Makedonije in Slovenije.

Ključne besede: svobodni in skupnostni mediji, kapitalizem, neoliberalizem, politična filozofija, civilna družba, sfera javnosti

VII. DEL: SUMMARY

The research project, entitled *Free and Community media through the prism of politics*, seeks to examine the importance of free and community media, focused on radio. The primary objective of this thesis was to study the position of free and community media within the context of globalisation, neo-liberalism, capitalism and the information society of the 21st century. Therefore, I'm interested in the constitution of free and community media in the context of contemporary theory, mass and new technological media and social theory. Or as Monroe E. Price says: "Media structures are placed under challenge either to embrace or resist these new capacities,"²⁵¹ for example, the internet. The research project also deals with the mapping of the media situation in Slovenia and Macedonia as it relates to the question of free and community media.

The purpose of this research project was to show and to rearticulate the importance of free and community media within contemporary societies, especially those that

---

²⁵¹ Monroe E. Price, *Media and Sovereignty. The Global Information Revolution and Its Challenge to State Power*, The MIT Press, Cambridge, London 2002, p.18.

are “in transition” (the post-socialist societies). Because of my interest, background and the nature of comparative study, I have focused on the former Yugoslavian territory; specifically, the Republic of Slovenia and the Republic of Macedonia.

The development of free and community media has to be seen on more than one level. Especially from the theory perspectives, forms and discussions, which are connected on the categorical differentiation between the state and the civil society (those two poles are strongly connected or they coexist with the market and the capital). There is also present the third related and important level or sphere - the public sphere – which is “embedded” between the state and the civil society through the legislative apparatus, which in the end, regulates the public sphere and also intervenes between those two poles.

In the present time there are different (re)interpretations of free and community media and its origins inside the media sphere and/or theory. Many times their “stories” are neglected. The rejection of arguments and not analyzing the questioning and the importance of free and community media are still not clear in the media and in the theory discourse. Too many times, this media are characterized as the “alternative”. Although, we must consider the ways in which they are “alternative”. By doing that we must also ask the crucial questions, such as, what or who within the society has characterized (appointed and marked) them as “alternative”; what are the characteristics which are making them “alternative”; how are they different from the public and commercial media. Nonetheless, why those media characterize themselves for “alternative”? In my research project the notion of “alternative” is also pointed out in light of specific ideological understandings of what it means or should be “alternative” in the age of 21st century. That is why this research also asks why, especially free and community media are searching and dealing with other sources of information.

To be able to understand free and community media, one has to represent both their connecting and differentiating/distinctive bonds. Not in the sense of one, single narrative, but in the sense of their plurality, openness, and heterogeneous quality. The research project sought to show what free and community media are and what they mean for their creators; and what they mean for their recipients (the listeners or weavers).

The development of free and community media links up with many of the leading issues in social sciences and the political sphere in the 20th century - issues concerning a categorical differentiation between the state and civil society (of which the market is a part) and a third realm, the public sphere, which ideally mediates between the two. Furthermore, the questions regarding the balance between the role of technology, economics and public opinion in determining social developments; the mechanisms of political democracy and the role of public debate; questions of community integration and culture; issues of paternalism and social order and control and the relative weight given to private vs. public ownership in capitalist societies, all come together in the study of free and community media.

The common characteristic of free and community media is to help and to enable media access to individual groups; such as students, minorities, ethnic groups, alternative cultures, neighbourhoods, etc. who, for a variety of reasons, do not have the access to the mainstream media and lack adequate outlets for self-expression and participation in public (media) discourse. Or, as Ellie Rennie defines community media, they “originate, circulate and resonate from the sphere of civil society....This is the field of media communication that exists outside of the state and the market (often non-government and non-profit), yet which may interact with both.”²⁵² By which we can not forget the fact that lately in Slovenian, Macedonian

---

²⁵² Ellie Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, Rowmand, Littlefield Publishers, USA 2006, p. 4.

and the European media landscape, a lot of talking is going on about the need for greater media plurality, which should include support for free and community media, yet free and community media is too often left out of these debates and definitions.

In the Introduction, I point out the need for the global issues of free and community media to be placed within media theory and policy making arena, by which I'm relying on their historical and content origin in the beginning of the sixties. Further, I'm classifying the theoretical framework of the research project as the skeleton of political reality and philosophy. The key problems of investigation of this research project are:

- the meaning of the public sphere
- media policy decisions in terms of free and community media
- the constitution of the public sphere and democracy in an era of transition
- media responsibility in the contemporary society and the in/exclusion of civil society

In the first and last part of the research project I'm also questioning the actual in/exclusion and the existence of civil society. Continuing with the public sphere, without which we can not analyze the media system and its place.

Civil society in the 21st century "requires the development of a morality of responsibility and participation grounded in a critical engagement with mediation as a central component of the management both of state and global politics and that of everyday life: both of the system and the life-world."²⁵³ At this point, it is also important to acknowledge the statement that "instead of a singular notion of the

---

²⁵³ Roger Silverstone, *Regulation, Media Literacy and Media Civics* in the Media, Culture and Society, Vol. 26(3), published by Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2004, p. 448.

public sphere, public use of reason, or the common good, theorists increasingly prefer stressing the plurality of public spheres, politics of difference, and the complexity of ways in which the media can contribute to democracy.”²⁵⁴ So, at this point it is important to raise a question on what and where the notion of the public sphere is today. There is no clear answer to that, but, as Nancy Fraser points out: “In general, public spheres are increasingly transnational or post national with respect to each of the constitutive elements of public opinion. Thus, the idea of a ,transnational public sphere’ is intuitively plausible, as it seems to have real purchase on social reality.”²⁵⁵ But does it really? We have to agree with Kitty van Vuuren, when she says that the “normative ideal of a public sphere is imagined as an arena open and accessible to all people. Instead of that the public sphere can be understood as a resource subject to property rights.”²⁵⁶

Today, the value of free and community media is finally getting some recognition. However the Broadcasting policy in Slovenia and Macedonia still does not recognize the importance of free and community media, despite, as Rennie says: “Community media has proven again and again it is here to stay and it demands to be taken seriously.”²⁵⁷ In a society, everyone should have free access to information. Free and community media are not only representing the interests of civil society and minorities, but also the right and possibility to communicate. What this in praxis means is that citizens and communities need free access to the information not only which are produced by the global media networks, but also to the ones which are produced by free and community media.

---

²⁵⁴ Kari Karppinen, *Against naïve pluralism in media politics: Some implications of the radical – pluralist approach to the public sphere*, Conference Public Spheres and Their Boundaries, Tampere 2006, p. 1.

²⁵⁵ Nancy Fraser, *Transnationalizing the Public Sphere*, 2005. On the 17th of January 2008 available at http://www.republicart.net/disc/publicum/fraser01_en.htm.

²⁵⁶ After: Kitty van Vuuren, *Community broadcasting and the enclosure of the public sphere*, in the *Media, Culture and Society*, No. 28(3), Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi 2006, p. 390.

²⁵⁷ Cf. E. Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, note, quote p. 12.

Characteristic of free and community media is that they serve a particular social group within civil society. They have helped to create crucial social changes, movements such as student movements (the case of Radio Student in Ljubljana), emancipation from the state (the case of Radio Mars in Maribor and Kanal 103 in Skopje, Macedonia) or after war and intercultural connection (Cross Radio in the former territory of Yugoslavia, www.crossradio.org).

Lately Slovene and Macedonian media came under an attack by (re)nationalization and commercialization. Political elites are trying to use the media for their political purposes, but at the same time both the media and political elites are oriented towards the maximization of profit because a capitalist market economy is seen as the only way to legitimize political changes. The neo-liberal rhetoric of deregulated media is championed on the ground that the media are paralleled with party political pluralism and parliamentary democracy, and that democratic requirements for more communication channels and media can be met only under market conditions. Media debates reflected the key controversies of the general project of (political) democratization of the Slovene and the Macedonian society. A number of ideas in the discussions about the reorganization of the communication sphere were guided by the political agenda already brought up in Western countries, but there are still no clear results or as Dona Kolar Panov is explaining:

“The Macedonian media is not much different from any other media in south-eastern Europe. They have experienced a transformation from how things were during the socialist regime, to the euphoric creation of free and independent media, frequent funding from international institutions on which the media leant against up to today, when the market defines what and how to do. This means that the media today is facing a rough market of competitiveness and unfortunately some of them are not resourceful enough to work and survive under such circumstances. They are still and constantly waiting for someone to donate means for their existence. The tremendous number of Macedonian media is changing from day to day. On one day a medium is shut down and on the other day a new one opens up. Radio nevertheless managed to survive, despite television and the internet because it is nowadays also possible to

listen to the radio via the internet and to use your computer to watch TV and listen to the radio. Radio is omnipresent as you are not obliged to watch it but instead you can listen to it in the car, the elevator, in short, everywhere. We still have to learn a lot but I think that the time, where the Macedonian media will have to crystallize itself on the basis of quality, is still yet to come. Only then, we will be able to speak differently about the media in Macedonia.”²⁵⁸

The aim of the research project was also to give an insightful view of the Broadcasting policy in Slovenia and Macedonia and the in/exclusion for free and community media. In Slovenia, there are Radio Student in Ljubljana (www.radiostudent.si), Radio Mars in Maribor (www.radiomars.si), and Radio Romc in Murska Sobota (<http://www.romic.si>, broadcasting *for/with/about* Roma community in both, Slovene and Roma languages) and some local community bulletins. Kanal 103 in Macedonia (accessible at www.kanal103.com.mk/) was established by the students in 1991. It represents a unique radio station, in that its diverse community-radio program can be heard in the multi-ethnic capital city Skopje. It is a so called “low power” radio station, which functions within Macedonian public service (MTV). This represents a very specific example of a community radio scene in the former Yugoslav territory, because most of free and community radio stations in former Yugoslavia (or Europe) do not operate under the patronage of public broadcasting services. Although the problem is, that legally the frequency of Kanal 103 does not exist in the policy documents of the MTV, but rather, exist in the Broadcasting law. What this means is that there is a frequency, but no one actually wants to legalize its status under the patronage of MTV. That is why the Macedonian authorities have abolished the frequency several times, last in year 2004 for fourteen days, since Macedonia (in contrast to almost all European states) does not have a Mass Media Act as their main and general media policy document. It has never adopted it, it only adopted the Law for Radio diffusion - Broadcasting in 2005, but there is no inclusion of or definition of free and community media (for further details see www.srd.org.mk). Or, as Snežana Trpevska says in her depth analysis of the broadcasting situation in Macedonia,

---

²⁵⁸ Manuscript, Skopje, Macedonia, June 2006.

which is symptomatic for the region generally: “Financial instability leads to a lack of programming consistency in broadcasting. Even though pluralism has been achieved in terms of quantity, the same does not apply to content diversity. As broadcasters lack financial stability, they fail to produce or procure good quality programming. This means that overall programming is highly uniform; with a focus on soft news... the quality of other programming is very low. Commercial TV stations (with rare exceptions) mostly run soap operas, telenovellas, games of chance, and entertainment-music talk shows. Contact shows often seize opportunities for additional profits by promoting use of premium phone services. Almost all entertainment programs are sponsored, and one can hardly distinguish the content from the sponsorship. Public service programs are also generally unsatisfactory. Analyses have shown that the public broadcasting service in Macedonia does not satisfy at least three of its five basic functions (universality, quality, diversity, nurturing cultural identity and giving value for cost).”²⁵⁹

Often, within media market and today’s consumer society, free and community media are criticized for being “unlistenable” or that their programmes do not reach the appropriate ratings or number of listeners. At this point I examined a sampling of commercial mass media research (available to the media industry on a subscription basis) that uses relevant data under which individual advertisers and the state determine their advertising rates and budgets, and use to determine the impact of various programmes in terms of audience reach. Slovenia, as well as Macedonia, is no exception. Data, acquired with the help of such corporate contracts and methodological accession, are in most of the cases for free and community media, pernicious. As John Downing argues: “There is, however, an important intellectual and ethical caveat about how the academics judge their role. It is simply to emphasize the degree of reflexive self-critique with which academic researches should deploy their methods, and the respect they should maintain for

---

²⁵⁹ Snežana Trpevska, *The Business of Ethics, the Ethics of Business*, Manuela Preoteasa, Ed., Centre for Independent Journalism, Bucharest 2005, pp. 137–138.

alternative – media users research.”²⁶⁰ Namely, “commercial research studies and most of their academic counterparts are radically different from the world of alternative media. The passion for *engaging* with media users is certainly absent and, in addition, the substance of mainstream media content is tendentially very different.”²⁶¹ Furthermore, when we are dealing with these problems, as Downing puts it, “we need a note of methodological caution: the language and aesthetics of alternative media can be more complex question that superficial comparisons with mainstream media aesthetics would suggest.”²⁶²

Based on above, there is a real anxiety around the focus on this kind of data because it is not available to community media; it assesses the strengths and weaknesses of media based solely on mass appeal (garnering the largest audience share and thus, the highest rates for advertising); and leaves free and community media outside of the research. Under such a system, there can be no possibility of equal participation and methodological interpretation for the value of free and community media. Different kinds of media require different kinds of measurements. In order to do so, we must also take into consideration their intention (motivation), productive creativity and socio-cultural environment in which they operate in. Or, as James Hamilton says, the problem of commercialism is therefore not only due to the pressures to adopt a mainstream, professionalized mode of production but also, due to the perpetuation of a characteristic set of social relations brought about and maintained by certain kinds of cultural organization.²⁶³

---

²⁶⁰ D.H. John Downing, *Audiences and reader of alternative media: the absent lure of the virtually unknown*, Media, Culture and Society, Vol. 25., Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi 2003, pp. 628–629.

²⁶¹ *Ibid.*, p. 634.

²⁶² *Ibid.*, p. 628.

²⁶³ James Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, Journal of Communication Inquiry, Vol. 24:4, Sage Publications, 2000, summarized after p. 363.

The research project has indicated that Slovenian and also Macedonian broadcasting policy need's further developments considering free and community media. Especially when the European Recommendation of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and diversity of media content says, that: "Member states should encourage the development of other media capable of making a contribution to pluralism and diversity and providing a space for dialogue. These media could, for example, take the form of community, local, minority or social media. The content of such media can be created mainly, but not exclusively, by and for certain groups in society, can provide a response to their specific needs or demands, and can serve as a factor of social cohesion and integration. The means of distribution, which may include digital technologies, should be adapted to the habits and needs of the public for whom these media are intended."²⁶⁴ Or, as Rennie argues, "our political institutions are antiquated, not community media."²⁶⁵ And as Hamilton stresses: "Their collective value is in their exploration of new forms of organizing more participatory techniques of media and more inclusive, democratic forms of communication."²⁶⁶ Until media policies at the state and European level take into consideration the value of free and community media and formally recognize them, the actual freedom and possibilities for success of free and community media remain in question.

This research project has undertaken the conceptualization and the understanding of free and community media, with the purpose to show which consequences the processes of neoliberalism and capitalism are having on the constitution of civil society and processes of democratization. Or as Nico Carpentier, Rico Lie, and Jan

---

²⁶⁴ Rec (2007)2 - Recommendation of the Committee of Ministers to member states on media pluralism and diversity of media content, adopted by the Committee of Ministers on 31st January 2007 at the 985th meeting of the Ministers' Deputies, available at <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1089699&BackColorInternet=9999CC&Back>.

²⁶⁵ Cf. E. Rennie, *Community Media – A Global Introduction*, note, quote p. 195.

²⁶⁶ Cf. J. Hamilton, *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*, note, quote p. 373.

Servaes are claiming: “Community media can overcome the absolutist interpretation of media neutrality and impartiality, and offer different societal groups and communities the opportunity for extensive participation in public debate and for self-representation in the (or a) public sphere, thus entering the realm of enabling and facilitating macro-participation.”²⁶⁷ The research project has, through the field research, analysis, and a review of the relevant literature that includes contemporary media theory and some political philosophy (especially through the works of Alain Badiou and Slavoj Žižek), shown that free and community media are more than necessary and important for democratization and media plurality.

Key words: free and community media, capitalism, neoliberalism, political philosophy, civil society, public sphere.

VIII. DEL: PRILOGE

Priloga 1:

Navajam celotno argumentacijo Društva novinarjev Slovenije (v nadaljevanju DNS), naslovljeno na poslanke in poslance Državnega zbora Republike Slovenije leta 2005, o parlamentarnem kanalu, ki jo je v imenu upravnega odbora DNS pripravila generalna sekretarka DNS Špela Stare:

Parlamentarni televizijski kanal

V DNS smo zelo zaskrbljeni tudi za uredniško avtonomijo in novinarsko neodvisnost na tretjem, tako imenovanem parlamentarnem kanalu, ki je opredeljen v 3. členu predloga zakona. Uredniško politiko posameznega medija, javnega ali zasebnega, določajo odgovorni uredniki medijev skupaj z uredništvom, torej z novinarji in preostalimi uredniki. Politika oziroma oblast pa v demokratični državi ne more in ne sme določati, kaj naj bo tisto, kar naj novinarji izpostavijo kot pomembno, prav tako ne more določati, kaj je pomembna informacija in kaj ne. To je presoja uredništva. V različnih državah je poročanje o delu parlamentov sicer

---

²⁶⁷ Nico Carpentier, Rico Lie and Jan Servaes, *Community media – Muting the democratic media discourse?*, Centre for Critical Studies in Communication and Culture, Session ‘Social theory and discourse’, The international Social Theory Consortium, Second annual conference, Brighton 2001, p. 11.

različno urejeno, a v vseh primerih gre znotraj javnih radiotelevizij za odločitev tistega, ki je odgovoren za urejanje programa.

DNS sicer ne nasprotuje uvedbi posebnega kanala za prenos sej državnega zbora, a ne v okviru sredstev in programa javnega servisa. Glede na to, da parlamentarne stranke prek državnega zbora letno dobijo približno 900 milijonov tolarjev sredstev, bi lahko takšne programe financirale same.

Takšna je tudi ureditev v večini evropskih držav, t. i. parlamentarne kanale financira parlament ali neposredno državni proračun. Prenos parlamentarnih sej je največkrat urejen po internetu, intranetu, posebnih satelitskih ali digitalnih kanalih, kabelskem omrežju, v nekaj primerih pa tudi po radijskih valovih. Nekje prenosi potekajo po enem naštetih medijev, drugje pa imajo kombinacijo teh.

Javne radiotelevizije so v večini evropskih držav dolžne spremljati delo zakonodajnih teles ter o njem tudi poročati, v živo pa prenašajo predvsem ustanovne seje, na katerih se imenuje zbor ministrov, sprejemanje pomembnih zakonov, poslanska vprašanja in odgovore. V nekaterih državah, npr. na Irskem, je določeno, da morajo takšni prenosi potekati brez komentarjev in reklamnih vložkov, v večini držav pa javna radiotelevizija sama izbira, katere seje bo neposredno prenašala skladno s svojimi programskimi usmeritvami (Hrvaška, Latvija, Slovaška, Švedska, Velika Britanija, Avstrija, Bosna in Hercegovina ...). Nobena od teh držav ne pozna posebnega programa javnega RTV-servisa, ki bi bil namenjen le prenosu sej parlamentov in spremljanju dela parlamentarnih odborov in evropskega parlamenta, ampak so neposredni prenosi ali naknadno poročanje o delu teh teles del njihovih splošnih programov. Opremo za snemanje sej, radijske in televizijske studie, osebje, signal in preostalo infrastrukturo pa večinoma zagotavljajo parlamenti sami in vse naštetu sami tudi financirajo ali pa sredstva pridobijo iz državnega proračuna.

Parlamentarni kanali, kot jih pozna Evropa, so organizirani različno: na Danskem se seje parlamenta snemajo in prenašajo v živo na zasebnem TV kanalu DK4, stroške snemanja in prenosa pa krije parlament. V Franciji imajo posebno kabelsko družbo, ki je v lasti parlamenta in oddaja na dveh digitalnih kanalih, ta družba lahko uporablja opremo, ki jo je financirala poslanska zbornica, ostali francoski mediji signal dobijo od te družbe brezplačno. Na spletni strani parlamenta je stalen dostop do neposrednih prenosov sej poslanske zbornice. V Latviji plenarne seje v živo prenaša radio Latvija, televizijski prenos pa poteka po intranetu, parlament daje na razpolago sodobno opremo za snemanje. Nemčija ima posebno parlamentarno televizijo, Bundestag ima svoj lastni TV-studio, televizijski prenosi v živo brez komentarjev za celotni čas trajanja so dosegljivi na njihovi spletni strani. Na Švedskem lahko državljani seje spremljajo po spletnih straneh in na neodvisnem kabelskem kanalu. Parlament ima svojo TV-opremo. V Veliki Britaniji so parlament in večje TV-hiše ustanovili posebno družbo za organiziranje TV-prenosov, ki posredujejo posnetke tudi preostalim medijem. Po internetu so na

voljo tudi vse seje odborov, vendar le v zvočni obliki. Obstaja tudi poseben digitalni kanal BBC parliament, ki izvaja prenose v živo iz spodnjega doma in s časovnim zamikom iz zgornjega. V Estoniji je seje parlamenta možno spremljati po internetu, estonska javna TV snema poslanska vprašanja in jih zvečer predvaja, pri tem uporablja opremo, ki je v lasti parlamenta, za direktne prenose pa včasih tudi svojo.

Ob namigih in izjavah predstavnikov političnih strank in poslancev, da niso zadovoljni z načinom, na katerega RTVS predstavlja delo parlamenta, vlade in ostalih političnih akterjev, in ki so bili navedeni kot razlog za vzpostavitev tretjega programa na TV Slovenija, bi radi opozorili na Deklaracijo o svobodi politične razprave v medijih, ki jo je sprejel odbor ministrov Sveta Evrope 12. februarja 2004. S sprejetim dokumentom je odbor nastopil proti omejitvam izražanja mnenj in razširjanja informacij, ki se nanašajo na politične predstavnike in javne uslužbenke.

Priloga 2:

Zaradi jasne perspektive in prerazporejanja sil moči ter razumevanja dejanskega stanja situacije prilagam celotni članek novinarja z Radia Študent, Tomaža Zaniuka:

Uredniški marš na Maršu

tomazza 31/05/2006

Medijska dejavnost v Sloveniji naj bi temeljila na svobodi izražanja, nedotakljivosti in varstvu človekove osebnosti in dostojanstva, na svobodnem pretoku informacij in odprtosti medijev za različna mnenja, prepričanja in za raznolike vsebine, na avtonomnosti urednikov, novinarjev in drugih avtorjev pri ustvarjanju programskih vsebin v skladu s programskimi zasnovami in profesionalnimi kodeksi ter na osebni odgovornosti novinarjev oziroma drugih avtorjev prispevkov in urednikov za posledice njihovega dela. Tako vsaj pravi 6. člen Zakona o medijih, ki se tudi po prejšnji petek v državnem zboru izglasovani noveli zakona o medijih, ki naj bi zgolj po prepričanju koalicijskih predlagateljev izboljšala pogoje za pluralnost medijev, ne bo spremenil. Toda povsem konkretni primeri iz novinarskega vsakdanjika denimo na Delu, nacionalni radioteleviziji in od včeraj tudi na mariborskem Radiu Študent povsem jasno kažejo, da sta ta svoboda izražanja ter avtonomnost urednikov, novinarjev in drugih avtorjev medijskih vsebin, ki jih zgolj deklarativno določajo medijska zakonodaja, stanovski kodeksi in celo statuti posameznih medijskih hiš, vendarle nekaj zelo relativnega.

Kako zelo relativni oziroma kako zelo v nasprotju z deklarativno zgledno urejeno materijo, pa so denimo povsem nedvoumno dokazali dogodki zadnjih nekaj dni na mariborskem študentskem Radiu MARŠ, o katerem je v tej sami vase zagledani Ljubljanski kotlini mogoče le redko kaj slišati. Če ste denimo redni odjemalec

informativnih vsebin radijskih valov, ki jih pravkar poslušate, ali pa če vam po naključju ni uspelo spregledati res miniaturne novičke na današnji drugi strani Dela, potem že veste, da ima Radio MARŠ od poznih ponedeljkovih večernih ur novo odgovorno urednico, Tanjo Volf, ki jo je na ta položaj na maratonski ponedeljkovi seji ustoličil Sveta zavoda radia MARŠ. V novički Dela, ki pa jo je zgolj z inicialkami podpisal novinar Dejan Pušenjak, eden od dveh predstavnikov javnosti v svetu, pa sicer za razliko od včerajšnje novice v drugi informativni oddaji aktualnopolitične redakcije ni bilo mogoče zaslediti niti besede o popoldanski cenzuri, ki je preprečila poskus komentiranja razpleta in dogajanja ob imenovanju nove odgovorne urednice radia MARŠ.

Že sam razpis in postopke, ki so mu sledili, so sodelavci MARŠ-a pričakali z velikimi pričakovanji. Brez kakršnihkoli že sodb o sposobnostih direktno vpletenih je povsem nedvoumno jasno, da je stanje, ko ena in ista oseba nastopa v vlogah vršilca dolžnosti direktorja in odgovornega urednika, pač preveč za še tako zelo delavnega ali pač sposobnega človeka. Obe funkciji se namreč bistveno razlikujeta že v tem, da vsako določa svoja zakonska regulativa. Uredniško zakon o medijih, direktorsko pa, ker je radio MARŠ zavod, zakon o zavodih. Da tovrstna rešitev res ni ustrezna, je sicer jasno že iz same narave uredniškega in direktorskega dela. Če slednjega motivira predvsem zakonitost finančnega poslovanja in poslovni interes, naj bi uredniško predvsem že omenjena svoboda izražanja, avtonomnost in neodvisnost pri novinarskem delu. In prav zato je bila takšna začasna rešitev, s katero so se pri svojem delu minule mesece soočali sodelavci Radia MARŠ, res shizofrena.

Kako zelo shizofrena, je sicer dal slutiti že prvi zaplet pri upoštevanju zapovedanih določil medijske zakonodaje. Ta pravi, da mora imeti vsak medij odgovornega urednika, ki ga imenuje in razrešuje izdajatelj v skladu z medijsko zakonodajo in svojim temeljnim aktom, ter da mora pred imenovanjem ali razrešitvijo odgovornega urednika izdajatelj, torej v konkretnem primeru svet zavoda Radia MARŠ, pridobiti mnenje uredništva, če ni v temeljnem pravnem aktu, torej statutu zavoda Radio MARŠ, določen močnejši vpliv uredništva. In da ne bo pomote, tudi uredništvo je v 20. členu Zakona o medijih povsem natančno definirano. Sestavljajo ga odgovorni urednik oziroma odgovorni uredniki, drugi uredniki in novinarji, v skladu s temeljnim pravnim aktom izdajatelja pa lahko tudi drugi avtorji prispevkov oziroma programski sodelavci.

Ko je Svet zavoda radia MARŠ ob direktorskem stolčku taisto osebo imenoval še za odgovornega urednika, uredništva Radia MARŠ za mnenje ni vprašal. Priložnostni izgovor je bil, da gre pač za vršilca dolžnosti in ne polnoimenovanega odgovornega urednika z vsemi pripadajočimi pooblastili. Ob tokratnem imenovanju tovrstni za lase privlečeni izgovori pač niso vzdržali. Res sicer je, da na Radiu MARŠ še naprej ostajajo brez vzpostavljenega uredništva v širši sestavi, v okviru katerega naj bi, kot to določa zakon, programski sodelavci, novinarji in uredniki lahko sploh podali mnenje o samih kandidatih za odgovornega urednika.

Tudi sam statut Radia MARŠ namreč tako zelo neposrečeno določa, da ima uredništvo radia pravico zgolj do izrekanja mnenja in ne tudi do močnejšega oziroma bolj obvezujočega vpliva na imenovanje svojega odgovornega urednika.

Zato so svoje mnenje o kandidatih podali sodelavci in uredništvo v ožji sestavi, torej resorni uredniki, pa tudi Društvo za podporo Radiu Marš, ki ima kot soustanovitelj tudi enega predstavnika v svetu zavoda. Vsa tri mnenja so podprla istega kandidata, toda ta pač ni bil v ponedeljek od sveta zavoda za odgovorno urednico imenovana Tanja Volf. Na sami seji sveta zavoda se je tako namreč na primeru Radia MARŠ pokazalo, kako zelo relativna je novinarska avtonomija in svoboda izražanja na Slovenskem. Poslovni interes, ki ga predstavljajo vršilec dolžnosti direktorja in, kako zelo neposrečeno, tudi urednika ter Študentska organizacija Univerze v Mariboru, je ob pomoči v Mariboru vladajoče lokalne politike, ki naj bi predstavljala javnost, za urednika sprva hotel nastavitvi svojega kandidata. Tudi ta ni bil Tanja Volf, pač pa celo človek, ki svojo trenutno kariero zasleduje na najbolj poslušani mariborski komercialni postaji.

Novi urednici sicer vse dobro, veliko delovnih uspehov in nikoli več cenzur, kot si jih je v imenu nedorečenosti in shizofrenosti funkcij, ki jih do podpisa pogodbe hkrati zaseda, včeraj popoldne privoščila ta oseba. Toda tudi po uredniškem maršu na Radiu MARŠ ostaja aktualno predvsem sledeče vprašanje. Kdo pravzaprav ureja domače medije, so to res uredniki ali pa so to direktorji, poslovni, politični ali pač kaki drugi interesni krogi?

Priloga 3:

Kot primer navajam tudi primer dnevnika Delo, ki je kasneje eksekutivno umaknil nekdanjega odgovornega urednika Sobotne priloge Ervina Hladnika Milharčiča. Za jasen vpogled, kaj se je ob takratni, januarja 2006, menjavi vodstva (predsednik uprave je postal Danilo Slivnik, odgovorni urednik pa, kljub večinski nepodpori sodelavcev, Peter Jančič, ki je svojo funkcijo opravljal le do prvega avgusta 2007) v časopisni hiši Delo dejansko dogajalo, v celoti navajam odprto pismo aktiva in sindikata novinarjev Dela:

Ljubljana - Aktiv in sindikat novinarjev Dela sta predstavila razmere na dnevniku Delo. Izvršna odbora sindikata in aktiva novinarjev Dela sta se sestala na dveh skupnih sejah in sprejela več ugotovitev in sklepov. Uprava Dela zahtev aktiva in sindikata novinarjev ne komentira.

Odprto pismo

Položaj na dnevniku Delo je slab. Časopis in njegovi novinarji so se znašli v prepletu kriznega dogajanja na več ravneh: splet politike in lastništva vpliva na delovanje uprave in uredništva.

Delo je pod političnim pritiskom, oblast ga želi politično preurediti in utišati njegovo kritičnost do dogajanja v družbi. Pri tem se politika s svojimi pritiski skriva za lastniki in uporablja svoj vpliv nanje. To je nedopusten poseg v novinarsko avtonomijo že sam po sebi, sprememba ustaljene vsebinske podobe Dela pa bi povzročila tudi neizogiben dodatni padec naklade, oglasov in dohodkov; drugače od RTV na Delu živimo od trga.

Drža lastnikov se prenaša tudi na upravo. Sedanja je napravila več napak. Tudi uredništvo mora zaradi nekaterih svojih slabosti sprejeti del krivde za upadanje naklade. Pri tem je časopis že nekaj mesecev brez odgovornega urednika z normalnim mandatom, kar je škandalozno. Noben ukrep sam po sebi doslej ni bil tak, da bi samoumevno zahteval ali spontano izzval najhujši odpor – stavko. Toda njihova vsota je že preseгла mejo normalne znosnosti.

Izvršna odbora sindikata in aktiva novinarjev Dela sta se v takem položaju sestala na dveh skupnih sejah in sprejela več ugotovitev in sklepov. Čutita se namreč dolžna in odgovorna – zaradi novinarskih načel, časopisa samega in zato, ker od njega živimo.

1. Očitno je, da je Delo v zelo resnih težavah. Padanje naklade ter negotovost in nezadovoljstvo novinarjev je treba ustaviti. Uprava mora čim prej predlagati formalno kompetentnega odgovornega urednika in mu zagotoviti popolno vsebinsko avtonomijo. Pri imenovanju odgovornega urednika naj uprava nujno upošteva mnenje novinarjev.

2. Zahtevamo uvedbo pregledne metodologije, po kateri se bodo korektno prikazovali poslovni rezultati posameznih časopisov, vključno s tednikom Mag. Ta naj tako kot dnevnik Delo, Slovenske novice, Več in drugi samostojni časopisi postane profitni center.

3. Ne sprejemamo nobenega nadaljnjega zmanjševanja plač, neposrednega ali posrednega, ki bo v nasprotju z veljavno kolektivno pogodbo, podjetniškimi akti in zakonodajo.

4. Zahtevamo, da uprava z novinarskim sindikatom sklene dogovor o plačah, zaposlovanju, pogodbenem delu in regresu v letu 2006.

Izvršna odbora aktiva in sindikata vidita normalizacijo profesionalnih razmer na Delu samo skozi upoštevanje teh zahtev. Njihovo neupoštevanje bi pomenilo, da se moramo pripraviti na stavko.

Jože Poglajen, predsednik IO Aktiva novinarjev Dela
Mija Repovž, predsednica IO Sindikata novinarjev Dela

Priloga 4:

Zaradi lažjega razumevanja navajam celotno besedilo, ki je objavljeno tudi v Medijski preži, ur. Brankica Petković, št. 28, str. 17, Mirovni inštitut, Ljubljana 2007.

sneto s strani:

<http://www.indexprohibitorum.si/vox-commentarii/zakaj-ni-odzivov-na-procese-zatona-rs-in-mar>

21. maja 2007

Brankica Petković

Zakaj ni odzivov na procese zatona RŠ in Marš?

18. 5. 2007

Neobetavni položaj Radia Študent in Radia Marš, za katera se zadnje čase zdi, da sta tako rekoč pred zlomom, ni skrb zbujajoč le za sodelavke in sodelavce ali redne poslušalke in poslušalce, temveč je tudi alarmantni kazalnik systemske in družbene ignorance do tovrstnih medijskih projektov. V tovrstnih medijih se namreč preizkušajo koncepti, kot so »mediji skupnosti«, »državlansko novinarstvo«, »odprti kanal« in sorodni, ki nastopajo v analitičnih aparatih družboslovcev, ko razpravljajo o možnostih za preseganje pasivnega in konzumentskega položaja državljanek in državljanov v medijski družbi.

Pa vendar potapljanje obeh medijev spremlja minimalna pozornost medijske skupnosti – v odsotnosti kakršnih koli odzivov ali prizadevanj civilnodružbenih krogov, ki bi jim morali biti obe radijski postaji vsa pretekla in prihodnja leta obstoja naravni zavezniki v prizadevanjih za ustvarjanje odprtega javnega prostora, za vključevanje državljanek in državljanov v procese ustvarjanja in razširjanja informacij in idej zunaj komercialno in državotvorno zastavljenih medijskih početij.

Lahko bi rekli, da je to posledica dejstva, da sta se obe radijski postaji že pred nekaj časa zaprli vase, lastne intrige in konflikte, ki so bolj kot ne zgodovinsko in systemsko pogojeni. Ne Radio Študent ne Radio Marš že nekaj časa nista systemsko razvijala zavezništva s civilnodružbenimi skupinami, se postavljala na čelo prepoznavnih akcij in pobud s področja človekovih pravic in svoboščin, družbene pravičnosti, ustvarjalnosti, solidarnosti, tj. vodila ali soustvarjala projekte aktivnega (medijskega) državljanstva ali iskanja alternativnih oblik kulturnega in družbenega delovanja.

Kako je do te obojestranske ignorance prišlo, je lahko predmet razprav in analiz. Bistveno je ugotoviti, da bi dokončni zaton teh dveh medijskih projektov pomenil veliko škodo in krčenje prostora za nadaljnji razvoj medijev skupnosti in medijskih pobud državljanek in državljanov v Sloveniji. Nove tehnologije sicer zagotavljajo nove možnosti za civilnodružbeno medijsko dejavnost, vendar je kratkovidno ne

nadgrajevati teh dveh medijskih projektov s pomenljivo zgodovino in vlogo, zlasti če se to dogaja v času, ko v Evropi, na ravni Sveta Evrope in Evropske unije, s strašanskim naporom aktivistov, predvsem skupnostnih radijskih postaj, komaj pridobiva podporo in legitimiteto sistemska umestitev tega tretjega medijskega sektorja.

Pomenljivost razkroja medijskih pridobitev, kakršen je npr. Radio Študent v Sloveniji, je možno ocenjevati tudi v kontekstu tukajšnje širše regresije na področju medijev. Gre za razkroj prostora, kjer bi lahko eksperimentirali mladi in manj mladi ljudje, ki bi se radi preizkušali v novinarstvu in ga vsaj kratek čas svojega življenja in morebitnega ukvarjanja z novinarstvom razumeli kot družbeni angažma, kjer bi lahko nagovarjali skupine in skupnosti, ki jim osrednji mediji ne namenjujejo pozornosti.

Za nastajanje in ohranjanje tovrstnih medijev si prizadevajo številne državljanke in državljani po svetu, ki se zavedajo narave komercialnih medijev in ujetosti javnih RTV-servisov v politične pasti in tržno tekmo. Za sistemska umestitev medijev skupnosti si že leta vztrajno prizadeva večja skupina evropskih aktivistov. V Sloveniji elementi te sistemske umestitve obstajajo, saj bi morala sistemska položaja RTV-programov posebnega pomena (in z zakonom o medijih predpisana državna finančna podpora za zagotavljanje javnega interesa na področju medijev) dosegati prav tovrstne medijske projekte. V praksi pa se obe sistemska rešitvi – status programov posebnega pomena in distribucija državne podpore za zagotavljanje javnega interesa na področju medijev – uveljavljata brez prave refleksije in korekcij sistema, tudi ko učinkuje v nasprotju s svojimi nameni.

IX. DEL: VIRI IN LITERATURA

- Althusser, Balibar, Macherey, Pêcheux, (1980). *Ideologija in estetski učinek*, zbornik Marksistična teorija kulture in umetnosti, izbrala in uredila Zoja Skušek Močnik. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Andrejevic, Marc (2004). *Reality TV. The Work of Being Watched*. Rowmand & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford.
- Arendt, Hannah (2006). *Med preteklostjo in prihodnostjo. Šest vaj v političnem mišljenju*. Založba temeljna dela, Ljubljana.
- Atton, Chris (2003). *What is »alternative journalism«?*, Journalism, Vol. 4(3), Sage Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi.

- Badiou, Alain (1/1996). *Etika-Razprava o zavesti o zlu*. Zbirka Problemi, Analecta, Ljubljana.
- Badiou, Alain (1/1998). *Politika kot postopek resnice*. Filozofski vestnik, letnik XIX, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Badiou, Alain (1998). *Sveti Pavel*. Analecta, Ljubljana.
- Badiou, Alain (2004). *Ali je mogoče misliti politiko? Manifest za filozofijo*. Založba ZRC SAZU, Ljubljana.
- Badiou, Alain (2005). *Dvajseto stoletje*. Analecta, Ljubljana.
- Badiou, Alain (2005). *Infinite Thought, Truth and the Return to Philosophy*. Ed., Oliver Feltham and Justin Clemens, Continuum, London, New York.
- Barney, Darin (2000). *Prometheus Wired: The Hope for Democracy in the Age of Network Technology*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Barnhurst G., Kevin (1998). *Politics in the fine meshes: young citizens, power and media*. Media, Culture and Society, Vol. 20, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- B. Hrvatin, Sandra in J. Kučič, Lenart (2005). *Monopoli – Družabna igra trgovanja z mediji*. Maska, Ljubljana.
- B. Hrvatin, Sandra (2006). *Po razpisu za subvencije medijem: uravnoteženi in komunikativni*. Medijska preža, št. 27., ur. Brankica Petković, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- B. Hrvatin, Sandra (2007). *V Sloveniji brez javne razprave o novi medijski direktivi*. Medijska preža, št. 28, ur. Brankica Petković, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- B. Hrvatin, Sandra in Petković, Brankica (2007). *Pluralnost po meri politike*. Dne 16. 1. 2008 dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/29/drzava/>.
- Baudrillard, Jean (1999). *Simulaker in simulacija, Popoln zločin*. Študentska založba, Knjižna zbirka Koda, Ljubljana.

- Benson, Rodney and Neveu, Erik (2005). *Bourdieu and the Journalistic Field*, Polity Press, UK.
- Berry, David. *The Public Sphere. Media, Politics and Democracy*. Media and Film Dept., University of Sussex. Avtorjeva power point prezentacija, dne 13. 6. 2006 dostopna na <http://www.sussex.ac.uk/Users/hbp17/MP-ThePublicSphere.pdf>.
- Brooker, Peter (1999). *Glossary of Cultural Theory*. Oxford University Press, London, Sydney, Auckland.
- Butler, Judith (2006). *Precarious Life*. Verso, London, New York.
- Carpentier, Nico; Lie, Rico and Servaes, Jan (2001). *Community media – Muting the democratic media discourse?* Centre for Critical Studies in Communication and Culture, Session 'Social theory and discourse', The international Social Theory Consortium, Second annual conference, Brighton.
- Cammaerts, Bart and Carpentier, Nico (2007): *Reclaiming the Media. Communication Rights and Democratic Media Roles*. Intellect, Bristol UK, Chicago, USA.
- Celestin, Roger (pomlad 1997). *From Popular Culture to Mass Culture (intervju z Jeanom Baudrillardom)*. Sites, zv. 1, št. 1, ZDA.
- Couldry, Nick (2003). *Media Rituals, A critical approach*. Routledge, London, New York.
- Coyer, Kate; DOWMUNT, Tony; Fountain, Alain (2007). *The Alternative Media Handbook*. Routledge, USA, Canada.
- Curran, James; Morley, David; Walkerdine, Valerie (Ed.) (1996). *Cultural Studies and Communications*. Arnold, New York.
- Davis, Aeron (2003). *Whither Mass Media and Power? Evidence for a Critical Elite Theory Alternative*. Media, Culture and Society, Vol. 25., London, Thousand Oaks, New Delhi.
- De Jong, Wilma; Shaw, Martin; Stammers, Neil; (Ed.) (2005). *Global Activism, Global Media*. Pluto Press, London, Ann Arbor.

- Debord, Guy (1999). *Družba spektakla; Komentarji k družbi spektakla; Panegirik: prvi del*. Knjižna zbirka Koda, Ljubljana.
- Deleuze, Gilles (1990). *Post-scriptum sur les sociétés de contrôle*. L'autre journal 1; trans M. Joughin (1992). Postscript on the societies of control, October.
- Deleuze, Gilles (1991). *Podoba – Gibanje*. ŠKUC, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Downing, D. H., John (2003). *Audiences and reader of alternative media: the absent lure of the virtually unknown*. Media, Culture and Society, Vol. 25., Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Duncobe, Stephen (2002). *Cultural Resistance Reader*. Verso, London, New York.
- During, Simon; (Ed.) (1999). *The Cultural Studies Reader*. Routledge, London, New York.
- Föllmer, Golo and Thiermann, Sven; (Ed.) (2006). *Relating Radio*. Spector books, Leipzig.
- Foucault, Michel (1977). 'Nietzsche, Genealogy, History' in *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*, edited by D.F. Bouchard. Cornell University Press, Ithaca.
- Foucault, Michel (1984). *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Delavska enotnost, Ljubljana.
- Foucault, Michel (1991). *Vednost – oblast – subjekt*. Knjižna zbirka Krt 58, Ljubljana.
- Fraser, Nancy (2005). *Transnationalizing the Public Sphere*. 17. 1. 2008 dostopno na http://www.republicart.net/disc/publicum/fraser01_en.htm
- Garnham, Nicholas (2004). *Class analysis and the information society as mode of production*. Javnost, Vol. 11, št. 3, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.

- Glevarec, Hervé (2005). *Youth radio as 'social object': the social meaning of 'free radio' shows for young people in France*. Media, Culture and Society, Vol. 27. Sage, London, Thousand Oaks and New Delhi.
- Goode, Luke (2005). *Jürgen Habermas. Democracy and the Public Sphere*. Pluto Press, London, Ann Arbor.
- Gržinić, Marina (2003). *Estetika kibersveta in učinki derealizacije*, Založba ZRC SAZU, Ljubljana.
- Gržinić Mauhler, Marina (3/2005). *O repolitizaciji umetnosti skozi kontaminacijo*. Transformacije moderne misli, Filozofski vestnik, ur. Peter Klepec, Filozofski inštitut ZRC SAZU, Ljubljana.
- Habermas, Jürgen (1984). *Theory of Communicative Action*. Beacon Press, Boston.
- Habermas, Jürgen (1989). *Strukturne spremembe javnosti*. Ljubljana, Studia Humanitatis, tretji letnik, Založba ŠKUC.
- Hajnal, Peter I. (Ed.) (2002). *Civil Society in the Information Age*. Burlington, VT: Ashgate.
- Halimi, Serge (2003). *Novi psi čuvaji*. Maska, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Hall, Stuart (1980). *The Rediscovery of Ideology. Return of the Repressed in Media studies. In Culture, Society, and the Media*. London: Methuen.
- Hamilton, James (2000). *Alternative Media: Conceptual Difficulties, Critical Possibilities*. Journal of Communication Inquiry, Vol. 24:4, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Harcup, Tony (2003). *The unspoken – said; The journalism of alternative media*. Journalism, Vol. 4(3), Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Hartley, John (2002). *Communication, Cultural and Media Studies*. Routledge, London and New York.
- Hesmondhalgh, David (2006). *Bordieu, the media and cultural production*. Vol. 28(2), Media, Culture and Society, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

- Holumb, C. Robert (1991). *Habermas Jürgen – Critic in the Public Sphere*. Routledge, London, New York.
- Howley, Kevin (2005). *Community Media – People, Places, and Communication Technologies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- *Interactive Content and Convergence: Implications for the information society. A study for the European Commission (DG Information Society and Media). Final report.* (Oktober 2006). Dostopno na http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/i2010/docs/studies/interactive_content_ec2006_final_report.pdf.
- Jameson, Fredric (5/1992). *Kulturna logika poznega kapitalizma*. Razprave 2/1992, Problemi, LDS, Ljubljana.
- Jempson, Mike and Cookson, Rich (Ed.) (2004). *Satisfaction Guaranteed? Press complaints system under scrutiny*. Published by MediaWise, Bristol.
- Johnson, Fred in Menichelli, Karen (2007). *What's going on in community media*. Benton Foundation, Washington.
- J. Kučić, Lenart (2006). *Neznanka digitalne televizije*. Medijska preža št. 25:26, ur. Brankica Petković, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Karppinen, Kari (2006). *Against naive pluralism in media politics: Some implications of the radical – pluralist approach to the public sphere*. Conference Public Spheres and Their Boundaries, Tampere.
- Kellner, Douglas (Ed.) (1994). *Baudrillard: A Critical Reader*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Kellner, Douglas (1995). *Media Culture*. Routledge, London, New York.
- Klepec, Peter (2002/3). *Imperij proti množici*. Imperij in družba nadzora, ur. Rado Riha, Filozofski vestnik, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Lengel, Laura (2000). *Culture and technology in the New Europe: Civic Discourse in Transformation in Post-Comunist Nations*. Ablex Publishing Corporations, USA.

- Lewis, Jeff (2002). *Cultural Studies - The Basics*. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Mastnak, Tomaž (1991). *The powerless in power: political identity in post-communist Eastern Europe*. Vol. 13., Media, Culture and Society, Sage Publications, London, Newbury Park and New Delhi.
- Mastnak, Tomaž (2/1991). *Vzhodna Evropa po komunizmu: revolucija in demokracija*. Filozofija - pravo - politika, Filozofski vestnik, ur. Boris Majer, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana.
- McQuail, Denis (2005). *McQuail's Mass Communication Theory*. Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Milan, Stefania (summer 2009). *Toward a community friendly policy environment? Grassroots community activist in major policy arenas: strategies and lessons learnt*. Howley, K.; (Ed.), članek bo objavljen v knjigi z naslovom »*Globalization and Communicative Democracy: Community Media in the 21st Century*«, Sage.
- Mouffe, Chantal (2000). *The Democratic Paradox*. Verso, London, New York.
- Negri, Antonio in Hardt, Michael (2003). *Imperij*. Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba, Ljubljana.
- Negri, Antonio; intervju z Gillesom Deleuzom, (2002/3). *Družba Nadzora*. Imperij in družba nadzora, ur. Rado Riha, Filozofski vestnik, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Nissen, Christian S. (2006). *Public service media in the information society. Report prepared for the Council of Europe's Group of Specialists on Public Service Broadcasting in the information society (MC-S-PSB)*. Media Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe.
- Papić, Žarana (letnik 2002/2). *Europe after 1989: ethnic wars, the fascisation of social life and body politics in Serbia*. The Body/Le corps/Der Körper, uredila Marina Gržinić Mauhler, Filozofski vestnik, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana.

- Pasquinelli, Matteo (2006). An Assault on Neurospace (Misguided Directions). V *Mind the Map! – History Is Not Given; A Critical Anthology based on the Symposium (229–235)*, uredili Marina Gržinić, Günter Heeg, Veronika Darian, Leipzig.
- Pasquinelli, Matteo (September 2006). *Immaterial Civil War, Prototypes of Conflicts within Cognitive Capitalism*, konferenca v Barceloni.
- Pfaller, Robert (2003). »Die philosophischen Irrtümer der Kunst« (intervju z Justinom Hoffmannom). *Kunstforum International*, št. 164, marec–maj.
- Pirc, Vanja (2007). *Pes Janša odnesel novinarko Vala 202*. Mladina, št. 27, Ljubljana.
- Preston, Paschal and Kerr, Aphra (2001). *Digital media, nation-states and local cultures: the case of multimedia 'content' production*. *Media, Culture and Society*, Vol. 23, published by SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Price, Monroe E. (2002). *Media and Sovereignty. The Global Information Revolution and Its Challenge to State Power*. The MIT Press, Cambridge, London.
- Price – Davies, Earyl; Tacchi, Jo (2001). *Community radio in a global context: A comparative Analysis*. Community Media Association, Great Britain.
- Radojević, Lidija (LIX/2007). *Zvodništvo kapitala in aporije kulturne produkcije*. Borec, revija za zgodovino, antropologijo in književnost, št. 639–643, ur. Tanja Velagić, Publicistično društvo ZAK, Ljubljana.
- Rancière, Jacques (2005). *Nerazumevanje; Politika in filozofija*. ZRC SAZU, Ljubljana.
- Rennie, Ellie (2006). *Community Media – A Global Introduction*. Rowmand, Littlefield Publishers, USA.
- Riha, Rado (1/1995). *Demokracija za vsako rabo*. Filozofske razprave, *Filozofski vestnik*, ur. Boris Majer, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana.

- Rižnar, Nataša (2007). *Se je vihar na Radiu Marš končno polegel?.* Dnevnik Večer, Maribor.
- Robinson, Piers (2000). *World politics and media power: problems of research design.* Media, Culture and Society, Vol. 22, published by SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Schlesinger, Philip (1991). *Media, the political order and national identity.* Media, Culture and Society, Vol. 13, published by SAGE Publications, London, Newbury Park, New Delhi.
- Silverstone, Roger (2004). *Regulation, Media Literacy and Media Civics.* Media, Culture and Society, Vol. 26(3), published by Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Skovmand, Michael; Schroder, Kim Christian (1992). *Media Cultures: Reappraising Transnational Media.* Routledge, London, New York.
- Slaatta, Tore (1998). *Media and democracy in the global order.* Media, Culture and Society, Vol. 20, Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Splichal, Slavko (2005). *Kultura javnosti.* FDV – Zbirka javnost, Ljubljana.
- Splichal, Slavko (2006). *In search of a strong European public sphere: some critical observations on conceptualizations of publicness and the (European) public sphere.* Media, Culture and Society, Vol. 28(5), published by Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- *Statut Zavoda Marš* (2002). Maribor.
- *Strategija Republike Slovenije za prehod z analogne na digitalno radiodifuzijo* (2006). Dostopno na http://ec.europa.eu/information_society/policy/ecommm/doc/todays_framework/digital_broadcasting/switchover/si_s_mekicar_strategija_a_d_prehoda_12_1_sm_lektorirano.pdf.
- Šopar, Vesna (2006). *Analiza na programskata struktura na javnite radiodifuzni pretprijatija na lokalno nivo.* Zasedanje Sveta za radiodifuzijo 19. 5. 2006, Republika Makedonija.

- Šumič Riha, Jelica (1/1992). *Univerzalni avditorij kot jamstvo za umno argumentacijo*. Logika refleksije – logika argumentacije – transcendentalna logika, Filozofski vestnik, ur. Boris Majer, Filozofski inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana.
- Šumič Riha, Jelica (1995). *Avtoriteta in argumentacija*. Zbirka Analecta, Ljubljana.
- Šumič Riha, Jelica (1996). *Totemske maske demokracije*. Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia, Ljubljana.
- Thorsen, Dag Einar and Lie, Amund (2006). *What is Neoliberalism?* Department of Political Science, University of Oslo.
- Trpevska, Snežana (2005). *The Business of Ethics, the Ethics of Business*. Ed. Manuela Preoteasa, Centre for Independent Journalism, Bucharest.
- van Vuuren, Kitty (2006). *Community broadcasting and the enclosure of the public sphere*. Media, Culture and Society, No. 28(3), Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Vezjak, Boris (2006). *Kdo so člani strokovne komisije?*. Medijska preža, št. 27., ur. Brankica Petković, Mirovni inštitut, Ljubljana.
- Virilio, Paul (1995). *Hitrost osvoboditve*. Študentska založba, Ljubljana.
- Vogrinc, Jože (2007). *Medijska politika kot demokracija*. 16. 1. 2008 dostopno na <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/29/drzava/>
- Volčič, Zala (2000). *The End of national media?* A presentation to the Tim Brennan and Jacqui Alexander Research Review panel at the Postcolonial Anxieties and the Unmaking of Postcolonial Theory Symposium, University of Colorado at Boulder, October, 14–15, USA.
- Volčič, Zala (2001). *A Critical Historical Overview of Media Approaches*. Medijska istraživanja, Croatian Journal for Journalism and the Media, University of Zagreb, Croatia.
- Volčič, Zala (2005). *The Machine that Creates Slovenes: The role of Slovene Public Broadcasting in re-affirming the Slovene national identity*. National Identities Journal, 7 (3), USA.

- Volčič, Zala (2008). *Mediji in identiteta. (Medijski) prostori identitete in pripadnosti*. Fakulteta za elektrotehniko, računalništvo in informatiko, Maribor.
- *Zakon o medijih – Zmed – A*. (2006). Uradni list RS, št. 60/06, 9. 6. 2006, Državni zbor Republike Slovenije, Ljubljana.
- Zemljič, Petra (2007). *Mediji spet v bitko za evre: Objavljen nov razpis za sofinanciranje programskih vsebin medijev v letošnjem letu*. Dnevnik Večer, 10. februar, Maribor.
- Žižek, Slavoj (1993). *Tarrying with the Negative*. Duke University Press, Durham.
- Žižek, Slavoj (2004). *Paralaksa: Za politični suspenz etičnega*. Analecta, Ljubljana.

Spletne strani

www.radioivan.org

www.radiomars.si

www.radiostudent.si

www.crossradio.org

www.cmfe.eu

www.piradio.de

www.kanal103.mk

www.fmedia.ecn.cz/

www.indymedia.org

<http://www.commedia.org.uk/about-community-media/publications/publication-items/community-radio-in-a-global-context/>

<http://orange.or.at/>

<http://www.fro.at/>

<http://www.last.fm/>

[/www.novinar.com/index.php](http://www.novinar.com/index.php)

<http://www.mirovni-institut.si/>

http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/media/
<http://www.multicultural.net/manifesto/index.htm>
<http://mediafilter.org/>
<http://www.kultura.gov.si/>
<http://homepages.vub.ac.be/~jteurlin/Koccc.html>
www.sta.si
www.mediawise.org.uk
www.ramproject.org.uk/directory
www.srd.org.mk
<http://www.apek.si/>
<http://www.romic.si>
www.radiotandem.it
www.indvandrer.tv.dk
<http://cms.radiocorax.de/index.php>
<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1089699&BackColorInternet=9999CC&BackColorTelevision=7A117550>
<http://www.euractiv.com/en/infosociety/twf-television-frontiers/article-117550>
<http://www.europarl.europa.eu/members/expert/alphaOrder/view.do;jsessionid=7A143360806C3DF69027B5627D8ECEE7.node2?id=28254&language=SL>
http://ec.europa.eu/information_society/europe/i2010/docs/studies/interactive_content_ec2006_final_report.pdf
http://www.freecom.com/ecproduct_detail.asp?ID=3593&CatID=8060&ssCatID=1147458
http://ec.europa.eu/commission_barroso/leding/index_en.htm
<http://www.indexprohibitorum.si/vox-commentarii/zakaj-ni-odzivov-na-procese-zatona-rs-in-mar>
http://www.rtv slo.si/modload.php?&c_mod=rnews&op=sections&func=read&c_m enu=4&c_id=142558&rss=1
www.rtv slo.si
www.peticijazopercenzuro.com

www.24ur.com

Lista: samostojni_novinarji@yahoogroups.com

<http://www.fro.at/mediadays>

<http://anarchy.translocal.jp/index.html>

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=->

[//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0263+0+DOC+XML+V0//SL.](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0263+0+DOC+XML+V0//SL)